

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA POMOCNÝCH VĚD HISTORICKÝCH
A ARCHIVNÍHO STUDIA

**UČENÁ SPOLEČNOST ČESKÉ REPUBLIKY, o. s.,
A JEJÍ PŘEDCHŮDCI. OD KRÁLOVSKÉ ČESKÉ
SPOLEČNOSTI NAUK K UČENÉ SPOLEČNOSTI
ČESKÉ REPUBLIKY, o. s.**

The Learned Society of the Czech Republic and its predecessors. From the
Royal Czech Society of Sciences to the Learned Society of the Czech
Republic.

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Autor práce: Mgr. Jiřina Jedináková
Studijní program: Historické vědy
Studijní obor: Archivnictví a pomocné vědy historické
Rok podání práce: 2008

Prohlašuji, že jsem svoji rigorózní práci vypracovala zcela samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne

.....

Jiřina Jedináková

ABSTRAKT

Jiřina JEDINÁKOVÁ, Učená společnost České republiky, o. s., a její předchůdci. Od Královské české společnosti nauk k Učené společnosti České republiky, o. s., Praha, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze 2007. Rigorózní práce.

Cílem předkládané práce je postihnout genezi, relativně krátkou historii a organizaci Učené společnosti České republiky, o. s. Zpracování vzniku a vývoje významné instituce, spjaté s vědou a vzdělaností, podílející se na životě současné společnosti včetně postižení jejích historických kořenů, by mohlo přispět k celkovému pohledu na formování a peripetie vědeckého potenciálu a institucionální základy v českých zemích.

Učená společnost České republiky, o. s., byla ustavena 10. května roku 1994 na slavnostním zasedání v pražském Karolinu podpisem „Deklarace Učené společnosti České republiky“. Ve své práci jsem se nejprve zaměřila na nástin příčin, vedoucích k jejímu vzniku. V „Deklaraci“ se Společnost přihlásila k tradicím Královské české společnosti nauk, proto podávám základní informace o tomto předchůdci nově ustavené Učené společnosti České republiky, o. s., která vznikla už v druhé polovině 18. století. Poté se stručně věnuji další významné společnosti, České akademii věd a umění, která byla ustavena díky významné podpoře donátora Josefa Hlávky. Nelze přitom nezmínit Československou akademii věd, která byla zřízena v roce 1952. Zaměřila jsem se však zejména na genezi, tradici a modernitu Učené společnosti České republiky, o. s., od jejích počátků do konce roku 2006.

Klíčová slova:

věda, vědec, vědecká společnost, učená společnost, tradice,
stanovy, členové, ceny, medaile, zasedání.

ABSTRACT

Jiřina JEDINÁKOVÁ, The Learned Society of the Czech Republic and its predecessors. From the Royal Czech Society of Sciences to the Learned Society of the Czech Republic, Prague, Faculty of Philosophy, Charles University in Prague 2007. Rigorous thesis.

The goal of the work is to present the founding, the relatively short history, and the organization of the Learned Society of the Czech Republic. Elaborating the creation and development of an important institution connected with science and scholarship, one that participates in the life of contemporary society, including an understanding of this group's historical roots, could contribute to the overall view of the formulation and the peripety of scientific potential and institutional fundamentals in the Czech Republic.

The Learned Society of the Czech Republic was founded on 10 May 1994 at a ceremonial session in Prague's Carolinum with the signing of the "Declaration of the Learned Society of the Czech Republic." The first part of my work focuses on the driving forces that led to the founding of the Society. In the "Declaration" the Society aligned itself with the traditions of the Royal Czech Society of the Sciences, and for this reason I present basic information regarding this predecessor to the newly founded Learned Society of the Czech Republic. The Royal Czech Society of the Sciences was founded in the second half of the 18th century. I then briefly address another significant society, the Czech Academy of Arts and Sciences, which was created with substantial assistance from benefactor

Josef Hlávka. It is also not possible to omit mention of the Czechoslovak Academy of Sciences, founded in 1952. Nevertheless, I have focused on the founding, traditions, and current activities of the Learned Society of the Czech Republic from its creation to the end of 2006.

Key words:

Science, scientist, the scientific community, learned society, tradition, statutes, members, awards, medals, session.

OBSAH

1. ÚVOD	9
1.1 TRADICE A SOUČASNOST	9
1.2 CÍL A METODY PRÁCE	13
1.3 ROZBOR PRAMENŮ A LITERATURY	17
2. PŘEDCHŮDCI UČENÉ SPOLEČNOSTI ČESKÉ REPUBLIKY, o. s.....	26
2.1 KRÁLOVSKÁ ČESKÁ SPOLEČNOST NAUK	26
2.1.1 Ustavení	26
2.1.2 Stanovy	28
2.1.3 Členové	30
2.1.4 Publikační činnost	32
2.1.5 Diskuse o charakteru a budoucnosti	33
2.1.6 Královská česká společnost nauk a Josef Hlávka	35
2.1.7 Zahraniční kontakty	36
2.1.8 Nová etapa	37
2.1.9 Komise	38
2.1.10 Zánik	39
2.2 ČESKÁ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ	43
2.2.1 Ustavení	43
2.2.2 Josef Hlávka	46
2.2.3 Stanovy	49
2.2.4 Členové	50
2.2.5 Nástin činnosti	51
2.2.6 Zánik	52
2.3 ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE VĚD	53
2.3.1 Ustavení	53
2.3.2 Členové	60
2.3.3 Nástin činnosti	63
2.3.4 Zánik	65
3. UČENÁ SPOLEČNOST ČESKÉ REPUBLIKY, o. s.	66
3.1 PŘÍPRAVY K USTAVENÍ	66

3.1.1 Nadace pro obnovení Učené společnosti České republiky	67
3.2 USTAVENÍ	70
3.2.1 Deklarace Učené společnosti České republiky	70
3.3 STANOVY	71
3.3.1 Změny stanov	74
3.4 ČLENSKÁ ZÁKLADNA	79
3.4.1 Řádní členové	79
3.4.1.1 Zakládající členové	79
3.4.1.2 Další řádní členové	81
3.4.2 Sekce Společnosti	101
3.4.3 Čestní členové	106
3.5 RADA	112
3.5.1 Členové Rady	112
3.6 NADAČNÍ FOND PRO PODPORU VĚDY PŘI UČENÉ SPOLEČNOSTI ČESKÉ REPUBLIKY	116
3.7 AKTIVITY	118
3.7.1 Zasedání	118
3.7.2 Valná shromáždění	118
3.7.3 Výjezdní zasedání	122
3.7.4 Ceny	125
3.7.5 Praemium Bohemiae.....	133
3.7.6 Medaile	137
3.7.6.1 Rok 2004	138
3.7.6.2 Rok 2005	149
3.7.6.3 Rok 2006	151
3.7.7 Medailony vědců	158
3.7.8 Přednášky pro členy	163
3.7.9 Veřejné přednášky	174
4. ZÁVĚR	176
5. SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	184
6. SEZNAM ZKRATEK	194
7. PŘÍLOHY	196

1. ÚVOD

1. 1 TRADICE A SOUČASNOST

Učené společnosti mají v dnešní České republice velkou tradici. Vznikaly, existovaly vedle sebe, zanikaly, byly obnovovány. Tradice nejrůznějších společností vědců a učenců je tedy neustále živá. Většina z nich vznikla v době velkých změn evropského myšlení, v době osvícenství, pod vlivem myšlenek svobody a velké touze po důkladnějším poznání. Ať to byla pevně organizovaná nebo jen volně vzniklá společenství, jejich cílem bylo především přispívat k reformě kulturního, sociálního nebo hospodářského stavu společnosti, ve které žili. Pro členy těchto spolků byla důležitá především vědecká pravda, vyzdvihovali svou nestrannost a svobodu vědecké práce.

Spolky se od sebe odlišovaly dle svého zaměření. Nejstarším typem je učená společnost, případně akademie, pro něž byla vzorem Platónova akademie v Athénách. Její příklad znovu ožil v době italské renesance a v různých podobách působil až do 18. století. Akademie si kladly především vědecké cíle. Co nedokázaly přinést univerzity, měla přivést dobrovolná práce akademií. Šlo v první řadě o přírodní vědy, ale také o jazyk, literaturu a dějiny, tedy obory, které na univerzitách pouze živořily ve stínu všemocných fakult teologie a práv. Pro evropské země severně od Alp se staly vzorem Akademie zakládané v Paříži.¹ V průběhu 18. století zřídili své akademie téměř všichni panovníci, akademie se stala

---

¹Académie française - 1635, zaměřena na jazyk.

Académie des sciences - 1666, zaměřena na přírodní vědy.

Académie des inscriptions et des belles lettres – 1663, zaměřena na historii.

neodmyslitelnou součástí jejich dvorů.² V zemích, kde panovník neměl svoji rezidenci, se namísto akademií zakládaly učené společnosti. Měly stejné cíle jako akademie při panovnických dvorech, ale jejich organizace byla volnější. Evropa začala tvořit rozsáhlou síť společenství učenců, která mezi sebou živě komunikovala, ať už prostřednictvím korespondence nebo například příspěvky do odborných časopisů.

Čeští vědci byli pevně svázáni s děním ve světě a proto i v českých zemích se takováto společenství utvářela; učené společnosti mají v současné České republice svou tradici. Nejstarší učenou společností v celém někdejší rakouském soustátí byla Královská česká společnost nauk se sídlem v Praze, druhou nejvýznamnější vědeckou institucí byla Česká akademie věd a umění, původně zvaná Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, založená z podnětu mecenáše Josefa Hlávky, který vyšel ze živých potřeb rozvíjejícího se českého duchovního života. Tato společnost dokázala pro svou podpůrnou, hodnotící a zvláště záslužnou vydavatelskou činnost získat – zejména v prvních desetiletích své existence – přední představitele tehdejší vědy a umění. Od vzniku Československé republiky v roce 1918 u nás existovaly vedle sebe čtyři významné učené společnosti – Královská česká společnost nauk, Česká akademie věd a umění, Masarykova akademie práce a Československá národní rada badatelská.³ Ta nejstarší, Královská česká společnost nauk, měla počátky ve volném sdružení vědců a její první stanovy byly potvrzeny v roce 1784. Česká akademie věd a umění byla

---

²Ulrich IM HOF, *Evropa a osvícenství*, Praha 2001, s. 90 – 92.

³František ŠORM, Václav VOJTÍŠEK, *Členové Československé akademie věd a členové českých národních institucí*. Praha 1968, s. 3.

založena v roce 1890. Masarykova akademie práce a Československá národní rada badatelská jsou nejmladšími organizacemi – první byla založena v roce 1924, druhá v roce 1920.⁴

V historii došlo k velice pronikavým změnám jak po roce 1948, tak o necelé půlstoletí později, po roce 1989. Se vznikem Československé akademie věd⁵ roce 1952⁶ zanikly Královská česká společnost nauk i Česká akademie věd a umění, za jejichž nástupkyni se ČSAV již v úvodním ustanovení zákona prohlašovala. Svou činnost musela ukončit i Masarykova akademie práce, vznik ČSAV znamenal konec i pro Československou národní radu badatelskou. ČSAV byla přímým předchůcem dnešní Akademie věd ČR. Založena byla v roce 1952 jako vrcholná vědecká instituce a existovala až do rozdělení Československé republiky v roce 1992. Československé akademii věd se ovšem v letech 1952 – 1959 nevyhnuly, podobně jako celé společnosti, deformace vyplývající z tehdejšího politického systému. Nicméně ani tehdy nebyla v ČSAV svoboda vědeckého bádání, zejména v přírodních vědách, zcela potlačena a v průběhu šedesátých let se zásluhou široké obce vědců prosazovala stále intenzivněji. Po roce 1968 byl tento proces především ve společenských vědách přerušen, ale úsilí o vysolou vědeckou úroveň pokračovalo. V činnosti a vývoji ČSAV se tak prosadila i řada pozitivních prvků, na něž mohla od prvních měsíců své existence navazovat Akademie věd České republiky.⁷ Po roce 1989 byly připravovány nové zákony o vědě. Přijetím zákona o

---

⁴ Tamtéž, s. 107, 151.

⁵ Dále používám kromě plného názvu také zkratka ČSAV.

⁶ Zákon č. 52/1952 Sb. o Československé akademii věd.

⁷ *Akademie věd České republiky*. Informační příručka podle stavu k 1. říjnu 2007. Praha 2007.

Akademii věd České republiky⁸ a zákona, kterým se zrušuje Československá akademie věd,⁹ pak došlo k rozpuštění sboru akademiků a členů korespondentů. Na rozdíl od bývalé Československé akademie věd i od ostatních akademií věd zemí střední a východní Evropy nemá Akademie věd ČR sbor individuálních členů z řad vynikajících vědců a nevykonává tedy funkci vrcholné celostátní učené společnosti. Tato skutečnost iniciovala založení Nadace pro obnovení činnosti Učené společnosti a vedla k ustavení Učené společnosti České republiky,¹⁰ která sdružuje významné vědce všech vědních oborů. Členství v ní je dvojí – řádné a čestné. Předpokladem členství je výrazný a tvůrčí přínos vědě, otevřenost a integrita. Výjimečně se členem může stát i osobnost, která se mimořádně zasloužila o předávání vědeckých a duchovních hodnot společnosti.

Vědci patří k elitám společnosti. Vědci jsou v očích veřejnosti v první řadě lidé, kteří jsou zapálení pro svou práci, lidé s vysokým vzděláním a zkušeností odborníci. Mají vrozené nadání a dispozice – inteligenci, moudrost, přemýšlivost, touhu po poznání, genialitu.¹¹ Členové Učené společnosti České republiky, o. s., rozhodně náleží k intelektuální elitě počátku 21. století.

---

⁸ Zákon č. 283/1992 Sb. o Akademii věd ČR.

⁹ Zákon č. 599/1992 Sb., kterým se zrušuje Československá akademie věd a upravuje způsob vypořádání majetkových a jiných práv.

¹⁰ Blíže viz Rudolf ZAHRADNÍK, *Poznámka ke vzniku, ustavení a životu Učené společnosti České republiky*, in: *Učená společnost České republiky 1994-2004*, usp. František Šmahel ve spolupráci s J. Jedinákovou, I. Střálkovou a E. Žižkovou, Praha 2004, s. 7-12.

¹¹ Gagriela ŠAMANOVÁ, Markéta ŠKODOVÁ, Jiří VINOPAL, *Obraz vědy v českém veřejném mínění*. Praha 2006, s. 37.

1. 2 CÍL A METODY PRÁCE

Cílem předkládané práce je postihnout genezi, relativně krátkou historii a organizaci Učené společnosti České republiky, o. s. Zpracování vzniku a vývoje významné instituce, spjaté s vědou a vzdělaností, podílející se na životě současné společnosti včetně postižení jejích historických kořenů, by mohlo přispět k celkovému pohledu na formování a peripetie vědeckého potenciálu a institucionální základy v českých zemích.

Učená společnost České republiky, o. s., byla ustavena 10. května roku 1994 na slavnostním zasedání v pražském Karolinu podpisem „Deklarace Učené společnosti České republiky“. Ve své práci jsem se nejprve zaměřila na nástin příčin, vedoucích k jejímu vzniku. V „Deklaraci“ se Společnost přihlásila k tradicím Královské české společnosti nauk, proto podávám základní informace o tomto předchůdci nově ustavené Učené společnosti České republiky, o. s., která vznikla už v druhé polovině 18. století.¹² Poté se stručně věnuji další významné společnosti, České akademii věd a umění, která vznikla díky významné podpoře donátora Josefa Hlávky. Nelze přitom nezmínit Československou akademii věd, která byla zřízena v roce 1952 - zde jsem se soustředila na první členy akademiky, jmenované prezidentem Klementem Gottwaldem 12. listopadu 1952, z nichž byla významná část členy zrušených vědeckých společností.

Téma různých vědeckých a učených společenství je velmi obsáhlé je možné věnovat se ještě hlouběji mnoha specifickým

---

¹² Více viz v samostatné kapitole „Předchůdci Učené společnosti České republiky, o. s.“.

aspektům jejich existence a využít dalších možností bádání v archivních pramenech a v odborné literatuře.

Zaměřila jsem se zejména na genezi, tradici a modernitu Učené společnosti České republiky, o. s., od jejích počátků do konce roku 2006 - práce se soustřeďuje na představení nově ustavené Učené společnosti České republiky, o. s.¹³ Jsou zde nastíněny přípravy k ustavení, které započaly v roce 2002 založením Nadace pro obnovení Učené společnosti České republiky, dále přijetím Deklarace Učené společnosti České republiky a přijetím jejích prvních stanov. Učená společnost České republiky byla ustavena jako občanské sdružení, jehož cílem je podněcovat svobodné pěstování vědy, šířit vědecké poznatky, podporovat zvyšování úrovně vzdělanosti a rozvoj tvůrčího klimatu v České republikce a reprezentovat českou vědu vůči obdobným zahraničním vědeckým institucím. Společnost sdružuje jako své řádné členy významné české vědce a jejími čestnými členy jsou voleni i vědci zahraniční. Akademie věd ČR s Učenou společností České republiky, o. s., úzce spolupracuje a podporuje její činnost.

Obsáhlá kapitola je určena stanovám Učené společnosti. Tato část se zabývá porovnáním změn, k nimž během života Společnosti došlo, zvláště zásadním úpravám volby nových členů, vzniku odborných sekcí, rozdílům ve volbě výkonného orgánu Společnosti – její Rady – a dalším otázkám. Významná část práce je věnována členské základně, jednak zakládajícím členům, dále pak členům voleným v dalších letech, nejsou pomínuti ani členové čestní. Důležitou okolností je i vznik

---

¹³ Dále uvádím kromě plného názvu také zkratku „Společnost“, což je v souladu se stanovami Učené společnosti České republiky, o. s., které byly registrovány Ministerstvem vnitra ČR pod číslem II/-OS/1-24847/94-R dne 21. 10. 2007. Tam, kde by v textu vzhledem k jiným jmenovaným korporacím mohla tato zkratka nebýt zcela jasná, uvádím plný název.

odborných sekcí a rozdělení členů do nich podle vědních oblastí.

Pozornost je dále věnována Radě Společnosti, kde je podán přehled všech funkcionářů od ustavení Společnosti až do současnosti. Součástí práce je i geneze udílení cen, uvedeni jsou nositelé cen a jejich rozčlenění podle vědních oblastí od počátku jejich udělování v roce 1996 až do současnosti,¹⁴ v rámci vědních oblastí seřazených chronologicky. To se týká všech kategorií, ve kterých jsou ceny udělovány – „vědecký pracovník“, „mladý vědecký pracovník“ a „středoškolský student“. Jsou podány základní informace o ceně Praemium Bohemiae, kterou udílí Nadace B. Jana Horáčka Českému ráji a Učená společnost se významnou měrou podílí na celé proceduře. Popsáno je rovněž založení Nadačního fondu pro podporu vědy při Učené společnosti České republiky,¹⁵ jenž je samostatnou organizací s vlastním IČ i statutem, a který získává finanční prostředky pro ceny Společnosti.

K aktivitám Společnosti se řadí také organizování řádných zasedání, dále valných shromáždění, na nichž se kromě již zmíněných cen udílejí také medaile. Od roku 2005 Společnost pořádá výjezdní zasedání. Odborné přednášky a diskusní témata, jenž byly proneseny jak na řádných i výjezdních zasedáních, tak na valných shromážděních, stejně tak medailony významných vědců, jsou seřazeny podle vědních oblastí a v rámci nich chronologicky. Nejsou pominuty ani přednášky určené pro širokou veřejnost.

V předkládané práci jsou uplatněny tradiční metody historické práce, zejména popis, analýza a kritika dokumentů, metoda interpretace a zhodnocení. Tyto metody jsem

---

¹⁴ Seznam nositelů cen Společnosti v období 1996 – 2006 uvádím v příloze.

¹⁵ Dále používám kromě plného názvu také zkratku „Nadační fond“.

kombinovala s metodami historické statistiky. Neopominula jsem stručně nastínit ani metodu prosopografie a historické sociologie. Při hodnocení moderních materiálů jsem použila metody hodnocení aktového materiálu v rámci diplomatiky a paleografie. Při vyhodnocování získaných materiálů byly užity rovněž metody komparace. Moderní archivnictví pracuje i s elektronickými dokumenty, proto jsem sledovala jak písemnou, tak elektronickou formu a věnovala jsem pozornost způsobům uložení a využívání elektronických archiválií.

1.3 ROZBOR PRAMENŮ A LITERATURY

Pramenný materiál k zpracovanému tématu se nachází v Masarykově ústavu – Archivu Akademie věd ČR, v. v. i., a v příruční registratuře Učené společnosti České republiky, o. s.

Archiv AV ČR patří podle současné legislativy mezi specializované archivy; jeho zřizovatelem je Akademie věd České republiky. Byl založen v roce 1953 jako Archiv Československé akademie věd se statutem samostatného pracoviště; v roce 1954 byl sloučen s Komisí pro soupis a studium rukopisů. V roce 1966 se jeho název změnil na Ústřední archiv ČSAV, název Archiv AV ČR nesl od roku 1993, kdy se po vzniku České republiky transformovala i Akademie věd. S Archivem AV ČR byl sloučen od 1. ledna 2006 Masarykův ústav AV ČR; od té doby pracoviště nese název Masarykův ústav – Archiv AV ČR, od roku 2007 jako v. v. i., se sídlem v Gabčíkově ulici 2362/10, 182 00 Praha 8.

Archiv především shromažďuje, zpracovává a zpřístupňuje fondy soustřeďující dokumentaci Akademie věd České republiky a jejích jednotlivých pracovišť, stejně jako shromažďoval dokumentaci Československé akademie věd. Další významný okruh tvoří fondy starších předních vědeckých korporací jako jsou Česká akademie věd a umění, Královská česká společnost nauk, Masarykova akademie práce, Československá národní rada badatelská a další. Podstatnou část fondů reprezentuje písemný materiál vědců činných na území České republiky.

Fondy vědeckých institucí uložených v MSÚ – A AV ČR, v. v. i., se člení na fondy starších vědeckých společností

a fondy Československé akademie věd. Mezi fondy starších vědeckých společností patří také fondy KČSN a ČAVU.

Dokumenty KČSN jsou poměrně dobře zachované, při pořádání byly zjištěny pouze nevelké mezery a ztráty. Fond odráží vědecký život v Čechách od sklonku 18. do poloviny 20. století. Obsah fondu a jeho význam je dán postavením KČSN v institucionální výstavbě vědy v českých zemích. Je předním pramenem při studiu mnohých otázek vývoje vědy. Fond zahrnuje období v rozmezí let 1784 – 1953, obsahuje 132 kartonů, 6 desek, 17 kartoték a 1 kovovou pokladnici.

Fond ČAVU poskytuje dobrou pramennou základnu pro studium dějin věd i umění, zahrnuty jsou i cenné biografické materiály členů ČAVU. Zachovány jsou protokoly valných shromáždění, protokoly správní komise, schůzí jednotlivých tříd, členské spisy, spisový materiál, rukopisy, materiál některých komisí, hospodářské materiály, účetní doklady. Fond zahrnuje období let 1888 – 1958, obsahuje 401 kartonů, 164 knih, 2 desky, 31 kartoték a 1 listinu.

Fond ČSAV je velmi rozsáhlý a je rozčleněný do šesti částí. I. část - založení – se týká časového rozpětí let 1946 – 1952, další členění zahrnuje časové období 1952 – 1992 a je to: II. Řídící orgány, III. Výkonný aparát řídicích orgánů, IV. Pomocné orgány, rady, komise, V. Pracoviště, VI. Vědecké společnosti.

Zásadní prameny poskytla rovněž příruční registratura Učené společnosti České republiky, o. s. Je uspořádána podle spisového plánu, který sestavili pracovníci Masarykova ústavu – Archivu Akademie věd ČR, v. v. i. Člení se na: 0 – Základní dokumenty, 00 – Založení Učené společnosti, 01 – Stanovy, 02 - IČO, registrace, 03 – Smlouvy nájemní a jiné, 04 – Statut

cen a medailí, 05 – Seznam členů – adresář, 06 – Členské otázky, diplomy, 1 – Valná shromáždění, 10 - Výroční zprávy, 2 – Zápisy ze zasedání (k tomuto bodu je třeba podotknout, že zápisy ze zasedání jsou číslovány do 34. zápisu ze zasedání konaného 17. 3. 1997, poté se číslování objevuje až na zápisu konaného 18. června 2002, který nese číslo 84.), 21 – Materiály ze zasedání, 3 – Rada, 4 – Finanční a ekonomické záležitosti, 40 – Přehledy příjmů a vydání, rozpočty, 41 – Nadační fond při Učené společnosti České republiky, sponzorské záležitosti, 42 – Dary, finanční příspěvky, dotace, 43 – Faktury, výpisy, 44 – Finanční záležitosti – různé doklady, potvrzení, sdělení, 45 – Ceny, 46 – Platby členských příspěvků, 5 – Nadace, 50 – Registrace, IČO a jiné, 51 – Statuty, 52 – Správní rada, 53 – Schůze Nadace, 54 – Členství, 55 – Finanční záležitosti, 56 – Korespondence, 6 – Spolupráce s tiskem, rozhlasem, televizí, 60 – Prezentace na veřejnosti, 7 – Medaile, 8 - Praemium Bohemiae. Pro svou práci jsem čerpala se souhlasem předsedy Společnosti RNDr. Jiřího Grygara, CSc. informace téměř ze všech uvedených skupin. To mi bylo umožněno díky souhlasu pana předsedy Společnosti Jiřího Grygara, který mi dal nejen svolení k využití této příruční registratury, ale zkoumanou problematiku se mnou též ochotně konzultoval. Materiály z příruční registratury, které se stanou pro běžný provoz nepotřebné, budou v dohledné době deponovány do Masarykova ústavu – Archivu Akademie věd ČR, v. v. i. Pracovníci tohoto archivu zajistí jejich odborné zpracování a vědecké využívání.

Dalším zdrojem informací byly prameny vydané tiskem, mezi něž bezesporu patří „Vzpomínky“ Otto Wichterleho.¹⁶ Tato kniha nabízí odpověď na otázku, co by se dalo v České republice vykonat v oblasti vědy a vývoje při dodržování etiky vědecké i politické práce. K dalším pramenům vydaným tiskem se řadí např. publikace Rudolfa Zahradníka „Za vládu rozumu“,¹⁷ jde o výbor z jeho textů z let 1994 až 2002. Publikace „Myšlení jako vášeň“¹⁸ přináší rozhovor Lenky Jaklové s Rudolfem Zahradníkem. Tento spoluzakladatel české kvantové chemie, od roku 1993 do roku 1997 předseda Akademie věd ČR, v letech 1994 – 1997 předseda Učené společnosti České republiky, na veřejnosti známý jako neúnavný obhájce rozumu, nechává nahlédnout do svého bohatého soukromého, badatelského i společenského života, v němž vedle axiomů kvantové mechaniky, vzrušujícího objevu 20. století, nepřestávají platit ani zásady obecně lidské.

Z odborné literatury lze za stěžejní považovat práci Josefa Kalouska „Děje Král. české společnosti nauk spolu s kritickým přehledem publikací jejích z oboru filosofie, historie a jazykovědy“,¹⁹ která mapuje historii KČSN od počátků jejího formování kolem roku 1770 do roku 1884. Přestože vyšla již v roce 1885, torufám si trvdit, že výše uvedené období je v této knize zpracováno velmi zevrubně a toto dílo dosud nebylo překonáno. Kniha je rozdělena do sedmi kapitol podle časových období, kapitola osmá je

---

¹⁶ Otto WICHTERLE, *Vzpomínky*, Praha 1996.

¹⁷ Rudolf ZAHRADNÍK, *Za vládu rozumu*, Praha 2002.

¹⁸ Lenka JAKLOVÁ, *Myšlení jako vášeň. Rozhovor Lenky Jaklové s profesorem Rudolfem Zahradníkem*, Praha 1998.

¹⁹ Josef KALOUSEK, *Děje Král. české společnosti nauk spolu s kritickým přehledem publikací jejích z oboru filosofie, historie a jazykovědy*, Praha 1885. Vyšlo též v jazyku německém: Joseph KALOUSEK, *Geschichte der kön. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften sammt einer kritischen Übersicht ihrer Publicationen aus dem Bereiche der Philosophie, Geschichte und Philologie*. Prag 1885.

věnována výčtu funkcionářů. Jiří Wegner vydal několik obecných rejstříků spisů KČSN.²⁰ Ve Věstníku Královské české společnosti nauk je publikována přednáška Václava Vojtíška „180 let Král. české společnosti nauk“, kterou proslovil v roce 1951.²¹ Této problematice se dále věnoval Jiří Beran ve svých publikacích a člancích, například „Královská česká společnost nauk v letech 1945 – 1952“,²² dále „Inventář archivního fondu Královské české společnosti nauk“ (Jiří Beran vypracoval inventář k tomuto fondu v Ústředním archivu ČSAV v letech 1972 – 1978).²³ Z dalších titulů odborné literatury nelze opomenout sborník z vědecké konference, která se konala v roce 1984²⁴ nebo studii „Dějinná tradice Učené společnosti“²⁵ od Josefa Petráně věnovanou Královské české společnosti nauk, případně Petráněovu práci „Královská česká společnost nauk. Místo české učené společnosti v dějinách a proudu vědy“, která vyšla v časopisu „Vesmír“.²⁶ Historii Královské české společnosti nauk pod názvem „Královská česká společnost nauk – její místo ve státě, v národě a ve veřejnosti“ přehledně podala Magdalena Pokorná v publikaci „Učená společnost České republiky 1994 – 2004“, kterou uspořádal František Šmahel ve spolupráci s Jiřinou Jedinákovou, Ivanou Střálkovou

---

²⁰ Jiří WEGNER, *Obecný rejstřík spisů Královské české společnosti nauk 1884 – 1904*, Praha 1905. Jiří WEGNER, *Generalregister zu den Schriften der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften 1784 – 1884. Obecný rejstřík ke spisům král. České společnosti nauk 1784 – 1884*, Praha 1884.

²¹ Václav VOJTÍŠEK, *180 let Král. české společnosti nauk. Přednáška, kterou proslovil v jubilejním cyklu 25. 10. 1951*, in: Věstník Královské české společnosti nauk. Třída filozoficko – historicko – filologická, 1953, VI., s. 1-23.

²² Jiří BERAN, *Královská česká společnost nauk v letech 1945 – 1952*, in: DVT 3, 1982, s. 162 – 177.

²³ Jiří BERAN, *Inventář archivního fondu Královské české společnosti nauk*, Praha 1981.

²⁴ Kolektiv autorů, *200 let české společnosti nauk 1784 – 1984*. Praha 1985.

²⁵ Josef PETRÁŇ, *Dějinná tradice Učené společnosti*. in: Učená společnost České republiky, Praha 2002.

²⁶ Josef PETRÁŇ, *Královská česká společnost nauk. Místo české učené společnosti v dějinách a v proudu vědy*, in: Vesmír 11, 1995, s. 632 – 635.

a Evou Žižkovou.²⁷ Historička Magdalena Pokorná se tématu KČSN věnuje dosud.

Údaje zásadní povahy týkající se České akademie věd a umění jsou publikovány v díle Aleny Šlechtové a Josefa Levory „Členové České akademie věd a umění 1890 – 1952.“²⁸ Dále se touto tematikou zabýval Jiří Beran v publikaci „Vznik České akademie věd a umění v dokumentech“.²⁹ Osobností Josefa Hlávky, zakladatele a mecenáše ČAVU, se věnoval Alois Lodr v publikaci „Josef Hlávka“.³⁰ Významným historikem, jehož odborným zájmem je taktéž ČAVU a osobnost Josefa Hlávky, je Jiří Pokorný - například dílo „Odkaz Josefa Hlávky“.³¹

Při studiu odborné literatury mne nejvíce zaujala skutečnost, že o hlavní československé vědecké instituci druhé poloviny 20. století, Československé akademii věd, dosud nevyšla žádná ucelená publikace, která by mapovala její historii a vývoj od počátků až do zrušení v roce 1992. Existuje větší množství studií, které se věnují dílčím otázkám této problematiky – např. Hana Barvíková: „Reflexe počátků vědecké instituce“,³² Hana Barvíková – Marek Ďurčanský – Pavel Koderka: „Věda v Československu v letech 1953 – 1963“,³³ Alena Míšková: „Prvky kontinuity a diskontinuity při zakládání a v prvních letech existence ČSAV“,³⁴ Alena Míšková

---

²⁷ František ŠMAHEL, *Učená společnost České republiky 1994 – 2004*, Praha 2004.

²⁸ Alena ŠLECHTOVÁ – Josef LEVORA, *Členové české akademie věd a umění 1890 – 1952*, Praha 2004.

²⁹ Jiří BERAN, *Vznik České akademie věd a umění v dokumentech*, in: *Práce z dějin Akademie věd* seria B fasciculus 2, 1989, s. 1 – 385.

³⁰ Alois LODR, *Josef Hlávka*, Praha 1988.

³¹ Jiří POKORNÝ, *Odkaz Josefa Hlávky*, Praha 2005.

³² Hana BARVÍKOVÁ, *Reflexe počátků vědecké instituce. První všední dny ČSAV a jejich ústavů v paměti současníků*, in: AB 1, 2003, s. 7.

³³ Hana BARVÍKOVÁ – Marek ĎURČANSKÝ – Pavel KODERA, *Věda v Československu v letech 1953 – 1963*, Praha 2000.

³⁴ Alena MÍŠKOVÁ, *Prvky kontinuity a diskontinuity při zakládání a v prvních letech existence ČSAV*, in: *Práce z dějin Akademie věd*, řada C, svazek 4, 2003, s. 27 – 36.

– Hana Barvíková – Miroslav Šmidák: „Československá akademie věd 1969 – 1972“,³⁵ Luboš Nový: „Československá akademie věd 1952 – 1982“,³⁶ ta se však nese v duchu poplatnosti doby, ve které vznikla. Důležité podrobnosti je možno získat v publikaci „Výběr informací o vývoji Československé akademie věd a Slovenské akademie věd do roku 1980“,³⁷ zamyšlení nad některými problémy československé vědy ukazuje soubor prací našich vědců „Věda a naše současnost“.³⁸ Zajímavé a dobře zpracované skutečnosti týkající se období kolem zákonných úprav při zrušení Československé akademie věd, zřízení Akademie věd České republiky a z toho vyplývající důvody k ustavení Učené společnosti České republiky, o. s., podává Miroslav Šmidák v článku „Legislativní úprava vědecké a výzkumné činnosti v České republice po listopadu 1989“.³⁹

Díličí informace o všech výše uvedených společnostech jsou také v publikaci Františka Šorma a Václava Vojtíška „Členové Československé akademie věd a členové českých národních vědeckých institucí“.⁴⁰

Důležité informace o Učené společnosti České republiky, o. s., lze kromě pramenných zdrojů čerpat z několika publikací, které tato Společnost buď sama vydala nebo připravila k vydání. V roce 1996 vyšla práce „Učená společnost České republiky 1995 – 1996“⁴¹ s biogramy stávajících členů, v roce

---

³⁵ Alena MÍŠKOVÁ – HANA BARVÍKOVÁ – Miroslav ŠMIDÁK, *Československá akademie věd 1969 – 1972. Restaurace komunistické moci ve vědě*, Praha 1998.

³⁶ Luboš NOVÝ, *Československá akademie věd – 1952 – 1982*, Praha 1982.

³⁷ *Výběr informací o vývoji Československé akademie věd a Slovenské akademie věd do roku 1980*. Praha 1981.

³⁸ *Věda a naše současnost*. Praha 1969.

³⁹ Miroslav ŠMIDÁK, *Legislativní úprava vědecké a výzkumné činnosti v České republice po listopadu 1989*, in: *Práce z dějin Akademie věd* seria A fasciculus 5, 1997, s. 77 – 93.

⁴⁰ František ŠORM – Václav VOJTÍŠEK, *Členové Československé akademie věd a členové českých národních vědeckých institucí*, Praha 1968.

⁴¹ *Učená společnost České republiky 1995 – 1996*. Praha 1996.

1997 byla jako interní tisk vydána brožura „Učená společnost České republiky“,⁴² rozšířeného a doplněného vydání se této brožuře dostalo v roce 2002.⁴³ V roce 2004, u příležitosti svého 10. výročí založení, připravila a vydala Učená společnost publikaci, která poskytuje mnoho důležitých faktů o jejím vzniku, složení a činnosti. Tato publikace s názvem „Učená společnost České republiky 1994 – 2004“⁴⁴ obsahuje důležitá sdělení obsažená v úvodních statích tří prvních předsedů, kteří stáli přímo u zrodu Učené společnosti a mohli zanechat pro budoucnost závažná jinde nezaznamenaná svědectví, momenty a postřehy. Jejich stati vynikají průkazností své fakticity i prokreslením prostředí, v němž Učená společnost zahajovala činnost. Po nich následuje hodnotný výklad Magdaleny Pokorné o historii KČSN, seznamy členů, nekrology, soupisy přednášek, medailonů, přehled výročních cen a biogramy členů. V roce 2005 vyšla anglická verze této publikace s názvem „The Learned Society of the Czech Republic 1994 – 2004“,⁴⁵ která na rozdíl od české mutace zahrnuje i členy zvolené v roce 2004. K zajímavým pracím patří rovněž dvě knihy medailónků významných vědců. Medailónky byly předneseny na zasedáních Učené společnosti a po té se je podařilo získat v písemné podobě. První kniha vyšla s podporou Akademie věd ČR v roce 2004 pod názvem „Učenci očima kolegů a žáků“,⁴⁶ uspořádal ji František Šmahel. Řada medailonů, které byly předneseny na zasedáních, se časem rozrostla a dala vzniknout další knize, kterou uspořádali Ivan Hlaváček a Jiřina Jedináková pod

---

⁴² Josef KOUTECKÝ, *Učená společnost České republiky*. Praha 2002.

⁴³ Jiří GRYGAR, *Učená společnost České republiky*, Praha 2002.

⁴⁴ F. ŠMAHEL, *Učená společnost České republiky 1994 – 2004*, Praha 2004.

⁴⁵ František ŠMAHEL, *The Learned Society of the Czech republic 1994 – 2004*, Praha 2005.

⁴⁶ František ŠMAHEL, *Učenci očima kolegů a žáků*, Praha 2004.

názvem „Učenci očima svých kolegů, žáků a následovníků“ v roce 2007 (vydáno taktéž s podporou Akademie věd ČR).⁴⁷

Problematika vědy a vědeckého bádání je v současné době a v současné společnosti tématem velmi aktuálním. Věda je dnes integrální součástí běžného chodu společnosti. Proto jsem materiály k rigorozní práci čerpala také z literatury sociologické, abych alespoň naznačila, že členové Učené společnosti tvoří součást vědecké elity naší společnosti počátku 21. století. Zde bych zmínila sociologickou studii „Obraz vědy v českém veřejném mínění“,⁴⁸ jejíž cílem je předvést, jaký obraz o vědě chová současná česká společnost, jak na vědu nazírá, co pro ni vlastně věda a vědecké bádání znamenají a jak je hodnotí. Některé aspekty teorie elit lze nalézt např. v publikaci Jana Kellera „Úvod do sociologie“.⁴⁹ V díle Miroslava Jodla „Teorie elity a problém elity“⁵⁰ je dobře popsána (kromě jiného) metoda historické sociologie. Politickým elitám se věnuje sborník s názvem „Politické elity v Československu 1918 – 1948“, zmínila bych příspěvek Emanuela Pecky.⁵¹

Doplňující informace ke studované problematice lze najít také na mnoha internetových stránkách uvedených v seznamu pramenů a literatury.

---

⁴⁷ Ivan HLAVÁČEK – Jiřina JEDINÁKOVÁ, *Učenci očima kolegů, žáků a následovníků*, Praha 2007.

⁴⁸ Gagriela ŠAMANOVÁ, Markéta ŠKODOVÁ, Jiří VINOPAL, *Obraz vědy v českém veřejném mínění*. Praha 2006.

⁴⁹ Jan KELLER, *Úvod do sociologie*. Praha 1997.

⁵⁰ Miroslav JODL, *Teorie elity a problém elity*. Praha 1968.

⁵¹ Emanuel PECKA, *Sociologické teorie elity. Politické elity v Československu 1918 – 1948*. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, sv. 20, Praha 1994.

2. PŘEDCHŮDCI UČENÉ SPOLEČNOSTI ČESKÉ REPUBLIKY, o. s.

2.1 KRÁLOVSKÁ ČESKÁ SPOLEČNOST NAUK

„Jeho Veličenstvo ráčil zde navracovanou prosbu české soukromé společnosti náuk nejmilostivěji přijmouti, poroučeje, aby tato společnost byla ujištěna nejvyšší spokojeností z prací jejich, čelících k rozmnožování užitečných vědomostí v Čechách, jejichž pokračování bude také Jemu k obzvláštnímu zalíbení. I ačkoliv nepřišla ještě doba k založení veřejné akademie věd, přece J. V. dovoluje, že této soukromé společnosti k jejím schůzkám může býti propůjčen sál, jež v domě university beztoho stojí prázden, i že přijímání cizích nebo domácích členův zůstává se jí na vůli“.⁵²

*Leopold hrabě Kolowrat,
Tobiáš sv. pán Gebler, Sonnenfels.*

2.1.1 Ustavení

Učená společnost se formovala v průběhu druhé poloviny 18. století a vyrůstala z osvícenských tradic, které se prosazovaly i v Praze. Založení a její první vývoj spadá do vlády posledních desíti let Marie Terezie. Podnět k jejímu založení daly společenské schůzky, které se konaly okolo roku

---

⁵² Znění císařského rozhodnutí z Vídně dne 3. listopadu 1784, které přišlo k českému guberniu dvorským deretem. Do Prahy bylo doručeno 18. listopadu 1784.

1770 v domě hraběte Františka Antonína Nostice na Malé Straně, kde se scházeli příznivci věd a umění nejen z řad šlechty, ale i měšťanstva.⁵³ Tento přátelský kruh byl posílen příchodem Ignáce Borna do Prahy, kdy byla zahájena cílevědomá činnost tohoto sdružení.⁵⁴

Doba počínajícího osvícenství se významně promítla i do souboru pomocných věd historických, které nabyly značného rozsahu. Byly to zejména dva okruhy, v nichž se tyto zájmy krystalizovaly a přinesly výtěžky alespoň v některých směrech trvalých hodnot. Prvním byl právě okruh osob kolem České společnosti nauk v Praze, jež si kladla řadu velkých vědeckých cílů, druhým střediskem byly univerzity. Na filozofické fakultě došlo v rámci školských reforem k základní změně, v roce 1784 došlo k ustavení samostatných stolic pomocných věd historických.⁵⁵

Vztah rakouských mocnářů ke vzniku akademie byl však rezervovaný až odmítavý. Reprezentanti učené společnosti se nedali odradit a když jim byla při pražském pobytu Josefa II. poskytnuta 20. září 1784 soukromá audience, předložili císaři svou žádost o uznání spolu s prosbou o přidělení místa a finanční podpory. Císař nejen učenou společnost⁵⁶ oficiálně nepotvrdil, čímž ji do budoucna odmítl hmotnou podporu ze strany státu, ale navíc i výslovně uvedl, že v Rakousku ještě

---

⁵³ Josef KALOUSEK, *Děje Král. české společnosti nauk spolu s kritickým přehledem publikací jejích o oboru filosofie, historie a jazykověd.*, Praha: 1885, s. 2-3.

⁵⁴ Václav VOJTÍŠEK, *180 let Královské české společnosti nauk*, in: *Věstník Královské české společnosti nauk*, Praha 1953, roč. 1951. Část VI, s. 1.

⁵⁵ Ivan HLAVÁČEK, *Z dějin pomocných věd historických. I. část.* in: *200 let pomocných věd historických na filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze*. Praha 1988, s. 28.

⁵⁶ Pozn: Název „učená společnost“ nebo také „společnost“ s malým začátečním písmenem je uváděno, pokud se nejedná o oficiálně používaný název, kterým byla nejprve Soukromá společnost nauk, poté Česká společnost nauk a dále Královská česká společnost nauk (tento název od roku 1790), neboť tato učená společnost vystřídala v průběhu let svého působení tři názvy. Název, který učená společnost používala od roku 1790, je uváděn také ve zkratce KČSN.

nenadešel čas pro založení (skutečné) akademie věd. Bezprostředním důsledkem audience tak pro učenou společnost zůstalo přidělení nevyužitého sálu v Karolinu. Císařovo rozhodnutí se jednoho z obětavých organizátorů učené společnosti Jana Mayera dotklo natolik, že chtěl mocnáři poděkovat a tuto „blahosklonnost“ odmítnout. Ostatní kolegové učenci jej ale přesvědčili, že se císařské stanovisko dá vysvětlit i mnohem příznivějším způsobem, a rozhodli se tak učenou společnost přece konstituovat na základě již zpracovaných a ještě v roce 1784 otištěných stanov pod názvem „Einrichtung und Gesetze der böhm. Gesellschaft der Wissenschaften“.⁵⁷ Stanovy předepsaly podmínky členství a určily, že se učená společnost bude zabývat všemi vědami kromě teologie, „pozitivních“ právních věd a „krásných věd“.⁵⁸

2.1.2 Stanovy

Zprvu volné sdružení přispěvatelů do vědecké ročenky, které se zprvu nazývalo Soukromá společnost nauk, už mohlo počítat s nadšením jistého okruhu přívrženců nové vědy v profilových oborech matematiky, vlasteneckých dějin a přírodovědy, se po desíletí činnosti v roce 1784 organizačně upevnilo stanovami a pod názvem Česká společnost nauk získalo novou formu.⁵⁹ Od roku 1790 začala společnost uvádět v názvu označení „královská“, kdy se

---

⁵⁷ MSÚ – A AV ČR, v. v. i., fond KČSN, 1784 - 1800, inv. č. 5., kart. 1.

Tyto první stanovy České společnosti nauk jsou uvedeny v příloze.

⁵⁸ , Magdalena POKORNÁ. *Královská česká společnost nauk – její místo ve státě, v národě a ve veřejnosti*, in: Učená společnost České republiky 1994-2004, usp. František Šmahel, Praha 2004, s. 42.

⁵⁹ Josef PETRÁŇ, *Dějinná tradice Učené společnosti*, in: Učená společnost České republiky. Jiří GRYGAR, Praha 2002, s. 14.

v odpovědi na žádost společnosti věnovat novému císaři Leopoldovi II. první svazek nové série svých „Abhandlungen“ objevilo „königl“. Představitelé učené společnosti přijali tento snad náhodný údaj za úředně potvrzené povýšení na královskou instituci. Až téměř po půl století, když bylo na tuto nesrovnalost poukázáno, bylo přízvisko „Královská“ schváleno císařským rozhodnutím ze dne 15. dubna 1837 a ohlášeno guberniálním výnosem z 15. června t. r.⁶⁰ Název „Královská česká společnost nauk“ už zůstal beze změny až do zrušení společnosti v roce 1952.

Konkrétní praktická činnost KČSN brzy ukázala nutnost organizace podle jednotlivých oborů. Členové KČSN se začali scházet podle příbuznosti svých vědeckých zájmů (zmiňovány byly třídy fyzikální, matematická a historická), veškeré přednášky se však konaly na společných zasedáních. Organizaci učené společnosti ovlivnila revize stanov v roce 1791, podle nichž se společnost dělila pouze na dvě třídy, a to třídu fyzikálně-matematickou a vlastenecko-historickou. Organizační schéma se ovšem během dlouholeté existence KČSN několikrát pozměnilo, a teprve v roce 1868⁶¹ ustálilo, takže KČSN až do konce své existence pracovala jen ve dvou třídách: filozoficko-historicko-filologické a matematicko-přírodovědné. Členové byli rozděleni na členy řádné, přespolní, mimořádné a dopisující.

---

⁶⁰ J. KALOUSEK, *Děje Král. české společnosti nauk spolu s kritickým přehledem publikací jejích o oboru filosofie, historie a jazykovědy*, Praha 1885, s. 143.

⁶¹ MSÚ – A AV ČR, v. v. i., fond KČSN, 1849 - 1900, inv. č. 121-138., kart. 43.

Stanovy z roku 1868 byly psány v jazyce německém.

MSÚ – A AV ČR, v. v. i., fond KČSN, 1849 - 1900, inv. č. 121-138., kart. 43.

Stanovy z roku 1868 přeložil do češtiny Karel Jaromír Erben. Byly to první do českého jazyka přeložené stanovy. Obojí stanovy jsou uvedeny v příloze.

Poslední stanovy Královské české společnosti nauk, které se dochovaly v Masarykově ústavu – Archivu AV ČR, v. v. i., jsou z roku 1909.⁶²

V období po druhé světové válce Královská česká společnost nauk připravovala návrh na změnu svých stanov. 5. listopadu 1947 byl řádným členům rozeslán návrh k připomínkám,⁶³ ke změně stanov však již nedošlo. Jednání o změnách stanov je naposledy zmiňováno na řádné schůzi KČSN konané 10. března 1948.⁶⁴ V bodu 12. tohoto zápisu je uvedeno: „Rozprava o změně stanov byla prozatím odložena“.

2.1.3 Členové

V Soukromé společnosti nauk se seskupili přírodopisci, matematikové, astronomové, historici i filologové. Za její zakladatele je možno jmenovat např. přírodovědce Ignáce Borna, Františka Josefa hraběte Kinského, Josefa Steplinga, Jana Tesánka, Antonína Strnada, Jana Mayera, Gelasia Dobnera, Mikuláše Voigta, Františka Martina Pelcla, Karla Rafaela Ungara, Josefa Dobrovského.

Na své první schůzi po audienci u císaře dne 4. prosince 1784 členové učené společnosti zvolili za svého prezidenta knížete Karla Egona Fürstenberka, který zastával funkci nejvyššího zemského purkrabího, a čestným prezidentem pak hraběte Evžena z Vrba. Skutečné vedení společnosti však bylo v rukou direktorů a stálých sekretářů, kteří byli voleni z řad vědců. Střídali se zpočátku v krátkých, nejednou půlročních

---

⁶² MSÚ – A AV ČR, v. v. i., fond KČSN, 1901-1948, inv. č. 228-238., kart. 51.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ MSÚ – A AV ČR, v. v. i., fond KČSN, 1901-1948, inv. č. 19., kart. 7

intervalech. Prvým sekretářem učené společnosti byl lékař Jan Mayer, po něm statistik Jan Antonín Riegger, dále tu funkci zastávali slavista Josef Dobrovský, astronom Antonín Strnad a matematik Tobias Gruber.⁶⁵

Společnost se již od úpravy svých stanov v roce 1791 dělila na dvě třídy, a to třídu fyzikálně matematickou a vlastenecko-historickou. Organizační schéma se ovšem během dlouholeté existence KČSN několikrát pozměnilo, a teprve v roce 1868⁶⁶ ustálilo, takže KČSN až do konce své existence pracovala jen ve dvou třídách: filozoficko-historicko-filologické a matematicko-přírodovědné.

Členové byli rozděleni na členy řádné, přespolní, mimořádné a dopisující a mohli být voleni i členové čestní. Vědecká reprezentace i řízení Královské české společnosti nauk ležely v rukou členů řádných, v Praze a nejbližším okolí bydlících, z původního počtu 18 pro všechny vědní obory kromě teologie a pozitivního práva se zvýšilo na 30. Také mimořádní členové byli Pražané. Dlouho Královská česká společnost nauk měla ráz korporace utrakvistické, česko-německé, ale jak se ve vědě od času Palackého uplatňoval český jazyk a Němci se Královské české společnosti nauk vzdávali, domácí Němci se jen málo stávali členy mimořádnými a dopisujícími. Cizinci různých národů byli zařazováni mezi členy přespolní a dopisující. Ke dni 1. ledna 1952 Královská česká společnost nauk měla celkem 270 členů, z toho 187 členů domácích a 83 zahraničních.

---

⁶⁵ M. POKORNÁ, *Královská česká společnost nauk – její místo ve státě, v národě a ve veřejnosti*, in: Učená společnost České republiky 1994-2004, usp. F. Šmahel, Praha 2004, s. 42.

⁶⁶ MSÚ – A AV ČR, v. v. i., fond KČSN, 1849 - 1900, inv. č. 121-138., kart. 43.

2.1.4 Publikační činnost

V říjnu roku 1771 začaly vycházet v nakladatelství Wolfganga Gerleho „Prager gelehrte Nachrichten“. Od 1. října do 15. září vyšlo 50 sešitků s referáty a kritikami o tehdy vycházejících knihách.⁶⁷ Neznamená to, že by to byl přímo časopis Soukromé učené společnosti, ale vyjadřoval smýšlení celé této vědecké skupiny. Bohužel úředním zásahem bylo vydávání „Prager gelehrte Nachrichten“ zastaveno.

Od roku 1775 začali učenci vydávat „Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen zur Aufnahme der Mathematik, vaterländischen Geschichte und der Naturgeschichte“, kterých do roku 1784 vyšlo 6 svazků. Šest svazků s řadou rozprav, o kterých bylo možno říci, že kladly opěrné kameny pro vznik české vědy.⁶⁸ Vedle vědeckých prací v nich vycházely také přehledy o činnosti KČSN, nekrology členů a od roku 1840 zprávy o zasedáních jednotlivých sekcí. „Abhandlungen“ vycházely od začátku osmdesátých let 19. století pod českým názvem jako „Pojednání“, v polovině osmdesátých let se název změnil na „Rozpravy“. Záhy potom zanikly a jejich úlohu převzal „Věstník“. Dočasně byly „Rozpravy“ obnoveny za první Československé republiky. Pro samostatné zprávy o činnosti byly v roce 1859 zřízeny „Sitzungsberichte“, mající od roku 1873 i český název „Zprávy o zasedání“, změněný od ročníku 1876 na „Věstník“; v němž se tiskly plné texty přednášek. Samostatné výroční zprávy vydávala KČSN od roku

---

⁶⁷ M. POKORNÁ, *Královská česká společnost nauk – její místo ve státě, v národě a ve veřejnosti*, in: Učená společnost České republiky 1994-2004, usp. F. Šmahel, Praha 2004, s. 41.

⁶⁸ Tamtéž, s. 52.

1876 až do počátku druhé světové války.⁶⁹ Publikační činnost Královské české společnosti nauk byla úctyhodná, a zvláště v novější době ročně vycházející „Věstník KSČN“, pro každou třídu samostatný svazek, úrovní rozprav v češtině i v cizích jazycích zajišťoval čest české vědy, rozsáhlou výměnou s vědeckými ústavy i korporacemi domácími i zahraničními růst významné knihovny KČSN.⁷⁰

Učená společnost publikovala konkrétní výsledky své tvůrčí činnosti a po vzoru obdobných vědeckých sdružení z německých zemí, z Francie, Británie i odjinud usilovala i o oficiální státní schválení své existence, které by kromě prestiže přineslo i hmotné zajištění budoucí činnosti.

2.1.5 Diskuse o charakteru a budoucnosti

Česká společnost začala usilovat též o národní badatelskou instituci, akademii věd. Její podobu už v šedesátých letech 19. století načrtl Jan Evangelista Purkyně. Jeho představy sice nedošly naplnění, ale budoucí architekti české akademie a její organizátoři s ní byli vždy konfrontováni. Jistou dobu se zdálo, že největší vyhlídky na úspěch při vytváření této akademie by mohla mít právě KČSN.⁷¹ Jednání v tomto smyslu zahájil nejprve Josef Jireček, ministr kultu a vyučování (1871) ve vládě hraběte Karla Hohenwarta, připravující české vyrovnání. Bylo to tedy v době, kdy se splnění českých státoprávních přání zdálo na dosah. Neúspěch této akce rozhodl ale i o osudu

---

⁶⁹ Tamtéž, s. 51-52.

⁷⁰ František ŠORM - Václav VOJTÍŠEK, *Členové Československé akademie věd a členové českých národních vědeckých institucí na něž ČSAV navazuje ve své činnosti*, ČSAV 1968, s. 55.

⁷¹ Jirí BERAN, *Vznik České akademie věd a umění v dokumentech*, Praha 1989, s. 7.

Jirečkovy iniciativy ve věci zřízení akademie. Jireček se pokusil o změnu postavení KČSN ještě o devět let později, kdy již jako prezident KČSN požádal císaře Františka Josefa I., aby propůjčil KČSN charakter veřejné korporace, která by se mohla opírat o pravidelnou státní dotaci. Ani tento krok ale neprosadil. Tehdejší ministr kultu a vyučování jeho návrh odmítl s odvoláním na stanovisko vídeňské Akademie věd a českého místodržitele, že KČSN jde pouze o nacionální, nikoli vědecké cíle. Oba pokusy reformovat KČSN, i když byly podniknuty v době, kdy mezi českým národem a korunou panovaly poměrně velice příznivé vztahy, se tedy neuskutečnily.⁷²

Diskuse o charakteru a budoucnosti KČSN se rozhořela zanedlouho znovu. T. G. Masaryk, jeden z prvních profesorů české pražské univerzity, který svými zkušenostmi a rozhledem nesporně převyšoval své kolegy, vystoupil s požadavkem založit druhou univerzitu. Zejména však naléhal, aby pro podporu vědecké práce a pro české studentstvo vznikla skutečně česká akademie věd.

Masarykovy názory v zásadě podpořil, ale v jednom směru výrazně revidoval historik Antonín Rezek. Vysvětlil, že nelze očekávat, že by česká akademie mohla povstat na základě celonárodních sbírek nebo darů mecenášů. Ani stát nebude její zřízení podporovat. Za těchto okolností nezbyvá - protože akademii mít musíme, v tom se s Masarykem zcela shodoval – než usilovat, aby byla vytvořena z KČSN.⁷³

---

⁷² M. POKORNÁ, *Královská česká společnost nauk – její místo ve státě, v národě a ve veřejnosti*, in: Učená společnost České republiky 1994-2004., usp. F. Šmahel. Praha 2004, s. 45.

⁷³ Antonín REZEK, *Jak zvelebovati naši literaturu naukovou?*, in: Athenaeum. listy pro literaturu a kritiku 3, 1885/1886, s. 41-46.

2.1.6 Královská česká společnost nauk a Josef Hlávka

Josef Hlávka,⁷⁴ úspěšný stavitel a architekt, spjatý s konzervativními politickými kruhy, poté, co prošel těžkou životní zkouškou, zasáhl – znovu v životní síle a při plném vědomí - do českého vědeckého a uměleckého prostředí. Stal se vlastně vykonavatelem své dříve sepsané poslední vůle a rozhodl se tak sám uskutečnit to, o čem v době vážné nemoci předpokládal, že budou vykonávat jiní.⁷⁵

Josef Hlávka se pokusil nejprve o přetvoření KČSN. V souvislosti s jubileem této instituce v roce 1884 jí věnoval 20 000 zlatých na zřízení Jubilejního fondu pro vědeckou literaturu českou, který v následujících třech letech zvýšil vždy o 5 000 zlatých. Hlávka předpokládal, stejně jako u svých jiných mecenášských činů, že najde následovníky, další mecenáše. V tomto případě se zklamal, následoval jej pouze nejvyšší zemský maršálek, kníže Jiří z Lobkovic, který věnoval 2 000 zlatých. Sama KČSN na Hlávkův výjimečný dar nereagovala změnou programu nebo svých priorit. Hlávkovu aktivitu stupňovalo také blížící se 40. výročí nastoupení císaře Františka Josefa I. na trůn (1888). Hlávka ve spolupráci s politickou elitou a vlastní ekonomickou silou cílevědomě a sebevědomě usiloval o realizaci svých plánů – tedy o založení České akademie věd a umění.⁷⁶

Při těchto jednáních nebyl právně dlouho vyřešen vztah k již existující a jasně stanovami profilované KČSN. Hlávka nejdříve uvažoval začlenit ji do budoucí akademie, a tak

---

⁷⁴ O Josefu Hlávce viz v kapitole 2.2.2.

⁷⁵ M. POKORNÁ, *Královská česká společnost nauk – její místo ve státě, v národě a ve veřejnosti*. in: *Učená společnost České republiky 1994-2004*, usp. F. Šmahel, Praha 2004, s. 45.

⁷⁶ Tamtéž, s. 46.

urychlit proces jejího počestění. Později navrhoval, aby se KČSN sama připojila k akademii jako její I. a II. třída. Hlávkův návrh stanov akademie věd v březnu 1889 podpořili i respektovaní vědci, představitelé KČSN - František Josef Studnička, Josef Kalousek a Josef Emler, kteří pak přizvali ještě Václava Vladivoje Tomka a Karla Kořistku. K stanovám se vyjadřovali jen jako odborníci, ne jako členové KČSN, protože podle staršího usnesení z 10. října 1888 se KČSN neměla do těchto záležitostí vměšovat. O vztahu KČSN a nové akademie se ještě dlouho jednalo – na této otázce málem Hlávkova iniciativa ztroskotala. Hlávka se totiž obával, že kdyby se k nové akademii KČSN nepřipojila, mohla by být pro českou vědu ztracená, protože vláda by v ní spatřovala instituci, vytvářející německou protiváhu jeho akademie. Nakonec se ale prosadila koncepce vynechat KČSN vůbec z úvah o založení nové akademie. Obě instituce pak od roku 1891 (kdy zahájila Česká akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění svou činnost) existovaly paralelně vedle sebe.⁷⁷

2.1.7 Zahraniční kontakty

Zahraniční kontakty KČSN byly několikerého druhu; jednak byli do řad KČSN voleni členové ze zahraničí, jednak probíhala výměna publikací, později se objevil i nový fenomén – vydávání cizojazyčných referátových periodik. KČSN si zakládala zejména na výměně publikací, jí se oprávněně chlubila a na ni se odvolávala, když byla její samostatná

---

⁷⁷ Tamtéž, s. 45.

existence ohrožena. Kontakty knihovny KČSN se zrodily v roce 1816, kdy začala výměna publikací s Moravskou společností vlastenecko-hospodářskou. Do roku 1952 její kontakty se zahraničními institucemi vzrůstaly, udržovala nakonec kontakt s více než 560 institucemi se zhruba 50 zeměmi světa. V roce 1938 její publikace putovaly snad do všech evropských zemí a kromě toho i do Japonska, na mnohá místa USA, do jihoamerické La Platy a Montevidea, Mexika, na Bermudy, do Sydney v Austrálii.⁷⁸

2.1.8 Nová etapa

Nová etapa činnosti KČSN začala po vzniku samostatné Československé republiky v roce 1918. KČSN se bezprostředně přihlásila k nově vzniklému státu, ale v nové společenské situaci se musela ve své činnosti vyrovnávat s rozrůstající se konkurencí, to jest s dalšími nově vzniklými jak univerzitními a vysokoškolskými, tak mimouniverzitními institucemi. Vznikla totiž Masarykova akademie práce, Československá rada badatelská, Slovanský ústav a Orientální ústav. Konkrétním projevem tohoto úsilí KČSN bylo vydávání „Revue des Travaux scientifiques tchécoslovaques“. Ve spolupráci s Českou akademií věd a umění měla revue přinášet cizojazyčná resumé z českých vědeckých prací, a to ve dvou řadách podle svých tříd. Zrod nového typu periodika nebyl lehký a nakonec pro nedostatek financí v době hospodářské krize počátkem třicátých let zcela ztroskotal. Obdobným projektem, ovšem úzce tematicky zaměřeným, byly „Collection

---

⁷⁸ Tamtéž, s. 47.

of Czechoslovak chemical communications“. Za redakce zkušených a mezinárodně respektovaných vědců Emila Votočka a Jaroslava Heyrovského měly ve francouzštině a angličtině zprostředkovávat světové odborné veřejnosti výsledky práce českých chemiků.

2.1.9 Komise

V meziválečném období v práci KČSN vznikl, resp. se prohloubil nový rys činnosti, totiž práce v komisích. První z nich, na jejíž činnosti se Společnost podílela, byla Komise pro vydávání Archivu českého založená již v roce 1886. S větší důrazností a výraznějšími výsledky se ovšem prokazovaly v roce 1924 vzniklá Komise pro ocenění a vydání vědeckého díla Bernarda Bolzana. V roce 1930 se poté ustavila díky velkorysému jubilejnímu daru prezidenta T. G. Masaryka ve výši jednoho miliónu korun českých Komise pro vydávání Spisů Josefa Dobrovského. Rozsáhlý projekt byl hotov již v roce 1930 a předpokládal vytištění vědeckých děl Josefa Dobrovského i jeho korespondence. Bylo zřejmé, že dříve než za deset let nemůže být projekt ukončen, a proto se uvažovalo o tom, že by mohl být završen v jubilejním roce úmrtí Josefa Dobrovského, totiž v roce 1953. Rozsáhlost prací, zaneprázdněnost jednotlivých editorů, válečné události a poté i reorganizace vědeckého života v Československu byly důvodem toho, že se velkorysý projekt, tak jak to u projektů tohoto typu bývá zvykem, nepodařilo dokončit v předpokládaném termínu. Přes všechny problémy a obtíže vyšlo z původního návrhu celkem dvacet svazků (poslední již po ukončení činnosti KČSN

nákladem nově zřízených pracovišť Československé akademie věd).⁷⁹

Okupace Československa nacistickým Německem se všemi důsledky postihla i KČSN. Členství v ní bylo podle norimberských zákonů ukončeno např. Arnoštu Krausovi či Emilu Schönbaumovi. Této potupě unikl Bedřich Mendl jen za cenu sebevraždy. KČSN minimalizovala stejně jako instituce podobného typu svou aktivitu. Nevydávala dokonce ani své pravidelné „Zprávy o činnosti“; paradoxem zůstalo, že průběžně doplňovaná „Zpráva o činnosti v letech 1945-1952“ vydána již nebyla a zůstala dodnes v rukopise.

Po roce 1945 se KČSN snažila svou činnost obnovit podle předválečných tradic. Doplnila a revidovala svou členskou základnu, usilovala o oživení své publikační činnosti. Narážela ovšem na finanční problémy; i její finance totiž zůstávaly na tzv. vázaných vkladech. Přetížení prací byli i její členové - vysokoškolští pedagogové. Jednoduché nebylo ani znovunavázání styků s dlouholetými zahraničními partnery. Dlouho a komplikovaně se mj. řešila otázka, aby se za knihy, které přicházely ze zahraničí jako dar, nemuselo platit clo, jehož výše přesahovala možnosti KČSN.⁸⁰

2.1.10 Zánik

Další útlum činnosti KČSN přišel po únoru 1948, kdy byly zmrazeny znovu navazované zahraniční styky, které hrály v činnosti KČSN významnou úlohu, a kdy se znovu začalo

---

⁷⁹ Tamtéž, s. 47.

⁸⁰ Srov. též Alena MÍŠKOVÁ, *Publikace ČSAV v mezinárodní výměně informací (1952-1961)*, in: *Práce z dějin Československé akademie věd 2*, Praha 1987, s. 9-64.

jednat o vybudování vědecké instituce nového typu. Představy o tom, že má věda v Československu být organizována na jiných principech, vznikaly hned po květnu 1945, znovu se objevily v Budovatelském programu československé vlády v roce 1946, z různých důvodů však zůstaly na papíře.⁸¹ Konkrétní přípravy na zřízení nové vědecké instituce se začaly uplatňovat později, a to od konce roku 1950 jak po stranické linii, tak i v rámci Ministerstva školství, věd a umění.⁸²

Přípravy na zřízení Československé akademie věd probíhaly intenzivně od konce roku 1951, kdy k tomuto účelu byla zřízena Vládní komise pro vybudování ČSAV. Činnost KČSN, stejně jako dalších dosavadních vědeckých institucí, které se cítily připravovanými kroky ohroženy, se právě v této době výrazně aktivizovala. KČSN a ČAVU, které si shodou okolností právě v roce 1951 mohly připomínat zahájení své činnosti, představily svou minulost jednak výstavami pro širší veřejnost, jednak zprávami pro ministerstvo a KČSN pak i cyklem (později publikovaných)⁸³ přednášek.

Ohrožení samotné existence KČSN se stalo již v létě 1951 podnětem k vzrůstající anketě členstva.⁸⁴ V odpovědích na vypsanou anketu zaznívaly fráze i velká slova, jímavá ohlédnutí za vlastní vědeckou kariérou i věcné podněty. František Bednář např. trval na zachování KČSN, což zdůvodňoval paralelou se situací ve vysokém školství, kde také

---

⁸¹ Podrobněji M. POKORNÁ, *Tři pokusy o reorganizaci vědeckých institucí v létech 1945 – 1948*, in: *Práce z dějin Československé akademie věd 4A*, Praha 1992, s. 84 - 103.

⁸² Více o tom J. BERAN, *Předúnorová vědní politika KSČ a otázka zřízení ČSAV*, ČČH 33, 1985, s. 212-241.

⁸³ Bohumil NĚMEC, *Královská česká společnost nauk a přírodní vědy*, Věstník KČSN, třída filosoficko-historicko-filologická 1951, č. 8, 10 s.; Bohumil RYBA, *Královská česká společnost nauk a společenské vědy*, tamtéž; Václav VOJTÍŠEK, *180 let KČSN*, tamtéž.

⁸⁴ Obdobné ankety proběhly i v dalších společnostech, v České akademii věd a umění a v Československé národní radě badatelské, podrobněji s konkrétními odkazy na archivní materiál M. POKORNÁ, *Sjednáním proti jednotě. Spor o podobu nové akademie věd*, in: *Věda v Československu 1945-1953*, Sborník z konference, Praha 1999, s. 105-121.

přece neexistuje jediná škola. F. K. Studnička spatřoval řešení v rozdělení kompetencí: ČAVU by se měla orientovat na domácí sféru a KČSN na publikování pro zahraničí. Josef Mohr navrhoval, aby KČSN byla pověřena regionálním přírodovědeckým výzkumem. Otto Jírovec domýšlel tento podnět tak, aby se KČSN věnovala přírodovědeckému výzkumu a ČAVU historicko-filologickému. Václav Vaněček navrhoval pro záchranu KČSN, aby se soustředila na problematiku českých zemí a nebo ještě lépe, pouze na problematiku Prahy a pražského kraje. Se sympatiemi byla přijata myšlenka zjednodušení institucionální struktury. S výhradami byl naopak např. kvitován systém členství či numerus clausus při volbě členů.⁸⁵

Podobně reagovaly i další vědecké společnosti, jimž rovněž šlo o obhajobu tradic, možnosti publikování, nakladatelská práva, mezinárodní výměnu zkušeností a knih. Jednotliví členové měli obavy z izolace a snad měli i na mysli své budoucí ekonomické zajištění.

Pod tlakem událostí se zástupci vědeckých společností rozhodli navázat jednání, na nichž by představili svůj postoj k reorganizaci vědeckého života. K dohodě dospěli v polovině dubna 1952 a zformulovali společný Návrh na reorganizaci československého vědeckého života. Ztotožnili se v něm s nutností reorganizace vědeckého života. Na jejich společném postupu je především třeba ocenit, že setrvali na zásadách svobody vědy a samosprávy vědeckých institucí. Vycházeli přitom ze samozřejmého předpokladu, že vědecké bádání musí být svobodné.

---

⁸⁵ M. POKORNÁ, *Královská česká společnost nauk – její místo ve státě, v národě a ve veřejnosti*, in: *Učená společnost České republiky 1994-2004*, usp. F. Šmahel. Praha 2004, s. 49.

Přístup jednotlivých vědeckých společností byl odmítnut, a na tomto stanovisku Vládní komise se již nic nezměnilo. Dne 29. října 1952 přijalo Národní shromáždění zákon o Československé akademii věd, která byla zřízena, jak se výslovně uvádí, přebudováním Královské české společnosti nauk a České akademie věd a umění.

KČSN zůstávala pro mnohé bývalé členy milou vzpomínkou na vlastní počátky vědecké práce, renomovanou institucí s rozsáhlými mezinárodními kontakty, s pravidelnou publikační činností i nezpochybnitelnou kompetentností a tradicí.⁸⁶

---

⁸⁶ Tamtéž, s. 49.

2.2 ČESKÁ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ

„Veleslavný zemský výbore, račiž odporučiti sněmu Království českého, aby přijal tuto sumu věnovanou zemi České za tím účelem, by k oslavě čtyřicetiletého panování Jeho Veličenstva založena byla v Praze akademie pro českou vědu, literaturu a umění.“⁸⁷

Josef Hlávka

2.2.1 Ustavení

Vznik České akademie věd a umění⁸⁸ byl jedním z významných mezníků dlouhodobého a složitého procesu, jehož prostřednictvím se věda stávala důležitou složkou české kultury. Celkový vzestup českého národa během 19. století se projevil i v oblasti vědy, vzdělávání a umění.

Souvisí to s celosvětovým nárůstem zájmu o vědu, který silně zasáhl i české země. Zvláště patrné je to v poslední třetině 19. a počátkem nového století. Toto období charakterizují tři rysy obecnějšího dosahu, jež ovlivnily i vývoj našich vědeckých institucí. Jednak je to přibývající profesionalizace, v níž na prvním místě vyniká vysoká odbornost založená na dlouhodobé specializované přípravě, ale i vysoká sociální prestiž, jednak je to rostoucí národní sebevědomí, ztotožňující češství s historickou tradicí a

---

⁸⁷ Z oficiálního podání J. Hlávky J. Lobkovicovi oznamující dar 200 000 zl. na zřízení akademie pro českou vědu, literaturu a umění a žádající, aby se zřízení akademie ujal zemský sněm, ze dne 8. června 1888. in: J. BERAN, Vznik České akademie věd a umění v dokumentech, seria B, fasciculus 2, Praha 1989, s. 160.

⁸⁸ Dále používám kromě plného názvu také zkratku ČAVU.

prvenstvím národa v zemi a v neposlední řadě i ochota domácích podnikatelů přispívat mimo jiné na rozvoj vědeckého bádání. S profesionalizací souviselo to, že vedle učených společností jako institucí obecného vědeckého charakteru vznikaly v tomto období spolky, jednoty a sdružení specializované na určitý vědní obor. Sdružovaly jednak vědecké pracovníky, ale také zájemce o jednotlivé vědní obory nebo stavovské skupiny. Výběr členů nepodléhal tak přísným kritériím jako v učených společnostech. Produktem nacionálně vzepjaté atmosféry v této době bylo nejen rozdělení pražské univerzity na pražskou a německou roku 1882, ale i vznik moderní jazykově i národně vyhraněné instituce širšího kulturního zaměření, České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění (později České akademie věd a umění). Česká akademie s širším kulturním spektrem národním získala lepší zabezpečení než KČSN.⁸⁹

Významný český mecenáš, stavitel Josef Hlávka, byl velký vlastenec a chtěl podporovat rozvoj českého písemnictví. V roce 1884 věnoval KČSN 20.000 zlatých na zřízení Jubilejního fondu pro vědeckou, česky psanou literaturu. Hlávka zprvu spolu s mnoha předními osobnostmi té doby usiloval o to, aby se Královská česká společnost nauk tehdy získala na vědecké scéně společníci i konkurentku, Královská česká společnost nauk přetvořila na českou Akademii věd. Její založení bylo a zůstalo velkým Hlávkovým cílem. Dvojazyčná, česko-německá Společnost nauk se svými stanovami i jasným programem však tuto výzvu odmítla. Královská česká společnost nauk tehdy získala na vědecké scéně společníci i

---

⁸⁹ Josef PETRÁŇ, *Královská česká společnost nauk. Místo české učené společnosti v dějinách a v proudu vědy*, in: *Vesmír* 11, 1995, s. 632 – 635.

konkurentku, Českou akademii císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění.

Ta byla zřízena po delším jednání jako samostatný veřejný ústav 23. 1. 1890, kdy císař schválil její založení a potvrdil stanovy.⁹⁰ Do roku 1918 měla název Česká akademie pro vědy, slovesnost a umění císaře Františka Josefa. Stanovy vyšly tiskem také v němčině.⁹¹

Hlavním úkolem ČAVU podle stanov z roku 1890 bylo pěstovat a podporovat vědy jazykem českým, pečovat o zdokonalení domácího umění, šířit výsledky své činnosti jazykem českým, také i výsledky činnosti vědecké, literární a umělecké, uveřejněné v cizích jazycích.

Dne 20. dubna 1890 jmenoval panovník prvních 19 řádných členů, kteří 3. 7. 1890 vykonali volbu dalších 23 řádných členů. Předsedou ČAVU se stal její mecenáš Josef Hlávka.

Svoji veřejnou činnost zahájila ČAVU slavnostním shromážděním dne 18. 5. 1891 spojeným s otevřením nové budovy Národního muzea. Jak je již výše uvedeno, hlavní zásluha o založení ČAVU náleží staviteli, architektu a mecenášovi Josefu Hlávkoví, který svou aktivitou, iniciativou a značným finančním darem umožnil vznik ČAVU a s pomocí staročeské politické reprezentace překonal původní záporný postoj rakouské vlády k jejímu založení.⁹²

---

⁹⁰ *Stanovy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění*, Praha 1891. Nověji vydány: J. BERAN, *Vznik České akademie věd a umění v dokumentech*, Práce z dějin ČSAV, sv. 2, Praha 1989, s. 383.

⁹¹ MSÚ – A AV ČR, v. v. i., fond ČAVU, 1890 – 1948, inv.č. 210, kart. 170.

⁹² Alena ŠLECHTOVÁ, – Josef LEVORA, *Členové České akademie věd a umění 1890 – 1952*. Praha 2004. s. 5.

„V tento den zde⁹³ byla slavnostně uvedena v život Česká akademie věd a umění. Elita Prahy zde byla přítomna, šlechtici. Hlavním hostem zde byl prorektor České akademie. Byl to císařský arcivévoda Karel Ludvík. Zde byly všude honosné závěsy, drahé koberce, velký český znak se svatováclavskou korunou v břečťanovém věnci. Byla to velká sláva. A velký den také pro Josefa Hlávku, neboť se završilo jeho dlouholeté úsilí. Hlávka byl tady taky hlavním řečníkem. A mezi hosty bylo i prvních 19 řádných členů té nově založené České akademie věd a umění, mezi nimi i pět slovutných českých umělců: Dvořák, Vrchlický, Myslбек, sám Hlávka a Brožík. No, ne na všechny se dostalo v té první nominaci. Říkalo se, že teď mají Čechy tolik akademiků, že mohou z nich dělat legiony. Takže zatímco jedni kritizovali, že těch akademiků je mnoho, druhým se zdálo, že tam chybějí ti, kteří tam mají být. Například chyběl Tomáš Garrigue Masaryk.“ To uvádí historik Franišek Šmahel v připravovaném dokumentárním filmu o Učené společnosti.⁹⁴

2.2.2 Josef Hlávka

Josef Hlávka, český architekt, stavební podnikatel a mecenáš, se narodil 15. 2. 1831 v Přešticích u Plzně. Po absolvování klatovského gymnázia absolvoval v roce 1847 stavovskou reálku při polytechnickém ústavu v Praze a v roce 1851 ukončil studium na pražské technice. V letech 1851 - 54

---

⁹³ míněno v budově Národního muzea v den jeho slavnostního otevření 18. 5. 1891.

⁹⁴ *Lev s korunou*. Dokumentární film o Učené společnosti České republiky, o. s., je ve fázi příprav. Dokument natáčí firma HERAFILM, režie: Vladimír Kunz. Předpokládaný termín dokončení: duben 2008.

studoval na Akademii výtvarných umění ve Vídni. Zde obdržel státní cenu za nejlepší práci posluchače. Podnikl tříletou studijní cestu po západní Evropě, Itálii a Řecku.⁹⁵

Již jako hotový architekt se ještě vyučil zedníkem u Františka Šebka, v jehož závodě pracoval pak nějaký čas jako ředitel. Svou známou stavební kancelář mu František Šebek odkázal a Josef Hlávka se stal stavebním podnikatelem. Hned v roce 1861 vyhrál soutěž na výstavbu Dvorní opery ve Vídni a následovaly další úspěchy. Velmi rychle si vydobyl pověst solidního stavitele a mistra v řešení konstrukcí i detailů. Byl také konzervátorem stavebních památek, Od roku 1897 pak řídil vydávání „Soupisu památek historických a uměleckých v zemi české“. V roce 1967 získal cenu za architekturu na Světové výstavě v Paříži. Byl také členem c. k. Akademie výtvarných umění ve Vídni a v roce 1869 mu byl udělen titul c. k. stavební rada.⁹⁶

Byl abnormálně pracovitý, jeho kancelář dobře vydělávala, avšak následkem přepracování vážně onemocněl, už v 38 letech ochrnul na obě nohy a zůstal na invalidním vozíku. Kancelář musel uzavřít a s manželkou, s níž se před sedmi lety oženil, se uchýlil na svůj zámeček v Lužanech v kraji, kde se narodil. Jeho projektové a stavební tvůrčí období tak skončilo v 38 letech, přesto ještě vykonal mnoho dobré práce pro národ. Poněvadž jeho první žena Marie, rozená Čermáková, zemřela na tuberkulózu, v roce 1886 se znovu oženil. Jeho druhá žena Zdeňka, rozená Havelková, byla klavíristka a zpěvačka a přivedla do Lužan mnohé umělce.⁹⁷

---

⁹⁵ PIS, Info A-Z, 17. 3. 2005. <URL http://www.pis.cz/cz/dalsi_informace/info_a_z/hlavka_josef.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ Tamtéž.

V letech 1883 - 91 byl Josef Hlávka poslancem rakouské říšské rady za Staročechy a byl též poslancem českého zemského sněmu. V roce 1891 byl jmenován doživotně členem panské sněmovny. V roce 1895 mu byl doživotně udělen titul vrchního stavebního rady. Byl čestným doktorem několika vysokých škol v zahraničí a členem různých českých i rakouských uměleckých institucí. V roce 1907 byl jmenován čestným měšťanem hlavního města Prahy.⁹⁸

Hlávková stavební kancelář byla velmi úspěšná. Pod jeho vedením stavěla obchodní a činžovní domy i mimořádné zakázky vzešlé z architektonických soutěží. Jeho projekty jsou velmi dokonale zpracované. Novou etapu své činnosti směřoval především do mecenášství, značné prostředky vložil do vznikající České akademie pro vědy, slovesnost a umění císaře Františka Josefa I. Založil ji v roce 1890 a do roku 1908 byl jejím prvním prezidentem.

Díky svým schopnostem shromáždil obrovské bohatství, sám ale žil velice skromně a peníze investoval do potřebných institucí a nadací. Poněvadž velkou nadějí spatřoval v mladých talentovaných a pilných lidech a ve vzdělanosti národa, zaměřil se na podporu českého školství, vědy, hospodářství a umění. Tak např. v letech 1903 - 1904 založil a třemi sty šedesáti tisíci zlatých dotoval stavbu moderních Hlávkových studentských kolejí v Jenštejnské ulici č. 1. Nejznámější je však Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, nadace, která se po jeho smrti stala univerzálním dědicem veškerého majetku a jejíž roční výnos byl ze 70% určen k podpoře české vědy a tvorby na poli uměleckém i technickém a z 30% na podporu nadaných studentů pražských vysokých škol. Tato nadace jako

---

⁹⁸ Tamtéž.

jediná přežila éru komunistické totality a je tedy nejstarší nadací u nás. Podle Hlávkovy Nadační listiny se pozůstalost rozděluje potřebným dodnes. Celkem vydal Josef Hlávka na podpůrné účely asi 1 milion 460 tisíc zlatých a celé své jmění 7 milionů a lužanský zámek věnoval prostřednictvím své nadace českému národu. Zemřel 11. 3. 1908 v Praze, pohřben je v Přešticích.⁹⁹

2.2.3 Stanovy

První stanovy ČAVU z roku 1890 platily v podstatě až do roku 1918, do vzniku samostatné Československé republiky, kdy se začaly připravovat stanovy nové. Ty byly schváleny vládou ČSR v roce 1923. Stanovy přiznaly právo členství i ženám, zrušily členství dopisující s ponecháním hodnosti těm, kdo jí už nabyli, a předepsaly, že ve třídě IV. jsou vedle členů čestných a přespolních jen členové řádní. Přespolní členové se měli volit ve všech třídách z vynikajících učenců a umělců zahraničních. Také byl zaveden pevný počet členů podle tříd.¹⁰⁰

Změny těchto stanov byly schváleny ministerskou radou republiky Československé dne 23. května 1931.¹⁰¹ Změněny byly paragrafy¹⁰² týkající se např. hlasovacího práva členů a upravující počet členů v jednotlivých třídách.

ČAVU připravovala v poválečném období další změnu svých stanov. Připravila návrh, jehož poslední úprava byla rozeslána všem členům k podání připomínek. Zvláštní pracovní

---

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ V. VOJTÍŠEK, *Česká akademie věd a umění. Stav členů k 1. listopadu 1952*, Praha 1968, s. 85.

¹⁰¹ MSÚ – A AV ČR, v. v. i., fond ČAVU, 1890 – 1948, inv.č. 210, kart. 170.

¹⁰² § 8, 9, 16, 17, 25, 26 a 28, Stanovy České akademie věd a umění, Praha 1931, tamtéž.

komise pak o všech těchto připomínkách jednala a stanovy dále upravila. Usnesla se sdělit je Ministerstvu školství, věd a umění, které už v té době mělo na programu reorganizaci Akademie. Vzhledem k situaci nemohly stanovy vstoupit v platnost.

2.2.4 Členové

ČAVU soustředila mezi svými členy řadu vynikajících představitelů české vědy, literatury, výtvarného umění a hudby. Později v ní byly v omezené míře zastoupeni též slovenští vědci a umělci. Svým charakterem a formami své činnosti představovala tradiční typ akademie s převažující funkcí reprezentativní. O rozvoj vědy se zasloužila především rozsáhlou publikační činností, podporou vědeckého výzkumu a udělováním studijních stipendií. Pro umělecké obory měly nepochybně zvláštní význam výroční ceny ČAVU, které byly do roku 1920 nejvýznamnějším veřejným oceněním umělecké tvorby. Další významné ceny za vědecká a umělecká díla a podpory na vědeckou a uměleckou činnost byly udělovány z účelových fondů.¹⁰³

ČAVU byla rozdělena do čtyř tříd: I. – vědy filozofické, státní, právní a společenské, historické a archeologické, II. – třídy matematické, přírodní vědy, lékařství a zeměpis, III. – vědy filologické, IV. – písemnictví, výtvarné umění a hudba. Usnášejícími sbory byla valná shromáždění, hospodářským orgánem správní komise. V čele ČAVU stál prezident, v čele tříd předsedové a sekretáři. Všichni funkcionáři včetně generálního sekretáře ČAVU byli voleni na 3 roky s možností

---

¹⁰³ Tamtéž.

opakované volby. Členové se dělili na čestné, řádné, mimořádné, dopisující a přesporní (kteří se od roku 1931¹⁰⁴ přejmenovali na zahraniční). Stanovami z roku 1890 byl počet řádných členů určen na 57, stanovami s dodatky z roku 1931 byl tento počet zvýšen na 165 členů.

2.2.5 Nástin činnosti

Hlavním úkolem ČAVU podle stanov z roku 1890 bylo „pěstovati a podporovati vědy jazykem českým i jazyk tento a jeho literaturu, pečovati o zdokonalení umění domácího a šířiti jazykem českým výsledky všeliké činnosti té, jakož i výsledky činnosti vědecké, literární a umělecké, uveřejněné v jazycích jiných.“

Činnost ČAVU se soustředila ve třídách, které zřizovaly k řešení vědeckých problémů krátkodobé či dlouhodobé komise. Podporovala vědecká a umělecká díla vlastních členů, ale i vědců a umělců stojících mimo ČAVU, udělováním cen uměleckým dílům a přidělováním podpor a studijních stipendií. Zabývala se též ochranou starých památek, pečovala o jejich průzkum, zveřejňovala poznatky o nich.

ČAVU vykazovala bohatou publikační činnost – „Rozpravy“, „Almanach“, publikace jednotlivých tříd.¹⁰⁵

---

¹⁰⁴ Stanovy České akademie věd a umění. Praha 1931. Jsou uloženy v MSÚ – A AV ČR, v. v. i., fond ČAVU, 1890 – 1948, inv.č. 210, kart. 170.

¹⁰⁵ *Malá československá encyklopedie*. Praha 1984, s. 784-785.

2.2.6 Zánik

ČAVU byla přední českou vědeckou institucí až do roku 1952, kdy byla zrušena spolu s dalšími vrcholnými vědeckými institucemi a na jejich místě byla zřízena Československá akademie věd, organizovaná především jako centrálně řízená soustava pracovišť.¹⁰⁶ Zánik ČAVU úzce souvisí se zánikem KČSN, které se dělo za stejných podmínek, proto je podrobně rozebrán v kapitole 2.1.10.

---

¹⁰⁶ A. ŠLECHTOVÁ, – J. LEVORA, *Členové České akademie věd a umění 1890 – 1952*. Praha 2004, s. 5.

2.3 ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE VĚD

„Etika vědy tkví především v pravdivosti vědeckého poznání a je spojena s odhodláním hájit vědeckou pravdu proti nepravdivým či nesprávným názorům, ať jsou proklamovány z jakýchkoli pozic či pohnutek. Vědec, který by tak nečinil, by ztratil svůj morální profil a způsobil by nezměrné škody společnosti a konec konců i sám sobě.“¹⁰⁷

František Šorm

2.3.1 Ustavení

Československá akademie věd vznikala v nových společenských, politických a hospodářských podmínkách, které u nás nastaly po roce 1945 a 1948. Míněno podmínkami Československa, vznikala na přelomu dvou epoch. Po skončení druhé světové války se otevřely vysoké školy, čímž se vytvořil předpoklad pro nástup početně enormně silné skupiny do československé vědy. Obnovila se činnost tradičních vědeckých organizací Královské české společnosti nauk, České akademie věd a umění, dále pak Masarykovy akademie práce a Československé národní rady badatelské, v práci pokračovaly i předválečné státní vědecké ústavy (Historický, Orientální, Slovanský). Současně začíná diskuse o možnostech efektivnější organizace vědeckého života především v intencích idejí nastíněných Purkyněm již r. 1863, a sice o potřebě vytvořit

---

¹⁰⁷ František ŠORM: *Věda, politika, morálka*. in: *Věda a naše současnost*. (Z projevu na XXV. valném shromáždění členů ČSAV dne 22. října 1968). Praha 1969.

fungující strukturu vědeckých ústavů. Dochází k definitivnímu opuštění snah spojovat v jedné organizaci vědeckou a uměleckou složku tak, jak to dosud symbolizovala Česká akademie věd a umění. Mezi vědci panovala nespokojenost se stavem organizace československého výzkumnictví. Vadila jim především roztržitost, vzájemná neinformovanost, duplicita bádání a špatné materiální vybavení i finanční zajištění. Současně ale mezi nimi vládl značný entuziasmus, chuť a vůle pracovat. Formulovali nové projekty, někdy tak velkorysé, až byly nereálné.

Ve vědecké obci se zformovala dvě křídla - tradiční, víceméně navazující na meziválečné zkušenosti československých vědeckých organizací a levicové, propagující jednoznačnou orientaci na Sovětský svaz. Do února 1948 vznikl návrh Programu KSČ pro vědu a vysoké školy. Preferují v něm ty úseky vědy, které jsou důležité pro výrobní síly (tj. např. fyzika, chemie, živočišná biologie). Program prosazoval centrální plánování vědecké práce i centrální hospodaření s financemi. Stejným způsobem měla být plánována mezinárodní spolupráce. Konkrétní dopad všech těchto vznikajících návrhů postihl českou vědu po únoru 1948.

Je nutné si uvědomit, že si značná část obyvatelstva pod vlivem prožité války přála hluboké společenské přeměny a byla levicového zaměření s výraznou socialistickou orientací. I mnozí představitelé nekomunistických politických stran často hovořili o „socializující demokracii“. První vlna snah o přestavbu vědeckých institucí spadá do let 1945 - 47. Druhé

období zahrnuje léta 1949 - 51 a závěrečná etapa začala v lednu 1952 zřízením Vládní komise pro vybudování ČSAV.¹⁰⁸

Politická sféra prosazovala svůj vliv na vědu již od samého počátku. O vytvoření ČSAV se začalo uvažovat brzy po roce 1945, popud k tomu dal i VIII. sjezd KSČ v březnu 1946. Na jeho základě je v budovatelském programu obsažen úkol vybudovat ČSAV jako ústřední státní instituci vědecké práce.¹⁰⁹ V roce 1950 zahájilo v Praze činnost prvních 7 ústředních vědeckých ústavů. Usnesením vlády ČSR ze dne 15. ledna 1952 byla ustavena Vládní komise pro vybudování Československé akademie věd za účelem, aby bylo připraveno vše potřebné pro vznik nové vrcholné instituce tehdejšího československého státu. Vládní komise vycházela z rozhodnutí, že se vznikem ČSAV tradiční vědecké společnosti zaniknou. Na druhé straně se snažila uchovat co nejvíce z dobrých tradic české vědy.¹¹⁰ Příprava zákona o vzniku ČSAV patřila k nejdůležitějším úkolům vládní komise, která k lepšímu poznání situace ve vědě uspořádala sérii porad a konferencí s vědeckými pracovníky a zabývala se též výběrem a přípravou pracovišť pro novou instituci, jakož i výběrem členů pro ni.¹¹¹ Komise pro zřízení Československé akademie věd při ústředním výboru KSČ byla zřízena usnesením sekretariátu ÚV KSČ z 2. února 1951. Byl to postup spadající do období, kdy stranické orgány nahrazovaly

---

¹⁰⁸ V této kapitole dílem parafrázuji text Aleny Míškové, ČAVU a ČSAV: *Otázky kontinuity a diskontinuity II. (Vytvoření sboru členů ČSAV a jeho vztah k členské základně ČAVU a KČSN)*, in: Česká akademie věd a umění 1891 – 1991). Sborník příspěvků k 100. výročí zahájení činnosti, Historický ústav AV ČR Praha 1993, s. 101-123.

¹⁰⁹ Luboš NOVÝ, *Československá akademie věd 1952 – 1982*, Praha 1982, s. 19.

¹¹⁰ Alena MÍŠKOVÁ, *ČAVU A ČSAV: Otázky kontinuity a diskontinuity II. (Vytvoření sboru členů ČSAV a jeho vztah k členské základně ČAVU a KČSN)*, in: Česká akademie věd a umění 1891 – 1991, usp. Jiří Pokorný, red. J. Novotný. Praha 1993, s. 103.

¹¹¹ K poslednímu problému Jiří BERAN: *Vytváření členské základny ČSAV v roce 1952*. Soudobé dějiny 12, 2005, č. 1, s. 102–139.

působnost orgánů státní správy. V daném případě byl pro jeho uplatnění zdůvodněním fakt, že sama Česká akademie věd a umění nebyla schopna vykonat nic podstatného ke své reorganizaci a že Ministerstvo školství, věd a umění, řízené Zdeňkem Nejedlým, který od r. 1945 stál i v čele České akademie věd a umění jako její prezident, neprokazovalo způsobilost při řešení závažných úkolů v institucionální výstavbě vědy.¹¹² Zdeněk Nejedlý zůstával formálně mimo řady vládní komise, avšak ve chvíli, kdy si uvědomil, že by se v důsledku své liknavosti při utváření nové akademie stával outsiderem, vzchopil se k pozoruhodnému činu a narychlo vypracoval stať *Vybudujeme Československou akademii věd*, která byla vládní komisí přijata za základní směrnici pro její práci.¹¹³ Nejedlý tak díky tomuto výkladu i díky svému celkovému postavení ve sféře vědy a politiky mohl vůči vládní komisi vystupovat v roli jakéhosi jejího patrona a zaujímat pozici čelného budovatele nové instituce. V důsledku toho významně ovlivňoval práce na přípravě zákona o ČSAV.

Československá akademie věd byla zřízena zákonem č. 52 ze dne 29. října 1952.¹¹⁴ Byla ustavena jako nejvyšší vědecká instituce Československé republiky, sdružující nejvýznamnější vědecké pracovníky státu.

V zákonu je přímo uvedeno, že vznikla přebudováním Královské české společnosti nauk a České akademie věd a umění.¹¹⁵ Obě tyto naše učené společnosti skončily svou činnost

---

¹¹² K tomu blíže Jiří BERAN: *Zdeněk Nejedlý v institucionálním vývoji české vědy v letech 1945–1952*. *Dějiny věd a techniky*, 33, 2000, s. 121–145.

¹¹³ O tom, jaká časová soutěska tu vznikala, svědčí fakt, že vládní komise, která původně zamýšlela zahajovat svou činnost ve dnech 2.–3. února 1952, aby byla se svými termínovanými úkoly včas hotova, zahájení o týden odložila, protože Nejedlého stať počátkem února ještě nebyla k dispozici. Dr. Václav Procházka v osobních výpovědích uváděl, že byla v korektuře dovezena do Liblic krátce před zahájením první schůze komise.

¹¹⁴ Zákon č. 52/1952 Sb. o Československé akademii věd.

¹¹⁵ Část I, § 1, odst. 2 Zákona č. 52/1952 Sb. o Československé akademii věd.

vznikem ČSAV, která byla ustavena jako jejich pokračovatelka. Jednou stránkou své existence ČSAV skutečně pokračovatelkou byla, tj. tím, že byla ustanovena jako učená společnost. Jako taková prodělávala za posledních 40 let podobné osudy jako její předchůdkyně. „*I ceremoniál, který si vymáhala vládnoucí moc, připomínal někdejší projevy oddanosti císaři. I zásahy moci do jmenování nebo voleb akademiků připomínaly podobné zásahy, které kdysi bránily členství T. G. Masaryka v ČAVU, i stárnutí a úpadek učeného sboru vyvolaný tentokrát zvláště protekčním prosazováním členů bez ohledu na vědeckou způsobilost*“, jak sdělil ve svém projevu tehdejší předseda ČSAV Otto Wichterle na slavnostním matiné k 100. výročí zahájení činnosti ČAVU.¹¹⁶

Tento první zákon určil ve své první části za úkol ČSAV plánovitou a organizovanou práci v teoretických a užitých vědách, aby cestou tvůrčího vědeckého bádání sloužila blahu lidu a vybudování socialismu v naší vlasti, pro toto bádání má vědecká pracoviště. V § 4 je uvedeno, že vědeckými pracovišti ČSAV jsou její výzkumné a badatelské ústavy, laboratoře, kabinety, stanice, komise, knihovny a jiná pracoviště, která ČSAV zřizuje, vede a zajišťuje. Další paragrafy se týkají práva propůjčovat hodnost kandidáta věd a doktora věd, zřízení vědecké aspirantury, dále upravují ČSAV vydávat časopisy i neperiodické publikace o oboru své působnosti a má právo k tomu účelu zřídit vydavatelský podnik. Akademie odpovídá přímo vládě a podává jí každoročně zprávu o své činnosti, rozpočet je součástí státního rozpočtu.¹¹⁷

Druhá část zákona se týká členů ČSAV. V § 11 je stanoveno, že členy ČSAV jsou řádní členové – akademici,

¹¹⁶ Jiří POKORNÝ – Jan NOVOTNÝ, *Česká akademie věd a umění 1891 – 1991*, Praha 1993, s. 13.

¹¹⁷ § 5., § 7., § 8., § 9. Zákona č 52/1952 Sb. o Československé akademii věd.

volení z aktivních vědců obohacujících vědu pracemi velkého významu a přispívajících k socialistické výstavbě státu, § 12 určuje, že členy ČSAV mohou být i cizí státní příslušníci. V § 13 je ošetřeno čestné členství – českoslovenští občané nebo cizí státní příslušníci, kteří obohatili vědu pracemi světového významu nebo kteří se zvláště zasloužili o stát a socialismus, mohou být voleni čestnými členy. A konečně v § 15 je uvedeno, že počet členů akademiků a členů korespondentů určuje vláda na návrh Akademie.

Třetí část zákona se věnuje orgánům ČSAV. § 18 stanoví nejvyšším orgánem Akademie její valné shromáždění, skládající ze všech členů a čestných členů Akademie a upravuje jeho povinnosti. Další ustanovení této části zákona se týkají nejvyššího řídicího orgánu, Prezidia ČSAV.¹¹⁸

A konečně ve čtvrté části zákona v § 24 je stanoveno, že první akademiky a první členy presidia jmenuje prezident republiky na návrh vlády. § 26 zákona zrušil zákon o Masarykově Akademii práce¹¹⁹ a Základní řád Masarykovy akademie práce.¹²⁰

Se vznikem ČSAV zanikly Královská česká společnost nauk i Česká akademie věd a umění, za jejichž nástupkyni se ČSAV již v úvodním ustanovení zákona prohlašovala. Svou činnost musela ukončit i Masarykova akademie práce, po únoru 1948 označená za „*instituci sloužící buržoasii a kapitalismu*“, přestože vlastně četní technokraté z jejích řad již za první republiky teoreticky připravovali socializační opatření v ekonomice, centrální plánování apod. Někteří členové MAP byli po jejím zrušení postupně přijímáni do nově založené

---

¹¹⁸ § 20., § 21., § 22. Zákona č 52/1952 Sb. o Československé akademii věd.

¹¹⁹ Zákon č. 86/1920 Sb. o Masarykově Akademii práce.

¹²⁰ Vládní nařízení č. 119/1920 Sb., jímž se vydává „Základní řád Masarykovy Akademie práce“.

ČSAV; Její V. technická sekce převzala dokonce řadu komisí MAP takřka v původním složení. Vznik ČSAV znamenal konec i pro Československou národní radu badatelskou, která v poválečných letech velmi intenzivně rozvíjela svoji činnost na poli mezinárodní vědecké spolupráce.

K 1. lednu 1953 vstoupila v život soustava vědeckých pracovišť Akademie - ústavů, laboratoří a kabinetů. K tomuto datu vzniklo celkem 49 pracovišť, z nichž z působnosti Státního úřadu plánovacího a Slovenského úřadu plánovacího bylo převedeno 15 (některá z pracovišť byla předtím součástí větších celků – např. z Ústředního ústavu fyzikálního vznikly hned tři instituce). Z působnosti ministerstva školství, věd a umění přešlo 8 pracovišť plus tři ústavy dříve tímto ministerstvem subvencované. V dosavadních strukturách České akademie věd a umění pak měly své kořeny celkem 3 součásti nové ČSAV, s tím, že navíc součástí zcela nového pracoviště, Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská, se stal i dosavadní Slovník středověké latiny vznikající v rámci ČAVU. Zcela nově bylo zřízeno celkem 20 pracovišť. Členové i vědecká pracoviště ČSAV byli oborově sdruženi v osmi sekcích: matematicko-fyzikální, geologicko-geografické, chemické, biologické, technické, historické, ekonomie, práva a filosofie a jazyka a literatury. Tím byla dotvořena nová podoba vrcholné československé instituce mimovysokoškolského výzkumu, vycházející ze sovětského vzoru, avšak přihlížející i k objektivním potřebám rozvoje moderní vědy.

2.3.2 Členové

Sbor členů ČSAV byl vytvořen v souladu s direktivami ÚV KSČ, které pouze aplikovaly poúnorový trend na oblast vědy. Jejich cílem bylo centralizovat řízení základního výzkumu. Vládní komise se obrátila na vedení všech čtyř základních vědeckých organizací – České akademie věd a umění, Královské české společnosti nauk, České národní rady badatelské a Masarykovy akademie práce - s žádostí o pomoc při vypracování předběžných zpráv o našich nejlepších vědeckých pracovnících. Vládní komise shromáždila návrhy vědeckých organizací. Výsledkem její činnosti byl soubor návrhů, dále posuzovaný nejvyššími komunistickými orgány.¹²¹

Prezident Klement Gottwald poté 12. listopadu 1952 jmenoval prvních 52 řádných členů ČSAV – akademiků Dne 17. listopadu 1952 se v Národním divadle konalo slavnostní shromáždění k zahájení činnosti ČSAV a o den později pak její první řádné valné shromáždění Akademie, na němž bylo zvoleno prvních 43 členů korespondentů.

V následné tabulce je vyznačeno, kteří první členové – akademici byli původně členy České akademie věd a umění a Královské české společnosti nauk.

---

¹²¹A. MÍŠKOVÁ, *ČAVU A ČSAV: Otázky kontinuity a diskontinuity II. (Vytvoření sboru členů ČSAV a jeho vztah k členské základně ČAVU a KČSN)*, in: Česká akademie věd a umění 1891 – 1991. Praha 1993, s. 103 - 105.

Seznam prvních 52 řádných členů ČSAV - akademiků,
jmenovaných Klementem Gottwaldem 12. listopadu 1952

Prezídium ČSAV	ČAVU	KČSN
Prezident – Prof. Dr. Zdeněk NEJEDLÝ	■	■
I. zástupce prezidenta – Prof. Dr. Vilém LAUFBERGER	■	■
II. zástupce prezidenta – Doc. Dr. Jaroslav BÖHM		■
Hlavní sekretář – Prof. Dr. Ing. František ŠORM		
Předseda I. (matematicko-fyzikální) sekce – Prof. Dr. Vojtěch JARNÍK	■	■
Předseda II. (geologicko-geografické) sekce – Prof. Dr. František SLAVÍK	■	■
Předseda III. (chemické) sekce – Prof. Dr. Rudolf BRDIČKA		■
Předseda IV. (biologické) sekce – Prof. Dr. Ivan MÁLEK		
Předseda V. (technické) sekce – Prof. Dr. Ing. Theodor JEŽDÍK	■	■
Předseda VI. (filozoficko-historické) sekce – Dr. Zdeněk WIRTH	■	■
Předseda VII. sekce (ekonomie a práva) – Prof. Dr. Antonín HOBZA	■	
Předseda VIII. sekce (jazyka a literatury) – Prof. Dr. František TRÁVNÍČEK	■	■

První řádní členové ČSAV - akademici	ČAVU	KČSN
Prof. Dr. Ing. Zdeněk BAŽANT	■	■
Prof. Ing. Štefan BELLA		
Doc. Dr. Dionýz BLAŠKOVIČ		
Prof. Dr. Bohumil BYDŽOVSKÝ	■	■
Prof. Dr. Eduard ČECH	■	■
Prof. Dr. Ing. Václav DAŠEK		
Prof. Dr. Josef DOBIÁŠ	■	■
Prof. Dr. Viktor DVORSKÝ		
Prof. Dr. Jan EISNER	■	■

Prof. Dr. Ing. Josef HANUŠ	■	■
Prof. Dr. Bohuslav HAVRÁNEK	■	■
Prof. Dr. Jaroslav HEYROVSKÝ	■	■
Prof. Dr. Václav HORA	■	
Prof. Dr. Bedřich HROZNÝ	■	■
Prof. Dr. Otakar CHLUP		
Prof. Dr. Ing. Vojtěch JAREŠ	■	
Prof. Dr. Radim KETTNER	■	■
Prof. Dr. Ing. František KLOKNER	■	
Prof. Dr. Vladimír KORÍNEK	■	■
Prof. Dr. Jaromír KOUTEK	■	■
Prof. Dr. Josef KRATOCHVÍL	■	■
Prof. Dr. Ing. Václav KROUZA		
Prof. Dr. Vincenc LESNÝ	■	■
Prof. Dr. František LEXA		■
Prof. Dr. Ing. Rudolf LUKEŠ		■
Prof. Dr. Jan MUKAŘOVSKÝ	■	■
Prof. Dr. Josef NOVÁK		
Prof. Dr. Josef PELNÁŘ	■	
Prof. Dr. Ing. František PÍŠEK		
Prof. Dr. Vladimír PROCHÁZKA		
Prof. Dr. Jan RYPKA	■	■
Prof. Dr. Josef RYŠAVÝ		
Prof. Dr. Ing. Josef ŘEZNÍČEK	■	
Prof. Dr. Antonín SALAČ	■	■
Prof. Dr. František STUDNIČKA	■	■
Prof. Dr. Rudolf URBÁNEK	■	■
Prof. Dr. Ing. Josef VAŠÁTKO		
Prof. Dr. Ing. Vítězslav VESELÝ	■	■
Prof. Dr. Václav VOJTÍŠEK	■	■
Prof. Dr. Jan WOLF	■	■

Z předložené tabulky je zřejmé, že 33 vědců bylo členy zrušených společností Královské české společnosti nauk, 27 členů České akademie věd a umění, z toho 22 vědců bylo členy obou těchto institucí. Základem ČSAV byly tedy přední vědecké osobnosti zanikajících vědeckých společností.¹²²

Vedle kategorie řádných členů akademiků a členů korespondentů měla mít Akademie i čestné členy. Jediným členem této kategorie se však za celou dobu trvání ČSAV stal Z. Nejedlý, kterému byl u příležitosti jeho 80. narozenin v r. 1958 udělen titul „čestný člen - zakladatel ČSAV“. Řádnými členy-akademiky a členy korespondenty ČSAV mohli být zpočátku voleni i cizí státní příslušníci. Později (zákonem z r. 1963) pro ně byla zřízena samostatná kategorie zahraničních členů.

2.3.3 Nástin činnosti

ČSAV vytvářela celkovou koncepci československé vědy, plnila úkoly spojené s plánováním základního výzkumu a výchovu vědeckých pracovníků – udělovala vědecké hodnosti „kandidát věd“ a „doktor věd“. V oblasti řízení vědecké výchovy a dalšího zvyšování kvalifikace vědeckých pracovníků plnila funkci ústředního orgánu státní správy.

ČSAV sdružovala vědecká pracoviště – ústavy, laboratoře, kabinety i jiné útvary. Byly jejími středisky vědecko-výzkumné činnosti, základními organizačními

---

¹²² Akademiky a členy korespondenty byli jmenováni i vědecké osobnosti z dalších zrušených společností – např. z Masarykovy akademie práce a České národní rady badatelské.

jednotkami. Byla též vytvářena společná vědecká pracoviště ČSAV, vysokých škol, popřípadě jiných vědeckých institucí a organizací. V oboru své působnosti rozvíjela ediční činnost.¹²³

Usnesením Ústředního výboru KSČ a vlády ČSSR ze dne 22. února 1956 bylo ČSAV uloženo vykonávat řídicí a koordinační činnost v oblasti základního výzkumu a úkolů stěžejního hospodářského významu a sestavovat perspektivní i roční plány hlavních vědeckovýzkumných prací v celostátním měřítku. Později byl tento úkol omezen na badatelský výzkum a ČSAV bylo zákonem ze dne 9. července 1963 č. 54 Sb. uloženo vypracovávat návrhy státních plánů základního výzkumu v oblasti přírodních, technických a společenských věd a předkládat je vládě. Toto pověření nebylo změněno ani zákonným opatřením Federálního shromáždění ze dne 19. března 1970 č. 26.¹²⁴ Středisky vědeckovýzkumné činnosti ČSAV byly její vědecká pracoviště, která rozvíjela vědeckovýzkumnou činnost v příslušných vědních oborech. Pracoviště se podílela mimo jiné na vědecko-popularizační a kulturně politické činnosti a přispívaly k realizaci výsledků vědeckovýzkumných prací. Byly organizačně samostatnými jednotkami.¹²⁵

K ČSAV byly přidruženy i vědecké společnosti, které byly hospodářsky zabezpečovány plánem a rozpočtem ČSAV. Tvořily soustavu dobrovolných výběrových organizací konstituovaných podle zákona č. 54/1963 Sb. a jeho novel. Činnost vědeckých společností byla řízena komisí prezidia ČSAV pro organizaci vědeckých společností při ČSAV.¹²⁶

---

¹²³ Stanovy ČSAV s účinností k 1. květnu 1982. in: Československá akademie věd 1986, s. 19-49.

¹²⁴ *Výběr informací o vývoji Československé akademie věd a Slovenské akademie věd do roku 1980.* Praha 1981, s. 8.

¹²⁵ Tamtéž, s. 18.

¹²⁶ Tamtéž, s. 23.

2.3.4 Zánik

ČSAV zanikla k datu 31. 12. 1992. Přijetí zákona o Akademii věd České republiky¹²⁷ bylo rozhodujícím momentem polistopadových změn, týkajících se Akademie věd. Po přijetí tohoto zákona byl pak vypracován a ve Federálním shromáždění přijat 2. prosince 1992 zákon, kterým se zrušuje Československá akademie věd a upravuje způsob vypořádání majetkových a jiných práv.¹²⁸

---

¹²⁷ Zákon ČNR č. 283/1992 Sb. o Akademii věd České republiky.

¹²⁸ Zákon FS č. 599/1992 Sb., kterým se zrušuje Československá akademie věd a upravuje způsob vypořádání majetkových a jiných práv.

3. UČENÁ SPOLEČNOST ČESKÉ REPUBLIKY, o. s.

“Jde o podporu vzdělanosti, vědy a kulturní atmosféry nejen v České republice, ale i ve stycích mezi státy a národy. Učená společnost má rysy, jež jí tuto činnost usnadňují – sdružuje badatele bez ohledu na instituci, k níž přísluší, a sbližuje humanisty s přírodovědci.”¹²⁹

Rudolf Zahradník

3.1 PŘÍPRAVY K USTAVENÍ

Po listopadových událostech roku 1989, po pádu komunistického režimu, došlo v naší zemi k převratným změnám. Revoluční listopad 1989 ukázal, že v české společnosti přetrvaly demokratické tradice, žily ještě generace pamatující první československý stát, působila historická paměť, na mladší pokolení měl vliv demokratický Západ. Nová vládní moc se musela řízení státu učit. Tržní vztahy se měly dosáhnout privatizací. Už brzy po listopadu 1989 se také ukazovalo, že vážným problémem budou i česko-slovenské vztahy.

První změny, týkající se sice především ČSAV, ale zasahující svými důsledky veškerou vědeckou činnost, byly učiněny již usnesením mimořádného valného shromáždění členů ČSAV konaného 21. prosince 1989. To zařadilo mezi hlavní úkoly připravit nové zákony o vědě. V nich doporučilo oddělit učenou společnost (sbor akademiků a členů korespondentů

---

¹²⁹ R. ZAHRADNÍK, *Poznámka ke vzniku, ustavení a životu Učené společnosti České republiky*, in: *Učená společnost České republiky 1994-2004*, usp. F. Šmahel. Praha 2004, s. 10.

ČSAV) od dosavadních vědeckých pracovišť ČSAV. V letech 1990 – 1992 byl připravován Zákon České národní rady o České akademii věd jako samosprávné soustavě mimouniverzitních pracovišť a Zákon Federálního shromáždění o Učené společnosti České a slovenské federativní republiky. V roce 1992 však vyvstala otázka rozpadu československé federace a návrh zákona o Učené společnosti ČSFR už nebyl projednán.¹³⁰ Přijetím zákona o Akademii věd České republiky¹³¹ a zákona, kterým se zrušuje Československá akademie věd,¹³² pak došlo k rozpuštění sboru akademiků a členů korespondentů. „Režim na sklonku své existence ve druhé polovině osmdesátých let kontaminoval sbor akademiků tak hroživým způsobem, že jeho zánik po kolapsu komunismu představoval velice osvícený čin“, uvádí Rudolf Zahradník.¹³³

Výše uvedené důvody iniciovaly založení Nadace pro obnovení činnosti Učené společnosti a vedly k ustavení Učené společnosti České republiky.¹³⁴

3.1.1 Nadace pro obnovení Učené společnosti České republiky

Ve druhé polovině roku 1991 počaly takřka spontánně schůzky fyzika Jiřího Bičáka, matematika Jaroslava Kurzweila, lékaře Vratislava Schreiberera, historika Františka Šmahela a

---

¹³⁰ Miroslav ŠMIDÁK, *Legislativní úprava vědecké a výzkumné činnosti v České republice po listopadu 1989*, Práce z dějin Akademie věd, seria A, Praha 1997, s. 77-82.

¹³¹ Zákon č. 283/1992 Sb. o Akademii věd České republiky.

¹³² Zákon č. 599/1992 Sb. kterým se zrušuje Československá akademie věd a upravuje způsob vypořádání majetkových a jiných práv.

¹³³ Rudolf ZAHRADNÍK, *Slovo úvodem*. in: Učená společnost České republiky, J. GRYGAR, Praha 2002.

¹³⁴ R. ZAHRADNÍK, *Poznámka ke vzniku, ustavení a životu Učené společnosti České republiky*, in: Učená společnost České republiky 1994-2004, usp. F. Šmahel. Praha 2004, s. 7.

chemiků Otto Wichterleho a Rudolfa Zahradníka a o něco později též filozofa Ladislava Hejdánka, kteří debatovali o mechanismu obnovení učené společnosti a o způsobu výběru prvních členů. Schůzky se nejčastěji konaly v Ústavu fyzikální chemie a elektrochemie Jaroslava Heyrovského a mezi účastníky se objevovali další osobnosti. Předmět a cíl aktivit zamýšlené společnosti se shodovaly s předmětem a cílem jejích předchůdců z 18. a 19. století (které byly rozšířeny o potřeby specifické pro 20. století), jakož i učených společností zahraničních. Tato idea vyústila k založení Nadace pro obnovení Učené společnosti České republiky.¹³⁵

Žádost o registraci Nadace spolu s jejím statutem byla předložena Obvodnímu úřadu v Praze 8. Osvědčení o registraci bylo vystaveno s datem 14. prosince 1992.¹³⁶

Statut Nadace pro obnovení Učené společnosti v České republice se skládal z devíti článků. V prvním článku statutu je uvedeno, že skupina dvaceti dvou příslušníků české inteligence, která sama sebe považuje za volnou a otevřenou občanskou iniciativu, se rozhodla založit Nadaci. Zakládající členové Nadace tak učinili proto, aby český vědecký život měl jednotící prvek a aby vycházel z vlastních potřeb a ne z vnějších a předem daných cílů: smyslem Nadace je podporovat vědecký život v České republice. Článek 2 stanovuje název a sídlo Nadace, jímž se stal Ústav fyzikální chemie a elektrochemie J. Heyrovského, Dolejškova 3, 182 23 Praha 8. V článku 3 je výslovně zdůrazněno, že zakládající členové v tomto svém úsilí navazují na tradice Královské české společnosti nauk a analogických společností v zahraničí. Chtějí přitom sledovat i cesty, které ukázali mecenáši české vědy

---

¹³⁵ Tamtéž s. 8.

¹³⁶ Osvědčení o registraci. čj.: OS0-K149/1292. vyd. Obvodní úřad v Praze 8, občansko správní odbor.

v čele se zakladatelem České akademie věd a umění Josefem Hlávkou. Články 4 a 5 upravují hospodaření s finančními prostředky, články 6, 7. a 8. stanoví a upravují činnost orgánů Nadace. A konečně v 9. článku se praví „Nadace je založena na dobu určitou. Zaniká vznikem učené společnosti, která vznikne z iniciativy členů Nadace“.

Správní výbor Nadace byl sedmičlenný a tvořili jej Jiří Bičák, Cyril Höschl, Helena Illnerová, Zdeněk Lojda, Vladimír Urfus, Otto Wichterle a Rudolf Zahradník; předsedou byl zvolen Rudolf Zahradník.¹³⁷

Po přijetí Deklarace o založení Učené společnosti České republiky¹³⁸ se členům Společnosti zdálo vhodné a účelné Nadaci původní nerušit, ale konvertovat ji na Nadaci pro podporu Učené společnosti České republiky; to vyžadovalo změnu článků 2 (název se změnil na Nadace pro podporu Učené společnosti České republiky, sídlo zůstalo) a 9 (Nadace je založena na dobu neurčitou) a doplnění článku 5 (zdroje budou vynakládány zejména k podpoře činnosti Učené společnosti České republiky).¹³⁹

Konečně na počátku roku 1996 došlo k posledním úpravám statutu, byly vypracovány stanovy a Nadace vystupovala od té doby pod názvem Nadace pro podporu vědy při Učené společnosti České republiky¹⁴⁰.

---

¹³⁷ R. ZAHRADNÍK, *Poznámka ke vzniku, ustavení a životu Učené společnosti České republiky*, in: *Učená společnost České republiky 1994-2004*, usp. F. Šmahel. Praha 2004, s. 9.

¹³⁸ Blíže o Deklaraci bude pojednáno v kapitole 3.2.1.

¹³⁹ Obvodní úřad v Praze 8 přijal tuto změnu dne 18. 7. 2004.

¹⁴⁰ Osvědčení o registraci. čj.: sine/95-3060. vyd. Obvodní úřad v Praze 8, občansko správní odbor dne 8. 1. 1996.

3.2 USTAVENÍ

3.2.1 Deklarace Učené společnosti České republiky¹⁴¹

Dne 10. května roku 1994 byla na slavnostním zasedání v pražském Karolinu za přítomnosti ministra školství, mládeže a tělovýchovy Ivana Pilipa a rektora Univerzity Karlovy Karla Malého podepsána „Deklarace Učené společnosti České republiky“. „Deklarace“ v úvodu zmiňuje Královskou českou společnost nauk, dále uvádí, že s obnovením svobody ve veřejném životě se otevřel nový prostor pro komunikaci mezi různými obory, pro mezioborovou spolupráci a pro jednání o obecných otázkách vědy jako součástí národní kultury je nezbytný i pracovní styk mezi čelnými představiteli vědeckých oborů. Cílem Učené společnosti České republiky je podněcovat svobodné pěstování vědy, budit touhu po poznání a radost z něho, šířit vědecké poznatky ve veřejnosti, podporovat zvyšování úrovně vzdělanosti a tvůrčího, racionálního a lidsky odpovědného klimatu v České republice. Dále je v deklaraci zmíněno, že členství bude regulováno stanovami. Deklaraci podepsalo 36 významných českých vědců, kteří se tak stali zakládajícími členy Učené společnosti České republiky.¹⁴² Prvého uznání se Učené společnosti České republiky dostalo přijetím u prezidenta ČR na Pražském hradě dne 24. května 1994.

---

¹⁴¹ Příruční registratura Společnosti, spis. znak 00, Založení Učené společnosti – Deklarace Učené společnosti České republiky, 10. 5. 1994.

¹⁴² Zakládajícím členům je věnována pozornost v kapitole 3.4.1.1.

3.3 STANOVY

Stanovy Učené společnosti České republiky byly registrovány Ministerstvem vnitra ČR dne 23. 6. 1994.¹⁴³

Stanovy mají celkem 20 článků. První čtyři články se týkají vzniku, sídla, cílů a povahy členů. První článek konstatuje, že účastníci shromáždění konaného dne 10. května 1994 v pražském Karolinu se rozhodli ustavit občanské sdružení s názvem Učená společnost České republiky. Svoji vůli vyjádřili „Deklarací Učené společnosti České republiky“, která byla na tomto shromáždění vyhlášena a stvrzena podpisy přítomných. Stejným způsobem vyjádřili účastníci tohoto shromáždění svoji vůli při přijetí prezidentem republiky dne 25. května 1994. Článek 2 ustanovuje sídlem Učené společnosti České republiky její sekretariát, Národní třída 3, Praha 1. Článek 3 praví, že cílem Učené společnosti České republiky je podněcovat svobodné pěstování vědy, budit touhu po poznání a radost z něho, šířit vědecké poznatky ve veřejnosti, podporovat zvyšování úrovně vzdělanosti a tvůrčího, racionálního a lidsky odpovědného klimatu v České republice. Společnost pěstuje myšlení a jednání překračující hranice jednotlivých oborů. Pomáhá tomu, aby vědecké poznatky přispívaly k účinným a kvalifikovaným pohledům a rozhodnutím v našem veřejném životě ve shodě s tím, jak významné postavení mají učené společnosti ve všech vyspělých zemích. Společnost sdružuje významné vědce. Předpokladem členství je výrazný a tvůrčí přínos vědě, otevřenost a integrita. Výjimečně se členem může stát i osobnost, která se mimořádně zasloužila o předávání

---

¹⁴³ Stanovy jsou registrovány MV ČR pod číslem II/s-OS/1-24847/94-R. Registrace stanov byla provedena dne 23. 6. 1994.

vědeckých a duchovních hodnot společnosti. Práva všech členů jsou rovná a stejná; náleží k nim zejména právo podílet se na činnosti Společnosti ve všech jejích projevech, právo volbou rozhodovat o orgánech Společnosti, o přijímání nových členů, stejně jako o všech aktivitách, které vyžadují rozhodování volbou.¹⁴⁴

Články 5 až 10 se týkají členské základny. Článek 5 stanoví, že počet členů Společnosti není omezen, počet členů mladších 65 let je určen číslem 50. Článek 7 konstatuje, že členství zahraničních členů je většinou čestné. Další články si všímají procedury volby nových členů – v článku 8 se praví, že kandidát členství ve Společnosti musí být doporučen písemným návrhem podpořeným alespoň třemi ručiteli a doporučen třemi posuzovateli; ručitelé i posuzovatelé musí být členy Společnosti. Návrhy shromažďují členové Rady Společnosti a předkládají je nejbližšímu valnému shromáždění s doporučením na sestavení kandidátky. O složení kandidátní listiny rozhoduje valné shromáždění prostou většinou přítomných. Článek 9 upravuje samotnou volbu členů – o navržených kandidátech hlasuje valné shromáždění. Hlasování se koná ve dvou po sobě následujících kolech. V prvním vylučovacím rozhoduje prostá většina přítomných; v druhém finálním je třeba, aby kandidát byl zvolen dvoutřetinovou většinou členů Společnosti. Volby se uskutečňují tajným hlasováním. Článek 10 upravuje zánik členství – to zaniká resignací nebo vyloučením. Poruší-li člen zásadně stanovy Společnosti nebo její pověst, bude ze Společnosti vyloučen. Návrh předloží Rada na zasedání Společnosti a rozhodne o něm nejbližší valné shromáždění hlasováním. K jeho přijetí je zapotřebí dvoutřetinové většiny

---

¹⁴⁴ Tamtéž.

členů Společnosti.¹⁴⁵

Články 11 a 12 jsou věnovány valnému shromáždění a pracovním zasedáním. Článek 11. hovoří o valném shromáždění, které je nejvyšším orgánem Společnosti. Valné shromáždění svolává předseda Společnosti nejméně jednou do roka. Svolat valné shromáždění je také povinen, požádá-li o to písemně jedna třetina členů, a to do jednoho měsíce. Žádost o svolání musí obsahovat návrh programu jednání. Valné shromáždění rozhoduje podle povahy věci prostou většinou přítomných nebo dvoutřetinovou většinou členů Společnosti. Již zmiňovaný článek 12 zní: Kromě valného shromáždění se členové Společnosti scházejí k pracovním zasedáním, jak to vyžaduje činnost Společnosti. Je-li to potřebné, může pracovní zasedání rozhodovat také hlasováním; výsledek určuje prostá většina přítomných a hlasování může být stejně tak veřejné jako tajné.¹⁴⁶

Orgánů Společnosti se týkají články 13, 14 a 15. V článku 13 je uvedeno, že výkonným orgánem Společnosti je Rada. Radu tvoří předseda Společnosti, místopředseda a pět členů. Rada zajišťuje činnost Společnosti, vytyčuje pracovní záměry a předkládá je k projednání valnému shromáždění. Předsedu Společnosti a Radu volí valné shromáždění na dobu dvou let. Předseda Společnosti a členové Rady mohou setrvat ve stejné funkci nejvýše dvě po sobě jdoucí volební období. V případě, že se člen Rady nemůže po delší dobu účastnit práce Rady, nebo se svého členství vzdá, nahradí ho v daném období člen Společnosti, který se ve volbách do Rady umístil na následujícím místě za zvolenými členy. Článek 14 stanoví, že předseda Společnosti zastupuje Společnost navenek; pečuje o

---

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Tamtéž.

plynulou činností Společnosti a činí veškerá nezbytná rozhodnutí v běžných věcech, pokud to povaha a neodkladnost vyžadují; je povinen o svých rozhodnutích podat zprávu na nejbližším valném shromáždění. Článek 15 upravuje volby do Rady – kandidáty na členství v Radě může navrhnout kterýkoliv člen Společnosti. Předseda Společnosti je volen samostatně. Místopředsedu určuje zvolený předseda ze zvolených členů Rady. Členové Rady jsou voleni jednotlivě; z navržených kandidátů jsou zvoleni ti, kteří obdrží největší počet hlasů. Volba se uskutečňuje tajným hlasováním.

Konečně článek 16 se věnuje zdrojům majetku Společnosti a výši členských příspěvků, které činí 0,5 % čistého ročního platu. Články 17 a 18 upravují hospodaření s finančními prostředky, článek 19 stanoví podmínky zániku Společnosti a článek 20 určuje, že k přijetí změn nebo doplňků stanov je zapotřebí dvoutřetinové většiny členů Společnosti a o změnách a doplňcích stanov rozhoduje valné shromáždění.

3.3.1 Změny stanov

Během dalších let činnosti Společnosti se na zasedáních mnohokrát jednalo o změnách stanov. Na valných shromážděních byly přijímány změny, které ale nebyly registrovány na Ministerstvu vnitra ČR. Takže například na 4. valném shromáždění bylo schváleno nové znění článku 9a, který upravoval hlasování o navržených kandidátech – hlasuje o nich valné shromáždění. Hlasování se koná ve dvou po sobě následujících kolech. V prvním vylučovacím rozhoduje nadpoloviční většina přítomných, v druhém finálním je třeba, aby kandidát byl zvolen dvoutřetinovou většinou přítomných.

Též bylo na tomto shromáždění odhlasována změna článku 11, týkající se hlasování na valném shromáždění – valné shromáždění je schopno se usnášet při přítomnosti nadpoloviční většiny řádných členů Společnosti. Upraven byl také článek 16, který stanovil, že roční příspěvek řádných členů činí 1% čistého ročního příjmu, u důchodců 0,5% čistého ročního příjmu. V roce 2001 přijalo 7. valné shromáždění změnu článků 6, 9 a 10. Článek 6 byl doplněn o povinnost členů podílet se přiměřeně na činnosti Společnosti a platit členské příspěvky, článek 9 byl rozšířen o to, že předseda Společnosti informuje zvoleného člena a písemně se ho dotáže, zda členství přijímá. Článek 10 byl rozšířen o to, že členství se přerušuje u člena, který po dva roky, ač upomínán, nezaplatil členské příspěvky.

Oficiálně byla registrována změna stanov s dalšími dílčími, spíše formálními a formulačními úpravami, až v roce 2002,¹⁴⁷ například článek 2 byl doplněn názvem Společnosti v mezinárodním styku – „Czech Learned Society“. Tyto stanovy významným způsobem život Společnosti neměnily.

Už v průběhu roku 2004 se jednalo o dalších návrzích na úpravu stanov.¹⁴⁸ Iniciativa vzešla od nového předsedy Společnosti Jiřího Grygara, který byl zvolen na 10. valném shromáždění 25. května 2004.¹⁴⁹

Zde bych ráda upozornila na významnou změnu, ke které došlo za předsednictví Františka Šmahela (květen 2002 – květen 2004) a jenž se hned neprojevila ve stanovách, ale je pro další vývoj Společnosti velmi důležitá (je zaznamenána

---

¹⁴⁷ Ministerstvem vnitra ČR vzata změna na vědomí 19. 6. 2002.

¹⁴⁸ Příruční registratura Společnosti, spis. znak 2, Zápisy ze zasedání. Zápis ze 103. zasedání Společnosti konaného 21. září 2004.

¹⁴⁹ Příruční registratura Společnosti, spis. znak 1, Valná shromáždění. Zápis z 10. valného shromáždění Společnosti konaného 24.-25. května 2004.

v zápise z 85. zasedání Společnosti ze dne 17. září 2002) – došlo k rozdělení členů Společnosti do 4 odborných skupin – odborných společenství.

Na pracovní části 10. valného shromáždění konaného 25. 5. 2004 byl předsedou Společnosti zvolen Jiří Grygar. Již na prvním následujícím 103. pracovním zasedání dne 21. září 2004 hovořil o změnách stávajících stanov. Jako jednu z priorit určil možnost úpravy počtu členů. Na 109. zasedání dne 15. března 2005 byla ustavena komise ze členů Společnosti ve složení Ivan Hlaváček, Jan Krajíček, Jaromír Plešek, kteří byli pověřeni vypracováním úprav stanov. Na 110. zasedání Společnosti dne 19. dubna 2005 tato komise vypracovala písemný podklad k jednání. Úpravy se týkaly počtu členů, organizační struktury a voleb do Rady, z pléna zaznělo velké množství připomínek. Členům komise bylo uloženo zpracovat tyto připomínky. Bohužel během jednoho měsíce (pracovní část 11. valného shromáždění Učené společnosti se konalo 17. května 2005) nebylo možné všechny připomínky náležitě zpracovat a na jednání se úprava stanov nedostala. Na 110. zasedání Společnosti 21. června 2005 požádal o uvolnění z komise pro úpravu stanov Jan Krajíček.

Pro další úpravu stanov bylo velmi významné, že postavení Společnosti ve vědeckém životě bylo právně zakotveno s účinností ode dne 13. září 2005 v ustanovení § 3 odst. 4 zákona č. 283/1992 Sb., o Akademii věd České republiky, ve znění zákona č. 32/2005 Sb., dle něhož Akademie věd podporuje Společnost, která přispívá ke svobodnému pěstování a rozvoji vědy v České republice a reprezentuje ji vůči obdobným zahraničním vědeckým institucím.

O prosazení tohoto ustanovení se nejvýznamnější měrou zasloužila členka Společnosti Helena Illnerová. Poté členové Společnosti Ivan Hlaváček a Emil Paleček ve spolupráci s Pavlem Kratochvílem připravili návrh na úpravu stanov. Návrh obsahoval významné změny, které se mj. týkaly zavedení mimořádného členství, počtu členů, struktury Rady, ustavení odborných sekcí, volby nových členů, výše členských příspěvků. Z těchto podnětů poté Rada připravila dotazník na 118. zasedání Společnosti s tím, že na základě výsledků tohoto dotazníku budou stanovy upraveny a připraveny na 119. pracovní zasedání dne 18. dubna 2006, kde bude možné dokončit první čtení stanov, při němž se ještě dají včlenit případné pozměňovací návrhy. Dotazník jasně ukázal, jakým způsobem si členové přejí stanovy změnit.¹⁵⁰ Verzi stanov pro hlasování na 12. valné shromáždění pak upravil člen Společnosti a místopředseda Ústavního soudu ČR Pavel Holländer ve spolupráci s Jiřím Kejřem a Pavlem Kratochvílem.

Tato velmi významná změna stanov byla přijata na pracovní části 12. valného shromáždění Učené společnosti České republiky, které se konalo 16. května 2006¹⁵¹ za předsednictví Jiřího Grygara (2004 – dosud). Stanovy začínají Preambulí, dále se člení na 19 paragrafů.

Cílem všech těchto výše popsaných změn bylo reflektovat téměř čtyřnásobný růst Učené společnosti České republiky od doby jejího založení i zkušenosti z její činnosti v uplynulém desetiletí. Především bylo upraveno ustanovení o numeru clausu řádných členů na nové číslo 111 bez ohledu na věk.

---

¹⁵⁰ Příruční registratura Společnosti, spis. znak 01, Stanovy. Dotazník k návrhům na úpravu stanov Společnosti ze dne 21. 3. 2006 – vyhodnocení.

¹⁵¹ Tamtéž.

Počet čestných členů není omezen (§6). Dalším důležitým rysem nových stanov je posílení principů kontinuity i změny v Radě. Příští Rada bude mít 8 členů, tj. předsedu, prvního místopředsedu, kterým je designovaný předseda pro příští volební období, druhého místopředsedu, kterým je bezprostředně předchozí předseda, vědecký tajemník a předsedové všech čtyř sekcí (§10). Dále jsou v nových stanovách formálně zřízeny čtyři sekce – I. sekce věd matematicko-fyzikálních, II. sekce věd chemických, III. sekce věd biologicko-medicínských, IV. sekce věd společenských a humanitních (§12). Sekce už, zatím neformálně, ale fakticky, fungovaly v předešlém funkčním období Rady Společnosti.

K nepředpokládané změně došlo v souvislosti s přijetím zákona č. 342/2006 Sb., kterým se mění některé zákony související s oblastí evidence obyvatel a některé další zákony, v nichž je zařazena též novela zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, ve znění pozdějších předpisů. Zákon nabyl účinnosti 3. 7. 2006, spadal přesně do doby, kdy měly být upravené stanovy zaregistrovány. Dle tohoto zákona¹⁵² musí název občanského sdružení nově obsahovat označení „občanské sdružení“ nebo zkratku o. s. Společnost proto musela, ač nerada, upravit svůj název – na svém 121. zasedání dne 19. 9. 2006 přijala název „Učená společnost České republiky, o. s.“

Stanovy byly přeloženy do angličtiny a jak česká, tak anglická verze je uveřejněna na internetových stránkách Společnosti.¹⁵³

---

¹⁵² § 6 odst. 4 zákona č. 83/1990 Sb. o sdružování občanů, ve znění zákona č. 342/2006 Sb.

¹⁵³ <http://www.learned.cz/main.php?id=01.01.02.00>.

3.4 ČLENSKÁ ZÁKLADNA

3.4.1 Řádní členové

Společnost sdružuje významné vědce všech vědních oborů. Členství v ní je dvojí – řádné a čestné. Předpokladem členství je výrazný a tvůrčí přínos vědě a mravní integrita. Výjimečně se může stát členem Společnosti i osobnost, která se mimořádně zasloužila o šíření vědeckých hodnot ve společnosti. Řádnými členy a členkami se mohou stát pouze vědci působící na území České republiky.

3.4.1.1 Zakládající členové

10. května roku 1994 byla na slavnostním zasedání v pražském Karolinu podepsána „Deklarace Učené společnosti České republiky“.

Deklaraci podepsalo 36 významných českých vědců, kteří se tak stali zakládajícími členy Učené společnosti České republiky.

Seznam zakládajících členů spolu s jejich vědeckými obory:

Jméno	obor
Prof. RNDr. Jiří Bičák, DrSc.	teoretická a matematická fyzika, obecná relativita
RNDr. Zdeněk Ceplecha, DrSc.	astronomie, astrofyzika
Prof. RNDr. Petr Čársky, DrSc.	kvantová chemie
Ing. Karel Dušek, DrSc.	struktura a vlastnosti makromolekul

RNDr. Jiří Grygar, CSc.	astronomie, astrofyzika
Prof. RNDr. Martin Hampl, DrSc.	sociální geografie
Prof. PhDr. Ladislav Hejdánek	filozofie
MUDr. Miroslav Holub, DrSc.	imunologie
Prof. RNDr. Jiří Hořejš, CSc.	informatika, výpočetní technika
Prof. MUDr. Cyril Höschl, DrSc.	biologická psychiatrie, psychofarmakologie
Prof. RNDr. Helena Illnerová, DrSc.	fyzilogie se zaměřením na chronobiologii
Prof. PhDr. Josef Jařab, CSc.	literární věda a kritika, literární historie
Prof. MUDr. Ctirad John, DrSc.	imunologie principy účinnosti adjuvantní imunizace
Prof. MUDr. Josef Koutecký, DrSc.	dětská onkologie
Prof. Ing. Pavel Kratochvíl, DrSc.	fyzikální chemie polymerů
Prof. PhDr. Jan Křen, DrSc.	české a středoevropské dějiny
Prof. RNDr. Jaroslav Kurzweil, DrSc.	matematická analýza
Prof. MUDr. Zdeněk Lojda, DrSc.	patologie, histologie, embryologie
Prof. PhDr. Ivo Možný, CSc.	sociologie, sociologie rodiny, sociální politika
Prof. PhDr. Jiří Musil, CSc.	teorie sociologie, sociologie města a demografie
Prof. MUDr. Oldřich Nečas, DrSc.	buněčná biologie, obecná a teoretická biologie
Prof. RNDr. Václav Pačes, DrSc.	regulace exprese genů, syntéza umělých genů
Prof. RNDr. Emil Paleček, DrSc.	fyzikální biochemie, biofyzikální chemie
Prof. PhDr. Josef Petráň	historie českých dějin
Prof. MUDr. Vratislav Schreiber, DrSc.	endokrinologie, patologická a klinická fyziologie
RNDr. Jan Svoboda, DrSc.	obecná a molekulární biologie a genetika, retroviry a onkogeny
RNDr. Ivan Šetlík, CSc.	buněčná biologie autotrofních organismů
Doc. RNDr. Zdeněk Šroubek, DrSc.	fyzika pevné fáze
Prof. JUDr. Valentin Urfus, DrSc.	dějiny práva
RNDr. Jiří Velemínský, DrSc.	genetika rostlin, molekulární genetika
Prof. MUDr. Vladimír Vonka, DrSc.	virologie, experimentální onkologie
Prof. RNDr. František Vyskočil, DrSc.	neurofyziologie
Prof. Dr. Ing. Otto Wichterle, DrSc.	organická a makromolekulární chemie

Prof. Ing. Rudolf Zahradník, DrSc	fyzikální chemie, kvantová chemie
RNDr. Jan Závada, DrSc.	genetika virů, molekulární onkologie
Prof. RNDr. Alexander Ženíšek, DrSc.	matematika - metoda konečných prvků

Mezi výše uvedenými zakládajícími členy bylo pouze 9 vědců, kteří byli akademiky a členy korespondenty zrušené Československé akademie věd, byli to akademici chemik Otto Wichterle a matematik Jaroslav Kurzweil, členové korespondenti chemik Karel Dušek, biolog Oldřich Nečas, biochemik Emil Paleček, endokrinolog Vratislav Schreiber, biolog Jan Svoboda, virolog a onkolog Vladimír Vonka a histolog a embryolog Zdeněk Lojda. Jednalo se tedy o jednoho chemika, jednoho matematika a o osm vědců z oblasti věd biologicko-medicínských.¹⁵⁴ Ze sféry společenských věd nebyl převzat vůbec nikdo. Společenské a humanitní vědy zde neměly jediného vědce, který by byl členem sboru akademiků a členů korespondentů ČSAV.¹⁵⁵

3.4.1.2 Další řádní členové

Již na I. valném shromáždění Společnosti v roce 1995 bylo přistoupeno k volbě nových členů. Poprvé byli voleni také členové čestní.¹⁵⁶

Volby nových členů pak probíhaly každoročně. Na konci roku 2006 měla Společnost celkem 103 řádných členů.

¹⁵⁴ Během voleb nových členů v průběhu dalších let ještě přibyli matematik Miroslav Fiedler, astronom Luboš Perek a chemik Antonín Holý.

¹⁵⁵ Kádrový a personální útvar ČSAV, *Přehled o členech Československé akademie věd /adresář/,* Praha 1989, nestr.

¹⁵⁶ Čestným členům je věnována kapitola 3.4.3.

Volby členů se řídí stanovami Společnosti.¹⁵⁷ Společnost sdružuje významné vědce všech vědních oborů. Členství v ní je dvojí – řádné a čestné.¹⁵⁸ Předpokladem členství je výrazný a tvůrčí přínos vědě a mravní integrita. Řádnými členy a členkami Společnosti mohou být zvoleni pouze vědci působící na území České republiky. Práva a povinnosti řádných členů jsou rovné a stejné. K právům patří zejména podílet se na činnosti Společnosti ve všech jejích projevech, právo volbou rozhodovat o orgánech Společnosti, o přijímání nových členů, stejně jako o všech aktivitách, které vyžadují rozhodování hlasováním. Povinností řádných členů je též povinnost platit členské příspěvky, které činí 1% čistého ročního příjmu, u důchodců 0,5% čistého ročního příjmu. Počet řádných členů nesmí přesáhnout číslo jedno sto jedenáct.

Kandidáty na členství ve Společnosti může navrhnout kterýkoli člen této Společnosti. Návrh musí být předložen ve stanoveném termínu Radě a podpořen alespoň dvěma dalšími členy Společnosti. Návrh musí obsahovat životopis a podklady dokumentující tvůrčí přínos kandidáta a jeho mravní integritu. Písemný návrh musí být podpořen alespoň dalšími dvěma členy, předložen ve stanovené době Radě, která doporučí tři posuzovatele návrhu. O navržených kandidátech hlasuje valné shromáždění, zvolen je kandidát, který obdržel v tajné volbě dvoutřetinovou většinu hlasů přítomných řádných členů. Získali dvoutřetinovou většinu hlasů více kandidátů, než je povolený počet členů (jedno sto jedenáct), koná se druhé kolo volby.

O zvolení, právech a povinnostech vyplývajících z členství informuje zvoleného člena předseda Společnosti a dotáže se ho, zda členství přijímá.

---

¹⁵⁷ Zde uvádím podmínky volby členů podle stanov z roku 2006.

¹⁵⁸ Tamtéž.

Členství ve Společnosti zaniká úmrtím, rezignací, vyloučením člena či v důsledku neplnění příspěvkové povinnosti.

Přehled řádných členů podle roku jejich zvolení od roku 1995 spolu s jejich vědeckými obory¹⁵⁹ (kromě zakládajících členů, jimž je věnována předchozí kapitola):

rok	jméno	obor
1995	RNDr. Vladimír Dvořák, DrSc.	teorie kondenzovaných systémů
	Prof. Ing. Jaroslav Churáček, DrSc.	identifikace a separace organických látek
	RNDr. Svatopluk Krupička, CSc.	magnetismus pevných látek
	Prof. RNDr. Jan Peřina, DrSc.	teorie koherence, kvantová, statistická a nelineární optika
	Doc. Ing. Dr. Tech. Jaromír Plešek, CSc.	organická chemie, chemie boru
	Doc. PhDr. Zdeněk Smetánka, CSc.	archeologie středověku
	Prof. RNDr. Jaroslav Smítal, DrSc.	matematická analýza
	Prof. Ing. arch. Vladimír Šlapeta, DrSc.	dějiny české a středoevropské architektury 20. století
	Prof. PhDr. František Šmahel, DrSc.	historie středověku
	Prof. MUDr. Jan Štěpán, DrSc.	osteologie, endokrinologie, enzymologie
1996	Prof. RNDr. Petr Hájek, DrSc.	matematická logika
	Prof. PhDr. Ivan Hlaváček, CSc.	pomocné vědy historické
	Prof. Ing. Pavel Hobza, DrSc.	fyzikální chemie
	RNDr. Jiří Lom, DrSc.	protozoologie
	Prof. RNDr. Blanka Říhová, DrSc.	imunologie a gnotobiologie
	Prof. PhDr. Pavel Spunar, CSc.	teorie a dějiny kultury
	Prof. RNDr. Bedřich Velický, CSc.	teorie kondenzovaných systémů

¹⁵⁹ Pedagogicko-vědecké tituly u jednotlivých členů Společnosti odpovídají roku zvolení. V průběhu dalších let došlo k pochopitelným změnám.

1997	Prof. Dr. Ing. Otto Exner, DrSc.	fyzikální organická chemie
	Prof. RNDr. Miroslav Fiedler, DrSc.	lineární a numerická algebra
	RNDr. Vladimír Hanuš, CSc.	fyzikální chemie, hmotnostní spektrometrie
	Prof. MUDr. Pavel Klener, DrSc.	klinická onkologie a hematologie
	Prof. PhDr. Alexander Stich, CSc.	bohemistika, teorie spisovného jazyka a jazykové kultury, slavistika
	Prof. MUDr. RNDr. Luboslav Stárka, DrSc.	patologická fyziologie
1998	Doc. JUDr. Jiří Kejř, DrSc.	historie práva
	Prof. RNDr. Oldřich Kowalski, DrSc.	diferenciální geometrie
	Prof. PhDr. Zdeněk Matějček, CSc.	dětská psychologie
	Prof. PhDr. Miloslav Petrušek, DrSc.	sociologie
	Prof. Ing. Karel Štulík, DrSc.	analytická chemie
	Doc. PhDr. Slavomil Vencl, DrSc.	archeologie, doba kamenná
1999	Prof. MUDr. Jiří Forejt, DrSc.	savčí genetiky, genomika laboratorní myši
	Prof. RNDr. Antonín Holý, DrSc., Dr.h.c.	organická chemie
	Doc. RNDr. Luboš Perek, DrSc., Dr.h.c.	astronomie, galaktická dynamika a kosmická činnost
	Prof. PhDr. Josef Válka, CSc.	česká historie
2000	Prof. PhDr. František Čermák, DrSc.	lingvistika a bohemistika
	Prof. RNDr. Michal Křížek, DrSc.	numerická matematika a teorie čísel
	Prof. MUDr. Helena Tlaskalová-Hogenová, DrSc.	imunologie, slizniční imunita a vývojová imunologie
2001	Prof. RNDr. Ivan Raška, DrSc.	buněčná biologie
2002	Prof. PhDr. Miroslav Červenka, DrSc.	teorie literatury
	Prof. MUDr. Milan Elleder, DrSc.	teorie kondenzovaných systémů
	RNDr. Jan Květ, CSc.	ekologie
	Prof. RNDr. Vladimír Sklenář, DrSc.	fyzikální chemie
2003	Prof. RNDr. Pavel Drábek, DrSc.	matematika, nelineární diferenciální rovnice
	RNDr. Zdeňek Havlas, DrSc.	teoretická organická chemie, kvantová chemie
	Prof. Ing. Jaroslav Holeček, DrSc.	anorganická chemie, chemie organokovů
	Prof. JUDr. Pavel Höllander, DrSc.	teorie a filosofie práva, ústavní právo
	Prof. RNDr. Václav Hořejší, CSc.	molekulární imunologie

	Prof. RNDr. Josef Humlíček, CSc.	fyzika kondenzovaných látek
	RNDr. Zdeněk Jirák, CSc.	magnetismus pevných látek, neutronová difrakce
	Prof. RNDr. Jana Jurečková, DrSc.	matematická statistika a pravděpodobnost
	Prof. PhDr. Jan Klápště, CSc.	archeologie středověku
	Doc. RNDr. Jan Konvalinka, CSc.	biochemie a molekulární biologie
	Prof. Ing. Vladimír Mareček, DrSc.	fyzikální chemie, elektrochemie
	Prof. ThDr. Petr Pokorný, DrSc., Dr.h.c.	bibliстика - nový zákon, hermeneutika, řecká literatura pozdního starověku
	Prof. RNDr. Karel Procházka, DrSc.	fyzikální chemie polymerů
	Prof. RNDr. Aleš Pultr, DrSc.	teorie kategorií a struktur, teoretická informatika
	Ing. Vladimír Špirko, DrSc.	teoretická chemie, molekulová spektroskopie
	Prof. Ing. Karel Ulbrich, DrSc.	makromolekulární chemie, biolékařské polymery
	RNDr. Bořivoj Vojtěšek, DrSc.	molekulární onkologie
	Prof. RNDr. Boris Vyskot, DrSc.	vývojová biologie, molekulární a buněčná genetik
	Prof. RNDr. Jiří Wiedermann, DrSc.	teoretická informatika, teorie výpočetní složitosti
	Prof. PhDr. Petr Wittlich, CSc.	dějiny výtvarného umění
2004	Doc. Ing. Jaroslav Doležel, DrSc.	elektromagnetismus a sdružené úlohy
	Prof. RNDr. Miloslav Feistauer, DrSc.	numerická matematika, matematické modelování
	Prof. PhDr. Eva Hajičová, DrSc.	teoretická a počítačová lingvistika
	Prof. Ing. Michal Ilavský, DrSc.	fyzika a fyzikální chemie polymerů
	Prof. RNDr. Jiří Komárek, DrSc.	botanika a ekologie
	Prof. RNDr. Jan Krajíček, DrSc.	matematická logika, teorie složitosti
	Prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc.	historie
	Prof. RNDr. Julius Lukeš, CSc.	molekulární biologie, parazitologie
	Prof. RNDr. Jaroslav Nešetřil, DrSc.	teor. informatika, diskrétní matematika a kombinatorika
	Prof. MUDr. Mojmír Petráň, CSc.	elektrofyzologie, biofyzika, přístrojová fyzika
2005	Prof. MUDr. Jaroslav Blahoš, DrSc., FRSM.	endokrinologie - osteologie
	Prof. PhDr. Jan Bouzek, DrSc.	historie, archeologie

	RNDr. Eduard Feireisl, DrSc.	matematika
	PhDr. Dušan Třeštík, CSc.	teorie historie, dějiny středověké Evropy
2006	Prof. MUDr. Pavel Martásek, DrSc.	molekulární medicína
	Prof. RNDr. Jiří Matoušek, DrSc.	diskrétní matematika a teoretická informatika
	Doc. RNDr. Jiří Šponer, DrSc.	molekulární biofyzika a počítačová chemie
	Prof. PhDr. Jaroslav Vacek, CSc.	filologie – indologie, mongolistika

Od založení Společnosti v roce 1994 do konce roku 2006 se uzavřely životy osmi řádných členů – Miroslava Červenky, Miroslava Holuba, Jiřího Hořejše, Jaroslava Churáčka, Zdeňka Lojdy, Zdeňka Matějčka, Alexandera Sticha, Otto Wichterleho. Jejich odchod je pro všechny nenahraditelnou ztrátou.

Miroslav Červenka (*5. 11. 1932. - †19. 11. 2005) byl předním reprezentantem současné české literární vědy a literární historie.

Narodil se 5. listopadu 1932 v Praze. Vysokoškolské kvalifikace dosáhl na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v roce 1956, titul PhDr. získal v roce 1967. Kandidátem filozofických věd se stal v roce 1961, doktorem věd v roce 1969 (diplom mu byl vydán až v roce 1989).¹⁶⁰ V roce 1990 se habilitoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy pro obor teorie literatury. V letech 1956 – 1971 byl vědeckým aspirantem a vědeckým pracovníkem Ústavu pro českou literaturu ČSAV, v letech 1971 – 1975 neměl stálé zaměstnání, od roku 1975 až do roku 1989 byl technickým knihovníkem v Pragoprojektu. V letech 1990 – 1999 byl vědeckým

¹⁶⁰ F. ŠMAHEL, *Učená společnost České republiky 1994 – 2004*, Praha 2004, s. 91.

pracovníkem Ústavu pro českou a světovou literaturu AV ČR, od roku 1994 učil na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, v roce 1997 se stal vedoucím katedry české literatury a literární vědy Univerzity Karlovy.

Vědecko-výzkumné zaměření Miroslava Červenky zahrnuje tři oblasti: versologii, obecnou teorii literárního díla, analýzu a interpretaci děl českých básníků. Ve všech těchto oblastech podnikal Miroslav Červenka základní výzkum. Byl osobností směrodatnou a inspirující. Jmenované tři oblasti propojuje zájem o řád uměleckého díla a zřetelem k jeho neredukovatelnému a vždy novému před čtenářem a vykladačem vyvstávajícímu smyslu. V kontextu světové vědy o literatuře zaujímá Miroslav Červenka osobité místo.¹⁶¹

Ve vlastní badatelské práci podal Miroslav Červenka závažné příspěvky k teorii literatury, zejména k interpretaci spisů českých básníků. Řada jeho studií byla vydána v zahraničí, zvláště v době, kdy mu nebylo dovoleno publikovat u nás.

Miroslav Červenka prokázal ve svém životním díle vysoké badatelské hodnoty na poli literární vědy i v šíření vědeckých hodnot v širší čtenářské obci.¹⁶²

Miroslav Holub (*13. 9. 1923 - †14. 7. 1998) byl významný imunolog, básník a publicista.¹⁶³

Narodil se 13. září 1923 v Plzni, kde absolvoval klasické gymnázium. Na Univerzitě Karlově v Praze nejprve začal studovat Přírodovědeckou fakultu, ale záhy přešel na Lékařskou fakultu této univerzity, kterou absolvoval v roce

---

¹⁶¹ Příruční registratura Společnosti, spis. znak 06, Členské otázky, Návrh na zvolení člena.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ <http://zivotopisyonline.cz/miroslav-holub.php>.

1953. Nastoupil jako patologický anatom na prosektuře Nemocnice na Bulovce, kde se věnoval především histopatologii sekčního materiálu. Koncem roku 1954 přešel na imunologické oddělení Mikrobiologického ústavu tehdejší ČSAV. Na tomto pracovišti využil Miroslav Holub histopatologický přístup pro analýzu vývoje lymfocytů v krvetvorných tkáních a omentu. Také jeho kandidátská disertační práce, kterou obhájil v roce 1958, se zaměřuje na experimentální morfologii tvorby protilátek.

Důsledkem sovětské invaze a pozdější politické „normalizace“ byly vynuceny změny ve vedení Mikrobiologického ústavu ČSAV a Miroslav Holub přešel v roce 1971 do imunologické skupiny Institutu klinické a experimentální medicíny v Praze. Na novém pracovišti se věnoval důsledkům thymektomie na vývoj lymfatických tkání a to jej vedlo k použití přirozeného modelu athymických nahých myší.

Vždy, když cítil potřebu doplnit morfologické pozorování přístupem funkčním, požádal o spolupráci, která jeho spolupracovníky uvedla do světa širších souvislostí a současně umožnila přiblížit se k Miroslavu Holubovi jako vědci a člověku. Bylo typické, že ačkoliv se v imunologii (nakonec i ve své poezii) vyjadřoval střízlivě a někdy ironicky, neskrýval své nadšení nad novými a zajímavými poznatky.

Jeho práce po letech – a to po objevu subpopulace B1 buněk – vyústily v mezinárodní uznání, jehož součástí bylo i vybídnutí k sepsání monografie vydané americkým nakladatelstvím. Je potřeba si uvědomit, že výsledky experimentů prováděných u kmenů myší se spontánními mutacemi přímo předcházely a spolu s vývojem molekulárně-

biologické technologie uvedly novou éru experimentální medicíny: éry geneticky manipulovaných modelů, které přinášejí možnosti analýzy v patogenezi lidských nemocí. Genetické manipulace, které si kladou za cíl vložit nebo vyrušit funkci předem určených genů, umožňují vyvinout kmeny myší, s jejichž pomocí se např. v imunologii řeší nejen základní otázky o funkci imunologicky významných molekul, ale i otázky etiologie mechanismů a terapie imunologicky mediovaných chorob.

Autoritu a respekt, které si Miroslav Holub vydobyl v mezinárodní imunologické komunitě, dokumentovala i mezinárodní konference o imunodeficitních zvířecích modelech „9 International Workshop on immunodeficient Animals“, kterou organizoval a jíž předsedal v Praze v roce 1997.

Miroslav Holub je autorem více než sta prací publikovaných v prestižních časopisech a sbornících.

Je mnoho těch, jejichž život ovlivnil a kterým bude scházet jeho věčný optimismus. Patřil k vyvoleným, kteří vědu berou, byť se vší vážností, jako velkou a napínavou hru. Miroslav Holub byl nejen imunolog, kterého si hluboce vážilo mnoho zahraničních kolegů, ale také básník a publicista. Jeho básně, eseje, cestopisy i překlady zachycují osobitý pohled na svět a na život. Měl výjimečný talent mluvit o vědě v básních. Přibližoval ji všem. Ukazoval její skryté půvaby a nečekané tváře dokonce i těm, kterým se stala dennodenním chlebem.¹⁶⁴

Jiří Hořejš (*18. 10. 1933 – †28. 9. 2001), průkopník informatiky (computer science) v Československu, se narodil

---

¹⁶⁴ F. ŠMAHEL, *Učená společnost České republiky 1994 – 2004*, Praha 2004. Nekrolog Miroslava Holuba připravila do této publikace Blanka Říhová.

18. října 1933. Byl vynikající pedagog a počítačový odborník, vystudoval matematiku na MFF UK v Praze, kde absolvoval v roce 1956. Po krátkém učitelském působení na středních školách v Kroměříži a Břeclavi nastoupil roku 1959 jako asistent na oboru matematika Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Kandidátskou práci (základy teorie klasifikace vycházející z teorie rozkladů v množině) obhájil v roce 1963, jeho školitelem byl profesor Otakar Borůvka.

Počínaje rokem 1964 působil Jiří Hořejš jako vedoucí jím založeného oddělení matematických strojů Katedry numerické matematiky Přírodovědecké fakulty UJEP v Brně; později přetvořil toto oddělení v samostatnou katedru a stal se jejím vedoucím.

Nárůst požadavků na širší dostupnost výpočetní techniky pro potřeby výzkumu a výuky na celé univerzitě spolu s požadavky automatizace univerzitní administrativy vedly v 70. letech k vytvoření celouniverzitního výpočetního centra; jeho vybudováním byl pověřen Jiří Hořejš. Toto centrum - Ústav výpočetní techniky UJEP (ÚVT) - bylo zřízeno v roce 1979 a Jiří Hořejš se stal jeho prvním ředitelem.

V roce 1987 odešel docent Hořejš do Prahy, na Katedru kybernetiky a informatiky MFF UK. Brno však ve skutečnosti nikdy zcela neopustil, jeho částečný úvazek na Katedře matematické informatiky PŘF MU a později na Fakultě informatiky MU stále trval. Dojížděl na MU i VUT přednášet o neuropočítačích (byl to on, kdo tuto disciplinu do naší republiky uvedl), vedl diplomanty, byl školitelem doktorandů. Na Masarykovu univerzitu se vrátil v roce 1996, ale svůj pracovní poměr z vážných zdravotních důvodů již o rok později

ukončil. Se závažnými zdravotními problémy zápasil po mnoho let, ale věděli o nich jen ti nejbližší. Po delší nemoci zemřel 28. září 2001 v Brně.

Jeho zásluhou a usilovnou prací se z odborného studia matematiky se zaměřením na matematické stroje postupně zrodil studijní obor matematická informatika, pěstovaný v Brně na Přírodovědecké fakultě MU, na MFF UK v Praze a MFF UK v Bratislavě. Stál u zrodu (r.1974) špičkové celostátní zimní školy, nyní mezinárodní konference SOFSEM. Byl dlouholetým členem programového výboru a autorem cyklů přednášek a příspěvků, které výrazně ovlivnily úroveň československé matematické informatiky. Podílel se také na vzniku celostátního semináře MOP (Moderní metody programování), v roce 1990 se stal zakladatelem mezinárodní konference NEURONET.

Za 37 let své pedagogické práce na Masarykově univerzitě v Brně a dalších vysokých školách vychoval dlouhou řadu odborníků v matematické informatice, kteří působí po celé republice i v zahraničí a ve svém oboru se velmi dobře uplatňují.

Vysoké ocenění si zaslouží i jeho práce vědecko-výzkumná. Zabýval se celou řadou oblastí matematické informatiky, zejména teorií automatů, teorií složitosti, strukturovaným programováním, věnoval se problematice správnosti programů a v posledním období pracoval úspěšně v oblasti neuronových počítačů. Je autorem více než sta prací, původních vědeckých i přehledových v nově vznikajících oborech, monografií, skript, překladů s původními doplňky, výzkumných zpráv a recenzí.

Jiří Hořejš nebyl jen vynikající odborník, byl všestrannou osobností s mnoha zájmy; byl společenský, s jemným smyslem pro humor, měl encyklopedické znalosti nejen ze svého oboru a byl schopen posuzovat problémy s nadhledem a v souvislostech.¹⁶⁵

Jaroslav Churáček (*15. 7. 1930 - †24. 1. 2004) se narodil dne 15. července 1930 v Novém Bydžově, kde prožil dětství a vychodil obecnou a měšťanskou školu. Po skončení války nejprve navštěvoval odbornou školu pro drogisty a laboranty v Hradci Králové a pak Státní vyšší průmyslovou školu chemickou v Liberci. V roce 1952 přišel na právě založenou Vysokou školu chemickou v Pardubicích, kde se specializoval v analytické chemii pod vedením profesora Jurečka, absolvoval v roce 1957 a již zde zůstal a spojil s nynější Univerzitou Pardubice celý svůj život.

Hned na počátku jeho odborné kariéry ho profesor Jureček pověřil realizací samostatného výukového a výzkumného oboru nazvaného „Analýza směsí organických látek“ a Jaroslav Churáček tento obor rozvinul obdivuhodným způsobem. Projevil vzácnou jasnozřivost a rozpoznal zásadní význam moderních chromatografických metod, které se v té době, na přelomu padesátých a šedesátých let, teprve pracně domáhaly pozornosti. Chromatografické metody analýzy, po plynové chromatografii později především vysokoúčinná kapalinová chromatografie, se staly Churáčkovým celoživotním osudem. Přispěl k jejich teoretickému i praktickému rozvoji podstatným způsobem a postupně vychoval řadu úspěšných spolupracovníků, takže katedra analytické chemie VŠCHT

---

¹⁶⁵ F. ŠMAHEL, *Učená společnost České republiky 1994 – 2004*, Praha 2004. Pro zpracování nekrologu byly použity podklady uveřejněné na: <http://www.ics.muni.cz/zpravodaj/articles/283.html>.

Pardubice, nyní Fakulta chemicko-technologická Univerzity Pardubice, se především jeho zásluhou stala jedním z nejpřednějších pracovišť v této oblasti nejen u nás, ale i v evropském měřítku. Odráží se to i ve velkém počtu původních publikací a v šestnácti knižních publikacích, z nichž řada byla přeložena a vydána v zahraničí. Zvláště je třeba vyzvednout podstatný příspěvek k programovaným chromatografickým technikám, na kterých spolupracoval s profesorem Pavlem Janderou.

Churáčkova úspěšná práce se odrazila i v jeho formálním uznání: 1963 – CSc., 1966 – habilitace, 1975 – DrSc., od 1971 – vedoucí katedry, 1981 – profesura, 1994-97 – prorektor Univerzity Pardubice, dále pak členství v řadě mezinárodních profesních společností, komisích grantových institucí, sněmu Akademie věd ČR, řadě správních institucí vysokých škol, v České chemické společnosti a mnohých dalších. Jaroslav Churáček si zvláště vážil uznání vyjádřeného volbou do Učené společnosti České republiky v roce 1995.

A nakonec snad to nejdůležitější: Jaroslav Churáček – člověk. Všichni, kteří ho dlouhá léta znali, oceňovali jeho přímou, upřímnou, všudypřítomnou ochotu ke spolupráci a osobní přátelství. Jaroslav Churáček byl velmi schopný manažer a Univerzita Pardubice mu vděčí za nemalé prostředky, které dokázal v různých soutěžích získat. Jeho žáci a pozdější spolupracovníci jistě oceňují jeho pevné, velkorysé vedení a všemožnou podporu na cestě k uplatnění. Vždy byla obdivována i jeho zdatnost a sportovní úspěchy. Bohužel, zdraví mnohdy zradí i toho nejzdatnějšího.

Život profesora Churáčka se uzavřel 24. ledna 2004 po dlouhé, těžké nemoci. Odešel významný analytický chemik,

jeden z nejpřednějších v naší zemi, který měl velmi dobré jméno v komunitě analytiků na celém světě.¹⁶⁶

Zděněk Lojda (*7. 12. 1927 - †24. 4. 2004) byl významný patolog, histolog a embryolog. Narodil se 7. prosince 1927 v Třebíči.¹⁶⁷

Už v letech 1952-1961 jako odborný asistent a později samostatný vědecký pracovník Embryologického ústavu LF UK byl mezinárodně uznávaným vědcem. Jeho Angiologickou laboratoř (1968-1985) a později Laboratoř pro histochemii (1985-1990) navštěvovali histochemici z celé Evropy. V devadesátých letech se stal vedoucím katedry histologie a embryologie, později Histologického ústavu LF UK. Publikoval 4 monografie, 22 kapitol v monografiích a více než 450 originálních prací. Jeho vkladem do fondu světové histochemie a cytochemie je řada prioritních objevů. Prokázal heterogenitu enzymatického vybavení endotelu kapilár a analyzoval změny v enzymatickém vybavení tepenné stěny v rozvoji arteriosklerózy. Objevil dipeptidylaminopeptidázu IV v podskupině T-Lymfocitů produkujících interleukin-2. Analyzoval význam lyzozomálních enzymů při vzniku nádorového onemocnění dělohy a tlustého střeva. Dvakrát mu byla udělena státní cena (1970 a 1982). Stal se nositelem Schleidenovy medaile ak. Leopoldina (1987), plakety Pioneer of Histochemistry IFSHC (1988), zlaté Purkyňovy plakety ČSAV(1987), zlaté Jeseniovy plakety SAV (1987), pamětních medailí Univerzity Karlovy (1987, 1992, 1994). Je čestným doktorem medicíny na Univerzitě v Halle (1990) a čestným

---

¹⁶⁶ F. ŠMAHEL, *Učená společnost České republiky 1994 – 2004*, Praha 2004. Nekrolog Jaroslava Churáčka připravil do této publikace Karel Štulík.

¹⁶⁷ F. ŠMAHEL, *Učená společnost České republiky 1994 – 2004*, Praha 2004. Nekrolog Zdeňka Lojdy připravil do této publikace Ctirad John.

doktorem práv na Christian Univerzitě ve Vídni (1993). Byl členem předsednictva ČLSJEP (1997-1999), výkonného výboru Mezinárodní federace společností pro histochemii a cytochemii (1975-2001). Jako prorektor Karlovy univerzity (1990-1994) pronášel laudace v skvělé latině.¹⁶⁸

Ctirad John, významný imunolog, uvádí: „Jeho životní krédo znělo: Ora et labora! Soustředěně pracoval celé dny a hluboko do noci. Okna jeho pracovny v Hlavovově ústavu ještě zářila, když budovy Albertovy a Studničkovy ulice už byly temné. Byl přesvědčený křesťanský demokrat. Miloval klasickou hudbu, historii a filosofii náboženství.“

Zdeněk Matějček (*16. 8. 1922 - †26. 10. 2004) byl nestorem české psychologie, vynikajícím znalcem dětských duší, popularizátorem vědeckých poznatků, zastáncem klasického modelu rodiny a jedním z prvních kritiků kolektivní výchovy.

Profesor Matějček se narodil 16. srpna 1922 v Kladrubech nad Labem, kde byl jeho otec ředitelem slavného hřebčína. Během války nemohl studovat, a tak pracoval v hřebčíně jako zemědělský dělník a později u Bati ve Zlíně. Po válce vystudoval filozofii a češtinu na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy a měl se původně stát kantorem. Protože však po komunistickém převratu v roce 1948 musel každý, kdo chtěl vyučovat, projít prověrkami, ani se o to nepokusil. V letech 1950-1951 působil jako klinický psycholog ve výchovném ústavu „Dobrý pastýř“, v letech 1951-1953 v Sociodiagnostickém ústavu. Od roku 1953 pak pracoval v Dětské psychiatrické ambulanci KÚNZ Praha, a to až do roku

---

¹⁶⁸ Tamtéž.

1969, kdy nastoupil jako odborný asistent do Institutu pro další vzdělávání lékařů a farmaceutů na katedru pediatrie. Od roku 1991 až do své smrti pracoval jako výzkumný pracovník v Psychiatrickém centru Praha. Zároveň od roku 1994 působil v dětském centru PAPERSEK v Praze. Byl členem mnoha profesních organizací v České republice (Učená společnost České republiky, o. s., Česká lékařská akademie, Českomoravská psychologická společnost, Česká lékařská společnost J. E. Purkyně, Česká společnost DYSLEXIE) i v zahraničí (International Academy for Research in Learning Disabilities, International Dyslexia Association, International Reading Association, International Association on Human-Animal Interaction, International Study Group on Children with Special Education Needs, aj.). Za svůj život obdržel mnoho ocenění, např. medaili J. E. Purkyně České lékařské společnosti; cenu za výzkum „Distinguished Contribution to Research in Public Policy“ Americké psychologické asociace; „First International Award“ Dyslexia Association, USA; čestný doktorát University of Saskatchewan (Kanada); medaili „Za zásluhy“ od prezidenta České republiky; medaili Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR „Za celoživotní tvůrčí pedagogickou činnost“ a cenu Pangea udílenou za mimořádné zásluhy o nápravu věcí lidských.

Zdeněk Matějček je autorem mnoha článků a knih o výchově. Za svůj největší úspěch považoval to, že jeho knížka „Psychická deprivace v dětství“ vyšla nejen v USA, ale i v Sovětském svazu, kolébce socialistického myšlení a socialistické výchovy. Pro tohoto věřícího křesťana byl charakteristický laskavý a citlivý přístup k dítěti a k lidem vůbec. Byl bez rozdílu milován všemi, se kterými přišel do

styku. Svými publikacemi a svým osobním kouzlem oslovoval nejenom studenty a kolegy, ale také rodiny dětí, které se ocitly v životních nesnázích. Zdeněk Matějček významně přispěl ke zdravému vývoji naší společnosti, k rozkvětu svého oboru a k výzkumu v oblasti, která je z hlediska badatelského u nás až na výjimky zanedbaná: v oblasti rodiny a zdravého vývoje nastupujících generací. Měl neutuchající schopnost dodávat odvahu a za všech okolností vyzývat k naději.¹⁶⁹

Alexander Stich (*10. 3. 1934 - †26. 1. 2003), přední český jazykovědec a literární historik, se narodil 10. března 1934 v rodině českého důstojníka v Nitře. Po odchodu ze Slovenska studoval na gymnáziích v Jičíně a v Chomutově, kde v roce 1952 maturoval. Studium češtiny a ruštiny završil na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v roce 1957, kandidátskou práci obhájil v roce 1961 v Ústavu pro jazyk český ČSAV, kde v různých funkcích působil až do roku 1982. Pro své politické postoje musel akademické pracoviště opustit a v následujících letech se živil jako korektor a redaktor v nakladatelství Československý spisovatel. S nástupem demokracie začalo pro Alexandra Sticha horečné období vědecké a pedagogické aktivity, a to zejména na katedře českého jazyka Filozofické fakulty UK. Již v roce 1991 se zde habilitoval a rok později získal profesuru.

Alexander Stich metodicky vycházel z pražského strukturalismu, navazoval však i na sociologizující tradice české literární historie. V raných pracích se zaměřil na výzkum spisovného jazyka v době obrozenecké, v posledním období se jeho zájem přesunul k české barokní slovesnosti. Z knižních

---

¹⁶⁹ F. ŠMAHEL, *Učená společnost České republiky 1994 – 2004*, Praha 2004. Nekrolog Zdeňka Matějčka připravil do této publikace Cyril Höschl.

titulů si zaslouží zmínky monografie „Sabina – Němcová – Havlíček“ (1976) a soubor studií „Od Karla Havlíčka k Františku Halasovi“ (1996). Nedílnou součástí Stichovy pozůstalosti tvoří jeho edice literárních textů a četné příspěvky v časopisech *Naše řeč*, *Slovo a slovesnost*, *Slavia*, *Česká literatura*, *Listy filologické* aj. Alexander Stich proslul jako obránce českého jazyka, výborný řečník a autor působivých článků v literárních týdenících.

Alexander Stich se v roce 1992 stal předsedou Kruhu přátel českého jazyka, po dlouhá léta byl členem vědeckých rad Filozofické fakulty i Univerzity Karlovy.

Učená společnost ztratila svého váženého člena pana Alexandra Sticha, CSc., v neděli 26. ledna 2003.¹⁷⁰

Otto Wichterle (*27. 10. 1913 - †18. 8. 1998), průkopník moderní chemické disciplíny - makromolekulární chemie - ve světovém měřítku, byl bezpochyby jednou z nejvýraznějších osobností české vědy 20. století a neohroženým občanem této země.

Narodil se 27. října 1913 v Prostějově v rodině průmyslníka, spolumajitele firmy Wikov (Wichterle a Kovařík). Vystudoval chemické inženýrství na Českém vysokém učení technickém v Praze, kde pak působil jako asistent vynikajícího organického chemika, hudebníka a lingvisty profesora Emila Votočka. Válečná léta strávil ve Výzkumném ústavu firmy Baťa ve Zlíně. Jeho práce zde byla přerušena čtyřměsíčním vězněním Gestapem. Po válce se vrátil zpět do Prahy na České vysoké učení technické, kde zavedl nový obor makromolekulární chemie a v roce 1949 se stal prvním profesorem tohoto oboru u

---

¹⁷⁰ F. ŠMAHEL, *Učená společnost České republiky 1994 – 2004*, Praha 2004. Nekrolog Alexandera Sticha připravil do této publikace František Šmahel.

nás. Při ničivé politické čistce na Vysoké škole chemicko-technologické v roce 1958 byl spolu s mnoha dalšími vynikajícími vědci a učiteli propuštěn. Dostal však skvělou příležitost vybudovat v ČSAV Ústav makromolekulární chemie, který se během několika málo let stal předním světovým centrem základního výzkumu v této disciplině. V ústavu působil až do konce svých dnů. V normalizačním období 1969 – 1989 nesměl vykonávat žádné funkce, o to více se však věnoval bádání. Po listopadu 1989 se vrátil do veřejného života a významně přispěl k reformám v ČSAV i v české vědecké obci. V roce 1990 byl zvolen předsedou Československé akademie věd a při vzniku Akademie věd České republiky počátkem roku 1993 se stal jejím čestným předsedou. V roce 1992 dal podnět k založení Učené společnosti České republiky. Pokojně zesnul ve svém letním sídle na moravském Stražisku dne 18. srpna 1998 ve věku nedožitých osmdesáti pěti let.

Z jeho rozsáhlého vědeckého díla v oblasti organické a makromolekulární chemie je třeba zmínit alespoň objev prakticky neobyčejně významné vysokomolekulární látky polyka-prolaktamu, známého u nás pod komerčním názvem silon, a objev hydrofilních gelů, jenž mu přinesl světovou proslulost a nejvyšší uznání. Wichterlovy hydrofilní gely mají řadu vlastností, pro něž jsou vynikajícím materiálem pro četné aplikace v lékařství. Z Wichterlova hydrofilního gelu se zhotovují rozmanité protetické pomůcky, nejznámější je však jeho použití jako materiálu pro výrobu měkkých kontaktních čoček. Po dlouhá léta byla celá světová výroba měkkých kontaktních čoček založena na patentech Otto Wichterla a jeho spolupracovníků.

Neméně významné jsou zásluhy Wichterla - občana. Celý svůj život bránil zdravý lidský rozum, lidskou slušnost a toleranci proti zneužívání moci totalitním státem. Za tyto své postoje byl pronásledován. Za války to bylo věznění Gestapem, koncem padesátých let nucený odchod z vysoké školy, za normalizace odvolání z funkce ředitele ústavu, zákaz výjezdu do zahraničí a šikanování ze strany Státní bezpečnosti a normalizačních představitelů Akademie a ústavu. V době Pražského jara 1968 se občan Wichterle zasazoval o demokratizační reformy jako poslanec České národní rady a později i poslanec Federálního shromáždění. Byl jedním z iniciátorů známé výzvy 2000 slov. Proti srpnové invazi protestoval doma i na mezinárodním fóru. Jako známá a velmi populární osobnost musel počítat s možnými tvrdými represemi. Přesto odmítl odejít do emigrace.

U příležitosti oslav Wichterlových osmdesátin v roce 1993 významný britský chemik, profesor Aubrey D. Jenkins z University of Sussex, uvedl svou práci věnovanou prof. Wichterlovi slovy, která výstižně charakterizují význam tohoto velkého člověka: „Vzdáváme hold profesoru Wichterlovi jako skvělému příkladu vědce a gentlemana. Bez lidí jako on by dnes Česká republika nebyla svobodnou zemí a neměla by tak znamenitou pověst ve vědě a výzkumu, zejména v oblasti makromolekulární chemie.“¹⁷¹

Pro úplnost je třeba též uvést, že přestali být členy Společnosti Jan Křen,¹⁷² Josef Petráň,¹⁷³ Valentin Urfus¹⁷⁴ a Josef Válka.¹⁷⁵ Tito vědci vystoupili ze Společnosti na vlastní žádost.

---

¹⁷¹ F. ŠMAHEL, *Učená společnost České republiky 1994 – 2004*, Praha 2004. Nekrolog Otto Wichterleho připravil do této publikace Pavel Kratochvíl.

¹⁷² Informaci poskytl František Šmahel, předseda Společnosti v letech 2002 – 2004.

Během let 1995 – 2006 nebyl počet nově přijatých členů rovnoměrný, například v roce 2001 byl přijat jediný člen, naopak v roce 2003 bylo přijato 20 členů. Toto výrazné doplnění počtu členů inicioval František Šmahel (předseda Společnosti v letech 2002 – 2004).¹⁷⁶

Ke konci roku 2006 měla Společnost 103 řádných členů. Stanovy, které byly přijaty v květnu roku 2006, určují, že počet řádných členů nepřesáhne číslo jedno sto jedenáct.

3.4.2 Sekce Společnosti

Odborné skupiny¹⁷⁷ byly neformálně ustaveny už na 85. zasedání Společnosti konaného 17. září 2002.

Stanovy přijaté v roce 2006 formálně zakotvily členění Společnosti do čtyř sekcí – I. sekce věd matematicko-fyzikálních, II. sekce věd chemických, III. sekce věd biologicko-medicínských, IV. sekce věd společenských a humanitních. Sekce si volí své předsedy a místopředsedy na dobu dvou let tajným hlasováním na zasedání sekce. Ve své funkci mohou zůstat nejvýše dvě po sobě jdoucí volební

---

¹⁷³ Příruční registratura Společnosti, spis. znak 06, Členské otázky, korespondence došla. Dále také Příruční registratura Společnosti, spis. znak 2, Zápisy ze zasedání US, Zápis ze zasedání Společnosti konaného 18. září 1999.

¹⁷⁴ Informaci poskytl František Šmahel, předseda Společnosti v letech 2002 – 2004.

¹⁷⁵ Příruční registratura Společnosti, spis. znak 06, Členské otázky, korespondence došla. Dále také Příruční registratura Společnosti, spis. znak 2, Zápisy ze zasedání US, Zápis ze zasedání Společnosti konaného 21. září 1999.

¹⁷⁶ Příruční registratura Společnosti, spis. znak 2, Zápisy ze zasedání, Zápis z 84. zasedání Společnosti konaného 18. června 2002.

¹⁷⁷ Tyto odborné skupiny – odborná společenství – byly čtyři – I. vědy o neživé přírodě, II. vědy chemické, III. vědy biologicko-medicínské, IV. vědy společenské a humanitní. Jejich první porada se konala 17. prosince 2002, jednalo se o projednávání návrhů na kandidáty členství ve Společnosti.

období. Jednotlivé sekce zasedají dle potřeby, jejich jednání svolává příslušný předseda sekce.

V současné době připravují sekce náplň druhé části plenárních zasedání a je plně na jejich rozhodnutí, zda zvolí přednášku, medailon, téma k diskusi či jinou aktivitu. První část zasedání je věnována pracovním záležitostem a je v kompetenci Rady Společnosti.

Rozdělení členů do sekcí:¹⁷⁸

sekce	jméno
I. sekce věd matematicko-fyzikálních	Prof. RNDr. Jiří Bičák, DrSc.
	RNDr. Zdeněk Ceplecha, DrSc.
	Prof. RNDr. Pavel Drábek, DrSc.
	RNDr. Vladimír Dvořák, DrSc.
	RNDr. Eduard Feireisl, DrSc.
	Prof. RNDr. Miloslav Feistauer, DrSc.
	Prof. RNDr. Miroslav Fiedler, DrSc.
	RNDr. Jiří Grygar, CSc.
	Prof. RNDr. Petr Hájek, DrSc.
	Prof. RNDr. Josef Humlíček, DrSc.
	RNDr. Zdeněk Jirák, CSc.
	Prof. RNDr. Jana Jurečková, DrSc.
	Prof. RNDr. Oldřich Kowalski, DrSc.
	Prof. RNDr. Jan Krajíček, DrSc.
	RNDr. Svatopluk Krupička, CSc.
	Prof. RNDr. Michal Křížek, DrSc.
	Prof. RNDr. Jaroslav Kurzweil, DrSc.
Prof. RNDr. Jiří Matoušek, DrSc.	
Prof. RNDr. Jaroslav Nešetřil, DrSc.	

¹⁷⁸ Stav ke konci roku 2006.

	Doc. RNDr. Luboš Perek, DrSc., Dr. h. c.
	Prof. RNDr. Jan Peřina, DrSc.
	Prof. RNDr. Aleř Pultr, DrSc.
	Prof. RNDr. Jaroslav Smítal, DrSc.
	Ing. Zdeněk řroubek, DrSc.
	Prof. RNDr. Bedřich Velický, CSc.
	Prof. RNDr. Jiří Wiedermann, DrSc.
	Prof. RNDr. Alexander Źeniřek, DrSc.
II. sekce věd chemickěch	Prof. RNDr. Petr Āarsky, DrSc.
	Prof. Ing. Karel Duřek, DrSc., Dr. h. c.
	Prof. Dr. Ing. Otto Exner, DrSc.
	RNDr. Vladimír Hanuř, CSc.
	RNDr. Zdeněk Havlas, DrSc.
	Prof. Ing. Pavel Hobza, DrSc.
	Prof. Ing. Jaroslav Holeĉek, DrSc.
	Prof. RNDr. Antonín Holý, DrSc., Dr. h. c.
	Prof. Ing. Michal Ilavský, DrSc.
	Prof. Ing. Pavel Kratochvíl, DrSc., Dr.h.c.
	Prof. Ing. Vladimír Mareĉek, DrSc.
	Doc. Ing. Dr. Tech. Jaromír Pleřek, CSc.
	Prof. RNDr. Karel Procházka, DrSc.
	Prof. RNDr. Vladimír Sklenář, DrSc.
	Ing. Vladimír řpirko, DrSc.
	Doc. RNDr. Jiří řponer, DrSc.
	Prof. Ing. Karel řtulík, DrSc.
	Prof. Ing. Karel Ulbrich, DrSc.
	Prof. Dr. Rudolf Zahradník
III. sekce věd biologicko- medicínskěch	Prof. MUDr. Jaroslav Blahoř, DrSc.
	Doc. Ing. Jaroslav Doleřel, DrSc.
	Prof. MUDr. Milan Elleder, DrSc.
	Prof. MUDr. Jiří Forejt, DrSc.

Prof. RNDr. Václav Hořejší, CSc.
Prof. MUDr. Cyril Höschl, DrSc.
Prof. RNDr. Helena Illnerová, DrSc.
Prof. MUDr. Ctirad John, DrSc.
Prof. MUDr. Pavel Klener, DrSc.
Prof. RNDr. Jiří Komárek, DrSc.
Doc. RNDr. Jan Konvalinka, CSc.
Prof. MUDr. Josef Koutecký, DrSc.
RNDr. Jan Květ, CSc.
RNDr. Jiří Lom, DrSc.
Prof. RNDr. Julius Lukeš, CSc.
Prof. MUDr. Pavel Martásek, DrSc.
Prof. MUDr. Oldřich Nečas, DrSc.
Prof. RNDr. Václav Pačes, DrSc.
Prof. RNDr. Emil Paleček, DrSc.
Prof. MUDr. Mojmír Petráň, CSc.
Prof. RNDr. Ivan Raška, DrSc.
Prof. RNDr. Blanka Říhová, DrSc.
Prof. MUDr. Vratislav Schreiber, DrSc.
Prof. MUDr. RNDr. Luboslav Stárka, DrSc.
Prof. RNDr. Jan Svoboda, DrSc.
RNDr. Ivan Šetlík, CSc.
Prof. MUDr. Jan Štěpán, DrSc.
Prof. MUDr. Helena Tlaskalová, DrSc.
RNDr. Jiří Velemínský, DrSc.
RNDr. Bořivoj Vojtěšek, DrSc.
Prof. MUDr. Vladimír Vonka, DrSc.
Prof. RNDr. František Vyskočil, DrSc.
Prof. RNDr. Boris Vyskot, DrSc.
RNDr. Jan Závada, DrSc.

IV. sekce věd společenských a humanitních	Prof. PhDr. Jan Bouzek, DrSc.
	Prof. PhDr. František Čermák, DrSc.
	Prof. PhDr. Eva Hajičová, DrSc.
	Prof. RNDr. Martin Hampl, DrSc.
	Prof. PhDr. Ladislav Hejdánek
	Prof. PhDr. Ivan Hlaváček, CSc.
	Prof. JUDr. Pavel Holländer, DrSc.
	Prof. PhDr. Josef Jařab, CSc., Dr.h.c.
	Doc. JUDr. Jiří Kejř, DrSc.
	Prof. PhDr. Jan Klápště, CSc.
	Prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc.
	Prof. PhDr. Ivo Možný, CSc.
	Prof. PhDr. Jiří Musil, CSc.
	Prof. PhDr. Miloslav Petrušek, DrSc.
	Prof. ThDr. Petr Pokorný, DrSc., Dr.h.c.
	Doc. PhDr. Zdeněk Smetánka, CSc.
	Prof. PhDr. Pavel Spunar, CSc.
	Prof. Ing. arch. Vladimír Šlapeta, DrSc.
	Prof. PhDr. František Šmahel, DrSc.
	PhDr. Dušan Třeštík, CSc.
Prof. PhDr. Jaroslav Vacek, CSc.	
Doc. PhDr. Slavomil Vencl, DrSc.	
Prof. PhDr. Petr Wittlich, CSc.	

Jednotlivé sekce mají různý počet členů, v sekci věd matematicko-fyzikálních je zastoupeno 26 členů, v sekci věd chemických 19 členů, v sekci věd biologicko-medicínských 34 členů a v sekci věd humanitních 23 členů.

Společnost byla od samého počátku konstituována jako jednolitá ve snaze překonávat bariéry oddělující přírodní a

humanitní vědy. Pro členství ve Společnosti je rozhodující odborná zdatnost, renomé a mravní integrita kandidáta. Proto hlediska rovnoměrné oborové reprezentace dosud nehrají hlavní roli.

3.4.3 Čestní členové

Předpokladem čestného členství ve Společnosti je stejně jako u členství řádného výrazný a tvůrčí přínos vědě a mravní integrita. Čestnými členy a členkami mohou být zvoleni pouze vědci působící v zahraničí. Čestní členové mají právo účastnit se zasedání Společnosti, navrhopvat nové členy a posuzovat návrhy na členství. Nemají právo hlasovat a být voleni do orgánů Společnosti. Nejsou rozděleni do sekcí, mohou se však k nim připojit dle vlastního uvážení. Počet čestných členů není omezen. Podmínky pro volbu čestných členů jsou shodné jako při volbách členů řádných – kandidáty může navrhnout kterýkoli člen Společnosti, písemný návrh musí být podpořen alespoň dalšími dvěma členy, předložen ve stanovené době Radě, která doporučí tři posuzovatele návrhu. O navržených kandidátech hlasuje valné shromáždění. Protože počet čestných členů není omezen, nepřistupuje se ke druhému kolu volby.¹⁷⁹

---

¹⁷⁹ Opět dle stanov z roku 2006.

Čestní členové

rok	jméno	obor
1995	Prof. Jiří Čížek	korelační problémy v kvantové chemii
	Prof. Dr. Zdeněk Johan	mineralogie
	Prof. RNDr. Jaroslav Koutecký, DrSc.	teoretická a kvantová chemie
	Prof. RNDr. Ladislav Kováč, DrSc.	biochemie a molekulární biologie
	Prof. JUDr. Jaroslav Krejčí, DrLit.h.c.	integrovaná společenská věda
	Prof. Dr. Josef Michl, Ph.D.	molekuly s velkou reaktivitou, chemie křemíku
	Prof. RNDr. Josef Paldus, DrSc., FRSC	kvantová chemie
	Prof. RNDr., PhDr. Mirek J. Plavec, DrSc.	astronomie, astrofyzika
	Dr. Zdeněk Švestka, DrSc.	sluneční fyzika
1996	Prof. MUDr. Ervín Adam, CSc.	epidemiologie
1997	Prof. Dr. Jean-Marie Lehn	supramolekulární chemie
	Prof. Emil Wolf	optická fyzika, teorie koherence
1998	Prof. Ing. Dr. Ivo Babuška, DrSc.	aplikovaná a numerická matematika, mechanika
	Prof. Dr. Jan Klein, PhD.	imunologie
	Prof. Dr. Jindřich Kopeček, PhD., D.Sc.	bioinženýrství, farmaceutická chemie
1999	Prof. Dr. Joshua Jortner	chemická fyzika
	RNDr. Zdeněk Sekanina, PhD.	kometární astronomie
	Prof. Dr. Herbert Schambeck, Dr.h.c.	veřejné právo, politické vědy a filozofie práva
	Prof. Dr. Helmut Schwarz, Dr.h.c.	fyzikální chemie
	Prof. Szilveszter E. Vizi, M.D., Ph.D., D.Sci.	neurochemie, neurofarmakologie
2000	Prof. David J. Baylink, M.D.	metabolické onemocnění skeletu
	Prof. Dr. Ivan Lefkovits, PhD.	imunologie
	Prof. PhDr. Bedřich Loewenstein	historie
2001	Prof. RNDr. Petr Černý, PhD.	mineralogie, geochemie
	Prof. Jiří Janata	elektrochemie, chemické senzory
	Prof. Emil Skamene, MD, Ph.D.,FRSC	vnitřní lékařství, imunologie a genetika

	Prof. Dr. Jan Tauc	fyzika pevných látek
2002	Prof. MUDr. Jiří Městecký, Ph.D.	molekulární biologie
	Prof. Mikuláš Popovič, M.D., Ph.D.	teoretická medicína
2003	RNDr. Ivan Hubený, CSc.	teoretická astrofyzika, teorie přenosu záření
	Prof. Karel V. Kuchař,	teoretická fyzika
	Prof. RNDr. David J. Preiss, CSc.	matematická analýza
	Prof. MUDr. Karel Raška, CSc.	molekulární virologie, imunopatologie
2004	Prof. RNDr. Pavel Brunovský, DrSc.	matematická analýza, aplikovaná matematika
	Prof. Robert J. W. Evans	středoevropské dějiny
	MUDr. Pavol Ivanyi, DrSc.	imunogenetika, transplantační imunologie
	Prof. Miloš Novotný	chemie
2005	Prof. Dr. Rudolf Beran, PhD.	matematická statistika
	Prof. MUDr. Jiří Lukáš, CSc.	biologie
	Prof. Dr. Marcel Rejmánek	ekologie
2006	Prof. James W. Cronin	astročásticová fyzika

Společnost se musela rozloučit se svými dvěma čestnými členy, Pavlom Ivanyim a Jaroslavem Kouteckým.

Pavol Ivanyi (*26. 5. 1930 - †19. 7. 2005) byl významným imunogenetikem, jednou z nejvýraznějších postav slavné „pražské imunologické školy“ šedesátých a sedmdesátých let 20. století.¹⁸⁰

Narodil se 26. května 1930 v Košicích. Lékařskou fakultu Univerzity Karlovy dokončil v roce 1956, vědeckou hodnost

¹⁸⁰ Převzato z nekrologu, který sestavil pro www stránky Václav Hořejší.

CSc. získal v roce 1963 a vědeckou hodnost DrSc. v roce 1973, obě hodnosti mu udělila Československá akademie věd.¹⁸¹

Pavol Ivanyi se během svého postdoktorátního pobytu v laboratoři J. Daussetta v roce 1965 zásadním způsobem podílel na objevu systému lidských hlavních transplantačních antigenů (dále HLA). Na svém pražském pracovišti v Ústavu experimentální biologie a genetiky ČSAV později publikoval řadu prioritních prací navazujících na tento objev. Podílel se na objevu genů pro hybridní sterilitu a významu MHC (H2) pro tzv. neimunologické funkce. Vybudoval první HLA typizační laboratoř ve střední Evropě, která se stala základem nynějšího HLA centra v Institutu klinické a experimentální medicíny. Po odchodu do Holandska v roce 1977 publikoval v prestižních časopisech celou řadu prací o funkci HLA molekul, popsal celou řadu nových variant HLA antigenů. Po roce 1990 začal opět částečně pracovat v Praze, projekty, které koordinoval, podstatně přispěly k rozvoji transplantace kostní dřeně v naší zemi, jmenovitě k zorganizování Registru dárců kostní dřeně, později též placentární krve, a vylepšení technologie HLA typizace v HLA centru Institutu klinické a experimentální medicíny. Přispěl též k použití informační technologie pro práci v Registru dárců kostní dřeně. Výsledky jeho práce jsou dnes aplikovány v rámci transplantačního programu zárodečných krvetvorných orgánů na klinických pracovištích prakticky pro celou Českou republiku. Evropské programy, které koordinoval, významně přispěly k rozvoji transplantační problematiky v řadě dalších zemí.¹⁸²

---

¹⁸¹ Příruční registratura Společnosti, spis. znak 05, Seznamy členů - adresář, Návrh na přijetí za čestného člena Společnosti.

¹⁸² Příruční registratura Společnosti, spis. znak 05, Seznamy členů - adresář, Návrh na přijetí za čestného člena Společnosti.

Až do svého skonu 19. července 2005 žil střídavě v Praze a Amsterdamu.¹⁸³

Jaroslav Koutecký (*14. 10. 1922 - †10. 8. 2005) byl jednou z největších osobností české teoretické a molekulové fyziky, autoritou velice respektovanou v mezinárodním společenství.

Narodil se 14. října 1922 v Kroměříži. Maturoval v době, kdy české vysoké školy byly zavřeny nacisty. Čas nepromarnil, protože ve Výzkumném ústavu Baťových závodů ve Zlíně v době války horlivě pracoval a studoval a ve volném čase pilně sportoval. Studium teoretické fyziky na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy ukončil v roce 1948. Pokusil se po komunistickém puči emigrovat, útěk se však nezdařil, ocitl se v táboře nucených prací a na čas v ocelárnách na Kladně. Naštěstí po čase jeden z jeho vedoucích si uvědomil, že firmě více prospěje, bude-li pracovat v oddělení statistické kontroly kvality výrobků. Šťastné okolnosti přispěly k tomu, že v této, pro něho těžké, době byl požádán o převzetí prvního kurzu teoretické fyziky pro studenty fyzikální chemie Vysoké školy chemicko-technologické.

Situace Jaroslava Kouteckého se začala měnit k lepšímu a v roce 1951 se dočkal titulu RNDr. V té době se začal věnovat tematice polyrografických kinetických proudů, což vedlo k vypracování obecné teorie polarografických proudů. Toto dílo mělo celosvětový ohlas.

V Laboratoři a posléze v Ústavu fyzikální chemie zahájil Jaroslav Koutecký v první polovině padesátých let kvantověchemické studium povrchových jevů. Velice se při

---

¹⁸³ F. ŠMAHEL, *The Learned Society of the Czech Republic 1994-2004*. Praha 2005, s. 332.

výpočtech osvědčila jeho šťastná kombinace metody rezolventy a analytických funkcí. Od roku 1960 vedl oddělení kvantové chemie.

V roce 1962 byl Jaroslav Koutecký zvolen dopisujícím členem ČSAV a v r. 1967 byl jmenován profesorem na Přírodovědecké fakultě UK. V témže roce byl v době organizování mezinárodního sympozia těžce zraněn při automobilovém neštěstí. Rekonvalescence byla dlouhá, avšak nezabránila jeho rozhodnutí opustit, po sovětské okupaci v r. 1970, Československo. Několik let byl činný v New Yorku na Belfer Graduate School of Yeshiva University. Jeho kariéra vyvrcholila jmenováním profesorem v Berlíně na Freie Universität. Spolu se svou ženou prof. Vlastou Bonačić-Kouteckou založil a vedl skupinu, jež byla ceněna mezinárodním společenstvím, skupinu, kde dominovaly studie klastrů.

Jaroslav Koutecký byl široce a hluboce vzdělaný učenec znalý filozofie a literatury. Po kolapsu komunismu dojížděl rád a často do Prahy a s velkým nasazením usíloval o nápravu jak v Akademii, tak na Ministerstvu školství. Mimo jiné předsedal Grantové agentuře AV a byl dlouho činný v Akreditační komisi.

O tom svědčí, mimo jiné, jeho členství v Mezinárodní akademii kvantově molekulových věd od r. 1969. Byl nositelem mnoha medailí a akademických i státních vyznamenání.

Jaroslav Koutecký odešel po delší nemoci uprostřed léta roku 2005, dne 10. srpna. Je a bude postrádán mnohými jako jeden z největších českých vědců druhé poloviny 20. století.¹⁸⁴

---

¹⁸⁴ Nekrolog Jaroslava Kouteckého připravil pro www stránky R. Zahradník.

3.5 RADA

Rada je výkonným orgánem Společnosti a je složena z řádných členů. Od založení Společnosti až do přijetí nových stanov v roce 2006 byla sedmičlenná, měla předsedu, místopředsedu a pět členů. Volilo ji valné shromáždění na dobu dvou let s možností setrvání ve funkci nejvýše dvě po sobě jdoucí volební období. V roce 2004 nově zvolený předseda Jiří Grygar neformálně ustanovil funkci vědeckého tajemníka, kterým se stal jeden z členů Rady, ta tak zůstala sedmičlenná.

3.5.1 Členové Rady

20. 9. 1994 – 21. 5. 1996

jméno	funkce
Rudolf Zahradník	předseda
Cyril Höschl	místopředseda
Jiří Bičák	člen
Josef Jařab	člen
Helena Illnerová	člen
Josef Petráň	člen
Valentin Urfus	člen

Na prvním zasedání Společnosti dne 20. 9. 1994 byl zvolen doživotním čestným předsedou Otto Wichterle.

21. 5. 1996 – 19. 5. 1998

jméno	funkce
Rudolf Zahradník	předseda (do 16. 9. 1997)
Josef Koutecký	místopředseda (do 16. 9. 1007, pak předseda)
Petr Čársky	člen
Martin Hampl	člen
Jiří Musil	člen
František Šmahel	člen
Jiří Velemínský	člen

Na 28. zasedání Společnosti konaného 16. září 1997 požádal Rudolf Zahradník o uvolnění z funkce předsedy s ohledem na vysoké zatížení spojené s funkcí předsedy Akademie věd ČR a doporučil, aby na zbytek funkčního období byly příslušné pravomoci předsedy převedeny na dosavadního místopředsedu Josefa Kouteckého, který funkci přijal. Rudolf Zahradník zůstal členem Rady.¹⁸⁵

19. 5. 1998 – 16. 5. 2000

jméno	funkce
Josef Koutecký	předseda
František Šmahel	místopředseda
Petr Čársky	člen
Jiří Grygar	člen
Martin Hampl	člen
Helena Illnerová	člen
Václav Pačes	člen

¹⁸⁵ Příruční registratura Společnosti, spis. znak 2, Zápisy ze zasedání, Zápis z 28. zasedání Společnosti konaného 16. září 1997.

16. 5. 2000 – 21. 5. 2002

jméno	funkce
Josef Koutecký	předseda
Václav Pačes	místopředseda
Jiří Grygar	člen
Pavel Hobza	člen
Cyril Höschl	člen
Helena Illnerová	člen
Alexander Stich	člen

21. 5. 2002 – 25. 5. 2004

jméno	funkce
František Šmahel	předseda
Josef Koutecký	místopředseda
Pavel Hobza	člen
Cyril Höschl	člen
Jiří Kejř	člen
Jaroslav Smítal	člen
Alexander Stich (do 26. 1. 2003)	člen
Jan Štěpán (od 18. 2. 2003)	člen

26. ledna 2003 Alexander Stich zemřel. Do Rady byl
18. února 2003 zvolen Jan Štěpán.

25. 5. 2004 – 16. 5. 2006

jméno	funkce
Jiří Grygar	předseda
Blanka Říhová	místopředsedkyně
Karel Štulík	vědecký tajemník
Ivan Hlaváček	člen
Emil Paleček	člen
Jaroslav Smítal	člen
Jan Štěpán	člen

Současné složení Rady, která byla zvolena 16. 5. 2006, její volební období skončí 20. 5. 2008:

jméno	funkce
Jiří Grygar	předseda
Blanka Říhová	místopředsedkyně
Karel Štulík	vědecký tajemník
Ivan Hlaváček	člen
Jan Konvalinka	člen
Emil Paleček	člen
Aleš Pultr	člen

Stanovy přijaté v roce 2006 výrazně změnily jak strukturu, tak podmínky členství v Radě – ta bude od příštích voleb, které proběhnou v roce 2008, osmičlenná, bude ji tvořit předseda, první místopředseda, kterým je designovaný předseda pro příští volební období a který zastupuje předsedu za jeho nepřítomnosti, druhý místopředseda, kterým je bezprostředně předchozí předseda, vědecký tajemník a předsedové všech čtyř

sekcí. Rada řídí činnost Společnosti, vytyčuje pracovní záměry a předkládá je podle závažnosti k projednání valnému shromáždění či pracovnímu zasedání. Rada je volena tajným hlasováním na dobu dvou let. Předseda a místopředsedové nemohou být zvoleni na druhé po sobě jdoucí volební období, vědecký tajemník a předsedové sekcí mohou ve své funkci setrvat nejvýše dvě po sobě jdoucí volební období.

3.6 NADAČNÍ FOND PRO PODPORU VĚDY PŘI UČENÉ SPOLEČNOSTI ČESKÉ REPUBLIKY

Nadace pro podporu vědy při Učené společnosti byla založena pod názvem Nadace pro obnovení Učené společnosti v České republice a registrována Obvodním úřadem pro Prahu 8 pod čj. OSO-K-149/1292 dne 14. 12. 1992. Dne 18. 7. 1994 byla Obvodním úřadem pro Prahu 8 registrována změna názvu nadace na Nadace pro podporu Učené společnosti České republiky. Název nadace byl opětovně změněn na Nadace pro podporu vědy při Učené společnosti České republiky a takto registrován Obvodním úřadem pro Prahu 8 dne 8. 1. 1996, reg. č. 27/92.¹⁸⁶

Nadace se rozhodla v souladu s paragrafem 35 odst. 1 zákona č. 227/1997 Sb. požádat o zápis do nadačního rejstříku jako „Nadační fond pro podporu vědy při Učené společnosti“ (dále Nadační fond). Krajský obchodní soud v Praze rozhodl o

---

¹⁸⁶ O Nadaci viz více v kapitole 3.1.1.

zapsání Nadačního fondu do nadačního rejstříku¹⁸⁷ dne 11. března 1999. Usnesení nabylo právní moci 2. 4. 1999.¹⁸⁸

Občansko-správní odbor Obvodního úřadu v Praze 8 v souladu se zákonem č. 227/1977 Sb. dnem 14. října 1999 provedl výmaz Nadace pro podporu vědy při Učené společnosti z rejstříku nadací vedeného občansko-správním odborem Obvodního úřadu v Praze 8.¹⁸⁹

Statut Nadačního fondu byl schválen správní radou 1. 12. 1998. Sídlem Nadačního fondu je od té doby Národní 3, Praha 1.

Účelem Nadačního fondu je podpora vědy v České republice, napomáhání k šíření vědeckých poznatků ve veřejnosti, podpora vzrůstu vzdělanosti v České republice a posílení prestiže vědy ve společnosti.

Statutárním orgánem Nadačního fondu je sedmičlenná správní rada, její funkční období je dvouleté.

Nadační fond poskytuje nadační příspěvky. Ty mohou být poskytovány Společnosti, vědeckým pracovníkům vybraným Společností tajným hlasováním jako cena za vědeckou a badatelskou práci nebo jako cena za celoživotní vědecké dílo. Poskytnutí nadačních příspěvků schvaluje správní rada Nadačního fondu.¹⁹⁰

---

¹⁸⁷ vedeném u Krajského obchodního soudu v Praze v oddílu N, vložce číslo 189.

¹⁸⁸ Příruční registratura Společnosti, spis. znak 54, Nadace - Členství, Usnesení Krajského obchodního soudu F 89050/98, N 189/01.

¹⁸⁹ Příruční registratura Společnosti, spis. znak 54, Nadace - Členství, Osvědčení o provedení výmazu nadace.

¹⁹⁰ Příruční registratura Společnosti, spis. znak 54, Nadace - Členství, Statut Nadačního fondu.

3.7 AKTIVITY

3.7.1 Zasedání

Společnost od svého založení v roce 2004 pravidelně pořádá každé třetí úterý v měsíci - kromě měsíců května, kdy probíhají valná shromáždění, a měsíců července a srpna - plenární členské schůze. Do konce roku 2006 bylo uspořádáno 124 zasedání, před kterými se obvykle koná zasedání Rady Společnosti.¹⁹¹

První část zasedání bývá věnována pracovním záležitostem, v úvodní části referuje předseda, často spolu se členy Rady, o usneseníh a návrzích Rady. Během druhé části přednášejí členové či pozvaní hosté o aktuálních vědeckých problémech za svých oborů, zaznívají medailony významných vědců a probíhají diskusní setkání.¹⁹²

3.7.2 Valná shromáždění

Valná shromáždění jsou obvykle dvoudenní a konají se pravidelně jedenkrát ročně v měsíci květnu.¹⁹³ Pořadu prvního dne se účastní kromě členů Společnosti hosté – reprezentanti politického života, představitelé významných institucí, badatelé a studenti, jimž se dostane ocenění Společnosti, zástupci firem, kteří tyto ceny sponzorují, novináři.

---

¹⁹¹ Příruční registratura Společnosti, spis. znak 2, Zápisy ze zasedání.

¹⁹² Medailonům, přednáškám a diskusním setkáním jsou věnovány kapitoly 3.7.6 a 3.7.7

¹⁹³ Pouze 1. valné shromáždění v roce 1995 bylo jednodenní, určené pouze pro členy Společnosti, nemělo slavnostní část.

Přehled termínů a míst konání valných shromáždění (seřazeno podle čísla a termínů konání):

valné shromáždění	termín konání	místo konání první den	místo konání druhý den
1. valné shromáždění	16.5.1995	vila Lanna	-
2. valné shromáždění	20. - 21. 5. 1996	Míčovna Pražského hradu	vila Lanna
3. valné shromáždění	19. - 20. 5. 1997	Nová galerie Pražského hradu	vila Lanna
4. valné shromáždění	18. - 19. 5. 1998	Míčovna Pražského hradu	vila Lanna
5. valné shromáždění	17. - 18. 5. 1999	Klášter sv. Anežky České	vila Lanna
6. valné shromáždění	15. - 16. 5. 2000	Míčovna Pražského hradu	vila Lanna
7. valné shromáždění	14. - 15. 5. 2001	Míčovna Pražského hradu	vila Lanna
8. valné shromáždění	20. - 21. 5. 2002	budova AV ČR, místnosti 205, 206	budova AV ČR, místnosti 205, 206
9. valné shromáždění	19. - 20. 5. 2003	budova AV ČR, místnosti 205, 206	budova AV ČR, místnosti 205, 206
10. valné shromáždění	24. - 25. 5. 2004	Míčovna Pražského hradu	budova AV ČR, místnosti 205, 206
11. valné shromáždění	16. 17. 5. 2005	budova AV ČR, místnosti 205, 206	budova AV ČR, místnosti 205, 206
12. valné shromáždění	15. - 16. 5. 2006	Karolinum	budova AV ČR, místnosti 205, 206

Často se první, slavnostní den valného shromáždění koná mimo tradiční místo běžných zasedání Společnosti, jímž je budova Akademie věd ČR. Druhá, pracovní část zasedání nejprve probíhala ve vile Lanna, poté začaly prostorově i organizačně více vyhovovat zasedací místnosti 205 a 206 budovy Akademie věd ČR. V poslední době dávají členové přednost právě tomuto místu. Zde je třeba zmínit, že k valným

shromážděním neodmyslitelně patří podvečerní společenské setkání členů a jejich životních partnerů ve vile Lanna.¹⁹⁴

Program valných shromáždění Společnosti bývá velmi pestrý. Pro lepší názornost uvádím program 12. valného shromáždění konaného ve dnech 15-16. května 2006.

Pondělí 15. května 2006 - Slavnostní část zasedání

Dopolední zasedání – Velká aula Karolina

9.00 – 9.30	Příchod a registrace
9.30 – 10.00	Zahájení, přivítání a zdravice hostů
10.00 – 10.30	Vyhlášení a předání medailí Učené společnosti a cen Učené společnosti pro rok 2006
10.30 – 11.00	Přestávka
11.00 – 12.45	PŘEDNÁŠKY NA TÉMA „INTEGRACE A SMĚŘOVÁNÍ EVROPY“ Václav Klaus: „Od integrace k unifikaci“ Jiří Musil: „Kam směřuje Evropa“

---

¹⁹⁴ Vila Lanna se nachází v Praze 6 v Pelléově ulici číslo 24. Na přelomu 60. a 70. let 19. století patřila k prvním rodinným sídlům, která se objevila v sadech při tehdejší hlavní bubenečské komunikaci. Reprezentativní vilu s náročným programem výzdoby si postavil významný podnikatel, mecenáš a sběratel umění Adalbert rytíř Lanna (1836 – 1909), který byl spolu s Janem Scebkem a Moritzem Gröbem společníkem firmy provádějící v 60. a 70. letech devatenáctého století železniční trať v českých zemích. Na projektu Lannovy vily spolupracoval architekt Ignác Ullmann (1822 – 1897) a jeho švagr Antonín Barvitijs (1823 – 1901), dva přední představitelé české neorenesance. Stavba se vyznačuje použitím okázalého klasicismu s řadou odkazů na italskou renesanční architekturu Andrey Palladia a římskou antiku. Skládá se z průčelní budovy obdélného půdorysu a bočního křídla, nad které vystupuje nízká vyhlídková věž, typická součást italizující vily. Před průčelím, střídě členěná klasickými architektonickými články, předstupuje pouze vstupní portikus a sloupová lodžie nad zahradní terasou. Lodžii zdobí alegorické malby s tématy Lannovy podnikatelské a sběratelské a činnosti. Interiéru vily dominuje prostorná a světlá schodišťová hala, přístupná střední chodbou v ose průčelí budovy. Po pravé straně haly se nacházejí hlavní reprezentativní prostory – tři spojené salóanky, jejichž stěny členěné přízdními pilíři pokrývají malby s mytologickými náměty v „pompejském“ stylu. Ze zadního, Dionýsova salóanky býval přímý vstup do zahrady anglického typu. Další místnost s náročnou výzdobou, bývalou Lannovu pracovnu, nalezneme na konci bočního křídla. Do patra stoupá tříramenné schodiště s balustrádovým zábradlím (původně rovněž s malířskou výzdobou stěn), vynesené dvojicí sloupů. Boční oválné schodiště je situováno ve věži. V Lannově vile se po stavebníkově smrti vystřídalo několik soukromých majitelů. Roku 1916 patřila Vojtěchu Zikmundovi. Roku 1948 přešla do vlastnictví československého státu a od roku 1957 je ve správě Akademie věd České republiky, které v současné době slouží jako reprezentační ubytovací zařízení. Viz kolektiv autorů, Slavné pražské vily, Praha 2004, s. 14 – 15.

12.45 – 14.00 Polední přestávka
13.00 – 13.30 Tisková konference – Císařský sál

Odpolední zasedání – Vlastenecký sál

14.00 – 16.00 PŘEDNÁŠKY A DISKUSE NA TÉMA
„INTEGRACE A SMĚŘOVÁNÍ EVROPY“
Eva Hajičová: „Jazyky a počítač: Obtíže a možnosti“
Jaroslav Krejčí: „Kulturní a sociální kontrasty na cestě evropské integrace“
Petr Witllich: „České umění a evropská integrace“

Setkání ve vile Lanna s manželkami/manželi

18.00 Vila Lanna

Úterý 16. května 2006, (AV ČR, místnosti 205 a 206)

9.00 – 9.05 Zahájení
9.05 – 9.15 Výroční zpráva o činnosti Učené společnosti
9.15 – 9.20 Zpráva o hospodaření
9.20 – 9.30 Výroční zpráva Nadačního fondu pro podporu vědy
9.35 – 9.40 Zpráva o hospodaření Nadačního fondu pro podporu vědy
9.40 – 9.45 Volba skrutátorů pro volby předsedy, Rady a nových členů Učené společnosti
9.45 – 10.00 Volba předsedy Učené společnosti a Rady Učené společnosti na funkční období 2006 – 2008

10.00 – 10.30	Přestávka
10.30 – 12.30	Shrnutí připomínek k návrhům na nové členy Učené společnosti a první kolo volby
12.30 – 13.30	Přestávka
13.30 – 13.45	Vyhlášení výsledků voleb předsedy, Rady a prvního kola voleb nových členů Učené společnosti – JŠ
13.45 – 14.00	Druhé kolo voleb nových členů Učené společnosti
14.00 – 15.15	Hlasování o stanovách Učené společnosti
15.15 – 15.45	Přestávka, občerstvení
15.45 – 16.00	Vyhlášení výsledků druhého kola voleb nových členů Učené společnosti
16.00 – 16.30	Volné náměty, různé ¹⁹⁵

3.7.3 Výjezdní zasedání

Výjezdní zasedání Společnosti poprvé v její mladé historii inicioval předseda Jiří Grygar. Společnost se sešla poprvé mimo Prahu na svém 120. zasedání 20. září 2005.¹⁹⁶

Na pozvání členů Společnosti Emila Palečka z Biofyzikálního ústavu AV ČR a Ivo Možného z Masarykovy Univerzity se Společnost sešla v Brně, kde po krátké zastávce ve výše uvedeném ústavu a po exkurzi na nově zrekonstruovaný hrad Špilberk mohla zasedat díky druhému členovi z obou

¹⁹⁵ Příruční registratura Společnosti, spis. znak 1, Valná shromáždění, Program 12. valného shromáždění konaného 15. – 16. května 2006.

¹⁹⁶ Příruční registratura Společnosti, spis. znak 2, Zápisy ze zasedání, Zápis ze 120. zasedání Společnosti konaného 20. září 2005.

jmenovaných v právě zrekonstruované budově Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity.¹⁹⁷

Ve smutném úvodu bylo vzpomenu dvou vynikajících badatelů z řad Společnosti, kteří nedávno zemřeli, šlo o čestné členy Pavola Ivanyiho a Jaroslava Kouteckého.¹⁹⁸ Vedle záležitostí organizačních byla na programu ještě přednáška Jiřího Grygara „Kosmické záření o extrémních energiích“, setkala se s velkým ohlasem a vyvolala bohatou diskusi. V závěru zasedání vyslovil Jiří Grygar názor, že by se tato výjezdní zasedání mohla konat pravidelně jedenkrát ročně v dalších místech, kde působí členové Společnosti.

Další výjezdní zasedání se uskutečnilo o rok později, 17. října 2006, v prostorách Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, kam pozval Společnost její člen Julius Lukeš. Ten zde pohovořil o Parazitologickém ústavu AV ČR, Entomologickém ústavu AV ČR, Hydrobiologickém ústavu AV ČR, Ústavu molekulární biologie rostlin AV ČR a Ústavu půdní biologie AV ČR. Dále podal informace o Jihočeské univerzitě, která byla založena v roce 1991, a jejích fakultách. Jiří Komárek poté seznámil členy s vědeckým výzkumem na katedře botaniky Biologické fakulty Jihočeské univerzity a v závěru této první části zasedání vystoupil Jan Květ, jenž seznámil přítomné s prací Ústavu systémové biologie a ekologie AV ČR a poskytl členům brožuru o vědeckém projektu zkoumajícím schopnost krajiny České republiky vázat oxid uhličitý z atmosféry, dlouhodobě tento uhlík akumulovat, a tím zpomalovat proces globálního oteplování.

Druhá část zasedání byla svým pojetím jiná, probíhala za přítomnosti hostů, jihočeské akademické obce a novinářů.

---

¹⁹⁷ Ivan HLAVÁČEK, *Zasedání Učené společnosti ČR v září 2005*, in: AB 11, 2005, s. 17.

¹⁹⁸ Nekrology Pavola Ivanyiho a Jaroslava Kouteckého jsou uvedeny v kapitole 3.4.3.

Členy Společnosti a hosty uvítali rektor Jihočeské univerzity Václav Bůžek a děkan Biologické fakulty JU Libor Grubhoffer. Václav Bůžek seznámil přítomné s perspektivami a rozvojem Jihočeské univerzity, Libor Grubhoffer hovořil o významném propojení Jihočeské univerzity s ústavu Akademie věd.

Jiří Lukeš se pak ujal moderování panelové diskuse na téma „Historie, současnost a perspektivy krajiny a ochrany přírody na Šumavě“.

Postupně zazněly příspěvky ředitele Správy Národního parku a chráněné krajinné oblasti Šumava Aloise Pavlíčka „Současná koncepce ochrany přírody v NP a CHKO Šumava“, Františka Urbana „Historie a vývoj ochrany přírody a krajiny na Šumavě; vznik Biosférické rezervace Šumava“, Jana Těšitele z Ústavu systémové biologie a ekologie AV ČR „Koncepce Biosférické rezervace a možnosti regionálního rozvoje na Šumavě“, Raimunda Paleczka, tajemníka společnosti Ackermann Gemeinde se sídlem v Mnichově „Německá Šumava v minulosti a současnosti“, Zdeňky Křenové ze Správy Národního parku Šumava a Karla Pracha z Biologické fakulty Jihočeské univerzity „Vědecký výzkum v zájmu ochrany přírody na Šumavě z pohledu botanika“, Martina Konvičky z Entomologického ústavu AV ČR a Romana Fuchse z Biologické fakulty JU „Vědecký výzkum v zájmu ochrany přírody na Šumavě z pohledu zoologa“. Pozvání přijal a se svým příspěvkem „Šumava z pohledu veřejné správy“ vystoupil také Jan Zahradník, hejtman Jihočeského kraje. Následovala rozprava k úvodním vystoupením a závěrečné shrnutí moderátorem.¹⁹⁹

---

¹⁹⁹ Příruční registratura Společnosti, spis. znak 2, Zápisy ze zasedání, Zápis ze 122. zasedání Společnosti konaného 17. října 2006.

Výjezdní zasedání zahájily novou kapitolu ve vývoji Společnosti, a zatímco první se více neslo v duchu tradičním, kdy po organizačních záležitostech následovala přednáška, to druhé bylo vedeno jako diskusní setkání, již otevřené akademické veřejnosti.

3.7.4 Ceny

Společnost uděluje ceny jako ocenění za významný výsledek tvůrčí práce v badatelském nebo cíleném výzkumu osobnostem, které jsou občany České republiky, pracují v České republice a nejsou členy Společnosti. Poprvé byly ceny vědeckým pracovníkům a mladým vědeckým pracovníkům do 35 let uděleny v roce 1996.

Potřeba oslovit i nejmladší generaci vedla Společnost k rozšíření ceny i na kategorii studentů gymnázií, první ročník soutěže se uskutečnil roku 1998.²⁰⁰

Podle Statutu ceny schváleném na 116. zasedání Společnosti dne 17. ledna 2006 se ceny se udělují v několika kategoriích - vědeckým pracovníkům, mladým vědeckým pracovníkům do 35 let, studentům středních škol, sponzorské na vypsání téma. Výjimečně cena nemusí být udělena. Návrhy na udělení ceny podávají řádní i čestní členové Společnosti; ke každému návrhu je nutné doporučení tří členů Společnosti. Návrhy na udělení ceny studentům středních škol podává příslušný ředitel školy. K náležitostem návrhu patří uvést osobní údaje kandidáta, jeho curriculum vitae, samotné

---

²⁰⁰Pavel HOBZA, *Ceny Učené společnosti České republiky pro studenty gymnázií*. in: J. GRYGAR, *Učená společnost České republiky*, Praha 2002, s. 32.

zdůvodnění a doklad o ohlasu výsledků jeho práce v české a světové odborné veřejnosti. Základní posouzení a případné vyřazení nevyhovujících návrhů provede příslušná sekce a následně Rada Společnosti. Rada Společnosti předkládá vyhovující návrhy k posouzení svým řádným členům, kteří rozhodnou o udělení cen v tajném hlasování. Ceny vyznamenaným předává předseda Společnosti na valném shromáždění, udělení ceny se osvědčuje diplomem a cena nemůže být udělena in memoriam. Oceněným poskytuje Nadační fond pro podporu vědy při Učené společnosti české republiky nadační příspěvek.

Ceny pro středoškolské studenty jsou vypsány za výjimečné studijní a vědecké aktivity v technických, přírodovědných a humanitních oborech a hlavním cílem je podpora talentovaných studentů a rozvíjení jejich zájmu o příslušné vědní disciplíny.²⁰¹ Ceny uděluje komise složená z členů Učené společnosti, jsou v ní vždy zastoupeni experti ze všech posuzovaných oborů. Komise je volena každoročně na zasedáních Společnosti. V prvních letech mohli podávat návrhy na ceny pro tuto kategorii pouze ředitelé gymnázií a členové Společnosti, později byly do soutěže zahrnuty všechny střední školy v České republice. Důvodem byla skutečnost, že nejen na gymnáziích se objevují výrazné mladé talenty. Podmínkou pro udělení ceny jsou výjimečné vědecké výkony v některém z výše uvedených oborů.

V nominaci mají být uvedeny osobní údaje studenta, stručné zhodnocení jeho mimořádných aktivit v příslušném oboru doložených publikovanými nebo zaslanými příspěvky do časopisů a periodik, doklady o aktivní účasti na konferencích,

---

²⁰¹ Tamtéž.

symposiích a podobně. Je nutné podat kompletní práci studenta ve vytištěné formě. Ceny Učené společnosti pro studenty se netýkají původní literární a umělecké tvorby (poezie, povídky, romány, výtvarná díla atd.).

Počet udělených cen v kategorii „středoškolský student“:

rok	počet cen
1998	9
1999	13
2000	9
2001	8
2002	3
2003	4
2004	8
2005	11
2006	7

Celkem bylo v této kategorii v letech 1998 – 2006 uděleno 74 cen. Cílem soutěže je podpora talentovaných studentů a rozvíjení jejich aktivit v příslušných vědních disciplínách, zvýšení zájmu středoškolských studentů o studium a o vědeckou kariéru. To se Společnosti daří, soutěž je jednou z dalších z cest, jak zvýšit prestiž vědy mezi mladými lidmi.

Počet udělených cen v kategoriích „vědecký pracovník“ a „mladý vědecký pracovník“ podle vědních oblastí, které koresponduje s ustavením vědních sekcí, a roku udělení:

1. Vědy matematicko-fyzikální

kategorie		počet cen	rok
	mladý vědecký pracovník	1	1996
	mladý vědecký pracovník	2	1997
vědecký pracovník		1	1998
	mladý vědecký pracovník	1	1998
vědecký pracovník		1	1999
	mladý vědecký pracovník	1	1999
vědecký pracovník		1	2000
	mladý vědecký pracovník	1	2000
vědecký pracovník		1	2001
	mladý vědecký pracovník	2	2002
vědecký pracovník		1	2003
	mladý vědecký pracovník	1	2003
vědecký pracovník		1	2005
	mladý vědecký pracovník	1	2006

2. Vědy chemické

kategorie		počet cen	rok
vědecký pracovník		1	1996
	mladý vědecký pracovník	2	1996
vědecký pracovník		3	1997
vědecký pracovník		1	1998
	mladý vědecký pracovník	1	1998
vědecký pracovník		1	1999
	mladý vědecký pracovník	1	1999
vědecký pracovník		2	2000
vědecký pracovník		1	2001
	mladý vědecký pracovník	1	2001
vědecký pracovník		2	2002
vědecký pracovník		1	2003
vědecký pracovník		1	2004
vědecký pracovník		1	2005

3. Vědy biologicko-medicínské

kategorie		počet cen	rok
vědecký pracovník		1	1996
	mladý vědecký pracovník	1	1997
vědecký pracovník		1	1998
vědecký pracovník		1	1999

vědecký pracovník		1	2000
vědecký pracovník		1	2001
vědecký pracovník		1	2001
	mladý vědecký pracovník	1	2001
	mladý vědecký pracovník	1	2003
vědecký pracovník		1	2004
	mladý vědecký pracovník	1	2004
	mladý vědecký pracovník	1	2005
vědecký pracovník		1	2006
	mladý vědecký pracovník		

4. Vědy společenské a humanitní

kategorie		počet cen	rok
vědecký pracovník		1	1997
	mladý vědecký pracovník	1	1997
vědecký pracovník		1	1998
	mladý vědecký pracovník	1	1998
	mladý vědecký pracovník	1	1999
vědecký pracovník		1	2000
vědecký pracovník		1	2002
vědecký pracovník		1	2006

Z uvedených tabulek vyplývají zajímavé skutečnosti. Od začátku udělování cen v roce 1996 až do konce roku 2006 bylo

uděleno celkem 57 cen, z toho 33 v kategorii „vědecký pracovník“ a 24 cen v kategorii „mladý vědecký pracovník“. Z toho v oblasti věd matematicko-fyzikálních v kategorii „vědecký pracovník“ bylo uděleno 6 cen a v kategorii „mladý vědecký pracovník“ 10 cen. V oblasti věd chemických bylo uděleno 14 cen v kategorii „vědecký pracovník“ a 5 cen v kategorii „mladý vědecký pracovník“. V oblasti věd biologicko-medicínských to bylo 8 cen v kategorii „vědecký pracovník“ a 6 cen v kategorii „mladý vědecký pracovník“. Konečně v kategorii věd společenských a humanitních to bylo 5 cen v kategorii „vědecký pracovník“ a 3 ceny v kategorii „mladý vědecký pracovník“. Nejvíce cen tedy bylo uděleno v oblasti věd chemických, následují vědy biologicko-medicínské, pak matematicko-fyzikální. Nejméně cen bylo uděleno v oblasti věd společenských a humanitních. Proto v roce 2006 inicioval předseda Společnosti Jiří Grygar jinou proceduru v udílení cen a Rada pak schválila nový postup: „Počínaje rokem 2007 budou udělovány 2 ceny pro vědecké pracovníky a 2 ceny pro mladé vědecké pracovníky. U obou kategorií bude každoročně jedna z cen vázána na obor podle vědních sekcí - I. sekce věd matematicko-fyzikálních, II. sekce věd chemických, III. sekce věd biologicko-medicínských, IV. sekce věd společenských a humanitních (v tomto pořadí). V roce 2007 bude tedy 1 cena pro vědecké pracovníky a 1 cena pro mladé vědecké pracovníky vázána na oblast věd o neživé přírodě. Druhá z cen (v obou kategoriích) může být udělena v jakémkoli vědním oboru. Postup při udělování cen pro studenty středních škol zůstává beze změn. Výše ceny bude

každoročně upřesněna dle finančních možností Nadačního fondu. O výši cen rozhodne Rada Společnosti.“²⁰²

Ceny Učené společnosti jsou katalyzátorem další odborné práce a zájmu o vědu nejen pro středoškolské studenty a jejich učitele, ale jsou důležité i pro mladé vědecké pracovníky, kteří již dosáhli významných vědeckých poznatků poměřitelných v rámci vědy celosvětové. Cena v kategorii vědecký pracovník má rovněž své místo a to jak ocenění za konkrétní vědeckou práci, tak i za dílo celoživotní.

Zde je třeba vzpomenout, že vytvoření vhodného zázemí a tvůrčí atmosféry na pracovištích se přinejmenším nepřímo podílí i na vědeckých výsledcích oceněných. Stejně tak vysokoškolští i - především v případě oceněných studentů - středoškolští učitelé dávají svým žákům do vínku základy, na nichž pak mohou stavět. Sponzoři poskytují to, co rozvoj vědy všude na světě potřebuje nejvíce. Učená společnost podporuje udílením svých cen českou vědu, stimuluje její pěstování a posiluje její společenskou prestiž, propaguje vzdělanost a potažmo i upozorňuje i na nutnost kvalitního vzdělávacího systému, který je pro existenci vědy nezbytným předpokladem. Přejme si proto do budoucna, aby česká věda mohla být taková, jakou naše země bude potřebovat a jakou si zaslouží.

Seznam nositelů cen Společnosti (ve všech kategoriích) je uveden v příloze práce.

---

²⁰² Příruční registratura Společnosti, spis. znak 2, Zápisy ze zasedání, Zápis z 21. zasedání Rady Společnosti konané dne 9. 10. 2006.

3.7.5 Praemium Bohemiae

V České republice začala v roce 2000 působit nadace s názvem „Nadace B. Jana Horáčka Českému ráji“ (dále jen „Nadace“). Nadace byla zřízena 31. července 2000 a jejím zřizovatelem je Bohuslav Jan Horáček. V souladu se zákonem č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech si klade za cíl jednak podporu rozvoje regionu Českého ráje (duchovní, kulturní a ekonomický rozvoj, zejména v oblasti vzdělávání, vědy, sociálních programů, tělovýchovy a sportu), dále pak udělování nadačních cen ve vybraných oborech významným osobnostem v České republice.

Činnost Nadace byla zpočátku orientována jen na region Českého ráje, avšak později se začal realizovat významný počin, který má trvale stimulovat rozvoj vědy a umění v České republice. Je to udělování prestižních nadačních cen nobelovského typu Praemium Bohemiae českým osobnostem, které se významným způsobem podílejí na rozvoji vědy v České republice. Podmínky udílení cen jsou upraveny statutem.²⁰³

Ceny Praemium Bohemiae mohou být uděleny ve třech kategoriích:

1. Studentům – účastníkům mezinárodních olympiád v oborech: fyzika, chemie, biologie, matematika a informatika,
2. Umělcům,

---

²⁰³ Statut nadační ceny Nadace B. Jana Horáčka Českému ráji Praemium Bohemiae ze 7. 11. 2001. Příruční registratura Společnosti, spis. znak 8, Praemium Bohemiae.

3. Osobnostem (nebo skupinám osob), které se výrazně zasloužily o rozvoj vědních oborů: ekonomie, medicína, chemie, fyzika, matematika, ochrana přírody a humanitních věd.

Cenu tvoří finanční částka a medaile (u cen uvedené první kategorie), resp. soška (u cen druhé a třetí kategorie).²⁰⁴

Objektivně rozhodnout o tom, které osobnosti v daném oboru cenu udělit, není jednoduché. Proto jsou kandidáti posuzováni nejprve komisí nominační, poté komisí výběrovou, konečné rozhodnutí je pak na správní radě Nadace.

Cenu Praemium Bohemiae za vědu uděluje Nadace B. Jana Horáčka Českému ráji za významný vědecký objev nebo konkrétní, objektivně dokumentovatelný vědecký přínos. Lze ji udělit buď jednotlivcům nebo pracovním skupinám, a to pouze občanům České republiky. Nominace na Cenu Praemium Bohemiae za vědu provádí Učená společnost České republiky, Česká konference rektorů a Akademie věd České republiky.

Učená společnost (stejně jako další 2 nominující orgány), je oprávněna navrhnout maximálně pět kandidátů ze všech oblastí matematiky a fyziky, bez ohledu na zaměstnavající organizaci kandidáta. Navrhnout kandidáta může jakýkoli člen Učené společnosti. V nominaci musejí být uvedeny základní data kandidáta (životopis) a výstižný popis vědeckého objevu nebo vědeckého přínosu, přiloženy objektivní doklady charakterizující autora (autory) jako je citační index podle

---

²⁰⁴ *Praemium Bohemiae 2007*. Hrubá Skála 2007. Brožura byla vydána k příležitosti udílení cen Praemium Bohemiae. Nestr.

SCI, publikační aktivita, vědecko-pedagogická činnost, mezinárodní a národní ohlas a podobně.²⁰⁵

Pětičlenná Nominační komise je každý rok jmenována ze členů Učené společnosti. Nominační komise provede nominační výběr a seznam vybraných kandidátů poskytne pětičlenné Výběrové komisi. Ta je jmenována správní radou Nadace, její funkční období je tříleté a jsou v ní zastoupeni dva zástupci za Učenou společnost, po jednom za Akademii věd ČR, Českou konferenci rektorů a Nadaci B. Jana Horáčka Českému ráji. Výběrová komise provede užší výběr kandidátů na Cenu Praemium Bohemiae. Správní rada Nadace poté s konečnou platností rozhodne o tom, komu bude cena v daném kalendářním roce udělena.

Na návrh zřizovatele Nadace rozhodla její správní rada udělit první cenu Praemium Bohemiae v roce 2002 (ve výši 1 000 000 Kč) za rozvoj vědy v oboru biomedicína. V roce 2003 cena nebyla udělena, v roce 2004 byla cena udělena v oboru chemie, v roce 2005 v oboru humanitních věd, roce 2006 v oboru matematika a fyzika (vždy ve výši 500 000 Kč). První ceny Praemium Bohemiae v kategorii pro studenty byly poprvé uděleny již v roce 2001.

Vyhlášení laureátů cen Praemium Bohemiae se provádí slavnostním způsobem 4. prosince - v den narozenin zřizovatele Nadace B. Jana Horáčka. Slavnost se pravidelně koná v Zámeckém divadle Státního zámku Sychrov.

---

²⁰⁵ Oznámení o vyhlášení oboru pro udělení ceny Praemium Bohemiae pro osobnosti v roce 2006. Hrubá Skála 14. 6. 2006. Příruční registratura Společnosti, spis. znak 8.

Laureáti ceny Praemium Bohemiae v kategorii za rozvoj vědních oborů:

rok udělení	jméno	obor
2002	prof. MUDr. Vratislav Schreiber, DrSc.	biomedicína
2004	prof. RNDr. Antonín Holý, DrSc.	chemie
2005	prof. PhDr. František Šmahel, DrSc.	humanitní vědy
2006	RNDr. Zdeněk Ceplecha, DrSc.	matematika a fyzika

Tyto osobnosti vyhověly nejpřísnějším měřítkům pro udělení ceny; významným způsobem se podílejí na rozvoji vědy v České republice, jejich vědecký přínos je zcela mimořádný. Zajímavá je skutečnost, že všichni laureáti jsou členy Učené společnosti.

Udílení cen Praemium Bohemiae představuje kvalitativní změnu v přístupu společnosti také k oceňování mladých přírodovědných talentů za jejich osobní úsilí i za reprezentaci. Ceny pro studenty, avšak i pro vyzrálé vědecké osobnosti znamenají stimul nejen morální, ale i materiální. Všem ostatním zůstává obdiv nad šlechtným činem zakladatele Nadace mecenáše českého národa, filantropa Bohuslava Jana Horáčka, který svým životem ukázal, že pevný postoj, tvrdá práce a překonávání překážek má smysl. Motivací jeho činu byla nepochybně láska k rodné zemi a přesvědění, že jí nejlépe poslouží tím, když v ní pozvedne vážnost vědecké práce. Bohužel mohl být osobně přítomen pouze při prvním ročníku předávání ocenění nejlepším českým studentům. Konalo se na zámku Sychrov 4. prosince 2001, v den jeho narozenin. Už rok

poté na Sychrově mezi výkvětem českého národa byl pouze jeho odkaz.²⁰⁶

3.7.6 Medaile

V roce svého 10. výročí založení zřídila Společnost medaili s názvem „Medaile Učené společnosti České republiky“, která je udělována za zásluhy o rozvoj vědy. Připravila Statut udělování medaile Učené společnosti České republiky,²⁰⁷ který byl schválen na 96. zasedání Společnosti dne 18. listopadu 2003. Návrh medaile pro ražbu ztvárnil akademický sochař Josef Soukup a výrobu zajistilo družstvo hodinářské a umělecké výroby „ZNAK Malá Skála“.²⁰⁸

Písemný návrh na udělení medaile podávají Radě Společnosti alespoň tři členové Společnosti. Rada může podat návrh i ze své iniciativy. Rada předloží návrh zasedání Učené společnosti, které rozhodně většinou přítomných. Medaili odevzdává jejímu příjemci předseda Společnosti nebo jím pověřený řádný člen Společnosti. Na reversu medaile je vyryto jméno oceněného, tím se medaile stává individuálním uměleckým dílem a oceněný obdrží též diplom jako doklad o

---

²⁰⁶ Bohuslav Jan Horáček, tento největší polistopadový český mecenáš do regionu kolem Turnova, kde se narodil a studoval, věnoval zhruba čtvrt miliardy korun. Jeho náhlým odchodem ale bohužel zůstalo mnoho rozpracováno a nedokončeno. Jen klopotně a s největším vypětím se v Turnově právě dokončuje stavba kulturního domu Střelnice, jejíž výstavbu měla Horáčkova nadace původně uhradit. Na realizaci smělého plánu – stavbu aquacentra s luxusním hotelem v Maškově zahradě - dojde kdoví kdy a jestli vůbec. Je to velká škoda a obrovská ztráta. Správní rada nadace absolvovala po smrti pana Horáčka řadu jednání se švýcarským správcem Horáčkova jmění, avšak nároky, které v Čechách zůstaly, není možno z disponibilních zdrojů pokrýt. Zbyl zde pouze příslib, že chloubna nadace a současně to nejcennější z Horáčkova odkazu, a sice Praemium Bohemiae i s finančními odměnami nejlepším studentům a vědcům, zůstane zachováno pro roky příští. Ti, co pana Horáčka znali, moc dobře ví, jak vysoko si cenil vzdělání a jak vždy nabádal mladé lidi, aby se dívali kolem sebe a co nejvíc se učili a poznávali svět. Pavel CHAROUSEK, *Praemium Bohemiae 2007. Dnes naposledy?* Turnovsko v akci, 5. 2. 2007.

²⁰⁷ Příruční registratura Společnosti, spis. znak 04. Statut cen. Publikováno na www stránkách Společnosti. Dostupné z: <http://www.learned.cz/main.php?id=01.03.03.00>.

²⁰⁸ Tamtéž.

udělení medaile. Na udělení medaile není právní nárok, není s ní spojena žádná věcná ani peněžitá odměna. Náklady spojené s vytvořením medaile a s jejím odevzdáním hradí Společnost.²⁰⁹

Od roku 2004 do roku 2006 byla medaile udělena dvanácti významným osobnostem. Medaile se předávají u příležitosti valných shromáždění Společnosti, které se konají každoročně v měsíci květnu příslušného roku.

3.7.6.1 Rok 2004

V prvním roce, kdy se medaile Společnosti začaly udělovat, byl dosud udělen nejvyšší počet medailí. Společnost udělila sedm medailí - Jaroslavu Kouteckému, Josefu Kouteckému, Vratislavu Schreiberovi, Vladimíru Vonkovi, Rudolfu Zahradníkovi. Dvě medaile byly uděleny in memoriam - Bohuslavu Janu Horáčkovi a Otto Wichterlemu.²¹⁰

Jaroslav Koutecký²¹¹ byl čestným členem Společnosti od roku 1995. Jeho oborem byla teoretická a kvantová chemie, kvantová teorie povrchů pevných látek, výzkum klastrů.²¹² Byl jednou z největších osobností české teoretické a molekulové fyziky, autoritou velice respektovanou v mezinárodním společenství.

---

²⁰⁹ Tamtéž.

²¹⁰ Příruční registratura Společnosti, spis. znak 6, Spolupráce s tiskem, rozhlasem a televizí.

²¹¹ Jaroslav Koutecký, *14. 10. 1922, + 10. 8. 2005. Podrobněji je o něm pojednáno v kapitole 3.4.3.

²¹² Příruční registratura Společnosti, spis. znak 7, Medaile.

Josef Koutecký je zakládajícím členem Společnosti a byl jejím předsedou v letech 1998 – 2002. Jeho oborem je dětská onkologie. Studoval na Lékařské fakultě UK v Praze, po promoci s vyznamenáním v roce 1955 pracoval zprvu v léčebně pro děti postižené obrnou v Jánských Lázních, v roce 1957 přišel na chirurgickou kliniku v Praze, od roku 1964 se zaměřením na dětskou onkologii. Zastával funkci vedoucího stanice dětské onkologie a od roku 1978 byl primářem již samostatného oddělení dětské onkologie ve FN v Motole. V roce 1983 se z oddělení stala klinika dětské onkologie a Josef Koutecký se stal jejím přednostou.

V průběhu let získal hodnost kandidáta, později doktora lékařských věd a v r. 1987 byl jmenován prvním českým profesorem samostatného oboru onkologie. V roce 1990 byl zvolen a jmenován děkanem 2. lékařské fakulty UK v Praze a pak opakovaně v roce 1991, 1994 a znovu v roce 2000. Od roku 1997 do roku 2000 byl prorektorem UK pro vnější vztahy.

Josef Koutecký je členem a čestným členem výborů odborných společností Československé a později České lékařské společnosti J.E.Purkyně (onkologické, pediatrické), dále členem Společnosti klinické medicíny. Je členem České lékařské akademie. Je rovněž členem Rady Národního divadla a správní rady Akademie výtvarných umění. Je zahraničním členem International Society of Pediatric Oncology, American Society of Pediatric Hematology/Oncology, Deutsche Gesellschaft für Kinderchirurgie, American Society for Advancement of the Science. Je nositelem významných ocenění, k nimž patří například cena České onkologické společnosti ČLS JEP za nejlepší práci roku (1973 a 1978), čestné uznání ILF (1975), cena presidia Čs. lékařské

společnosti JEP (1979), cena nakladatelství Avicenum za nejlepší monografii roku (1979), cena rektora UK za nejlepší skripta roku (1984 a 1985), stříbrná medaile Fakulty dětského lékařství UK (1985), medaile Univerzity Karlovy (1990), medaile Jana Evangelisty Purkyně (1990), zlatá medaile 2. lékařské fakulty UK (1993), zlatá medaile Univerzity Karlovy v Praze (1993), prezidentem republiky udělené státní vyznamenání Medaile za zásluhy (1996), jubilejní medaile Univerzity Karlovy k 650. výročí jejího založení (1998), čestná medaile Akademie věd ČR „DE SCIENTIA ET HUMANITATE OPTIME MERITIS“ (2000), medaile Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR (2002), Medaile Josefa Hlávky (2006).²¹³

Publikoval více než 300 prací. Kromě odborných publikací je Josef Koutecký autorem řady rozsáhlých monografií a četných populárních publikací. Počet přednášek se blíží 1000. Josef Koutecký je iniciátorem a trvalým organizátorem zprvu „Karolínských koncertů“.²¹⁴ Tyto koncerty jsou pořádány ve spolupráci s Klubem přátel profesora Kouteckého.

Josef Koutecký je zakladatelem nového lékařského oboru - dětské onkologie - v České republice. Díky své vzdělanosti a nesmírné pílí vybudoval obor, který měl nejen odborný význam, nýbrž který byl základem celé školy dětských onkologů. Úmrtnost na dětská onkologická onemocnění, která byla před touto odbornou péčí téměř 100%, se snížila až o 70%.

---

²¹³ Příruční registratura Společnosti, spis. znak 7, Medaile.

²¹⁴ více viz Josef KOUTECKÝ. *Karolínské koncerty s Kocianovým kvartetem*. Praha 2005.

Lékařská a obecně vědecká činnost a s ní úzce spojené funkce akademické Josefa Kouteckého jsou obecně známé, a to nejen v odborných kruzích.

Josef Koutecký vychoval dvě generace lékařů. Jeho pedagogická funkce se přitom netýká pouze studujících medicíny, nýbrž je znám jako skvělý řečník i široké veřejnosti z rozhlasových a televizních vystoupení. Jeho řečnické umění vyniká i při zasvěcených projevech k různým výročím, k jeho koncertům, k výstavám, vernisážím atd. Posluchač obdivuje jeho široký rozhled po celé kultuře. Přátelé Josefa Kouteckého vědí, že jeho humanistické ideje pramení z jeho víry v dobro, krásno a v lidskou snahu o život v důstojném svobodném prostředí, ale i v pokoře a v úctě k životu v schweitzerovském smyslu.²¹⁵

Vratislav Schreiber je zakládající člen Společnosti, jeho oborem je endokrinologie, patologická a klinická fyziologie. Profesor Schreiber je autorem mimořádně významného světového objevu v oblasti neuroendokrinologie, vztahů mezi nervovým a endokrinním systémem. Jako první zjistil v homogenátech mozku do té doby neznámou aktivitu působku, který stimuluje hypofyzo-thyroidální osu, nakonec tedy sekreci hormonů štítné žlázy, a to prostřednictvím hormonu podvěsku mozkového (hypofýzy), který štítnou žlázou stimuluje (thyreo-stimulační hormon, TSH, thyreotropin). Tento mozkový faktor se nazýval thyreotropin – uvolňující faktor, TRF, po zjištění jeho struktury nobelisty Guilleminem²¹⁶ a Schallym²¹⁷ pak thyreotropin – uvolňující hormon, TRH.²¹⁸

---

²¹⁵ Příruční registratura Společnosti, spis. znak 7, Medaile.

²¹⁶ Roger Guillemin, nar. 1924, americký lékař francouzského původu, endokrinolog. Nositel Nobelovy ceny (1977) spolu s A. V. Scallym za objevy v oblasti hypotamických regulačních hormonů.

Mozková regulace sekrece hypofýzy byla dlouho vykládána působením nervových drah nebo změnami průtoku krve, až v šedesátých letech minulého století se však začala prosazovat koncepce řízení látkového, tedy hormony z části mozku, uložené nad hypofýzou, z hypothalamu. Vratislav Schreiber se nepochybně jako první na světě pokusil zkoumat hormonální účinky extraktů mozku (hypothalamu) už v roce 1949 a sepsal o tom první sdělení²¹⁹. Nebylo jeho vinou, že publikace vznikla až po 7 letech – po tu dobu bylo totiž znemožněno v práci pokračovat.

Až v roce 1955 se mohl vrátit na fakultu, nikoliv však na své původní pracoviště (Fyziologický ústav tehdejší Fakulty všeobecného lékařství), ale jako sekundární lékař se všemi z toho plynoucími povinnostmi – naštěstí na kliniku zakladatele čs. endokrinologie profesora Charváta, který mu od roku 1957 v nově vzniklé Laboratoři pro endokrinologii a metabolismus při III. interní klinice pro práci vytvořil podmínky. Schreiber pokračoval ve studiu hormonálních účinků hypothalamických extraktů, v sérii prací nepochybně jako první na světě dokázal, že je TRF v hypothalamických extraktech přítomen – vyšlo to ve švýcarském časopise *Experientia*.

Schreiberův podíl na objevu TRH byl uznán i mezinárodně: byl vyzván v roce 1978 k sepsání historie svých objevů. Je v ní rozebrána historie objevu TRH i s některými kompetitivními peripetiemi – například co do „fair play“ při výměně s vzájemným testování vzorků s jedním z nobelistů.

Jasným uznáním je i pozvání k přednesení jednoho

---

²¹⁷ Andrew Victor Schally, nar. 1926, americký chemik a lékař, endokrinolog. Nositel Nobelovy ceny (1977) spolu s R. Guilleminem.

²¹⁸ Příruční registratura Společnosti, spis. znak 7, Medaile.

²¹⁹ Vratislav SCHREIBER, *Zur Frage des hypothalamischen Hormones mit adenohipophysotroper Wirkung*. Endokrinologie. Leipzig 1956, s. 33-259.

z hlavních referátů „Chemistry of Releasing Factors“ na Světovém endokrinologickém kongresu v Mexico City v roce 1968.

Když byla otázka existence mozkových hormonů, řídících činnost podvěsku mozkového, vyřešena, Vratislav Schreiber nadále pokračoval v objevné endokrinologické aktivitě. Položil si otázku, zda existuje v těle látka (hormon), která napodobuje účinky léku na selhávání srdce - náprstníku (digitalisu). Takový „endogenní digitalisu-podobný faktor“ se mu skutečně podařilo prokázat. Navíc prokázal, že tento faktor vzniká v nadledvinách, což pak bylo opakovaně potvrzeno a dnes se mluví o nadledvinovém strofantinu (ouabainu).²²⁰

Vladimír Vonka je zakládající člen Společnosti. V letech 2000-2001 byl členem Správní rady Nadačního fondu Společnosti. Jeho oborem je virologie a experimentální onkologie.²²¹

V počátku své vědecké kariéry významnou měrou přispěl k přípravě, evaluaci a monitorování výsledků očkování proti poliomyelitidě v Československu. Jeho důležitým přínosem v tomto období je vývoj diagnostických metod pro sledování účinnosti očkování a práce, zabývající se genetikou poliovirů. V dalších fázích své vědecké činnosti se zabýval vztahem mezi infekcí DNA viru a nádorovými onemocněními na experimentálních modelech a u člověka. Přispěl k objevení vztahu viru Epstein-Barrové (EBV) a karcinomu tonsil a supraglottických karcinomů laryngu. Jeho zaměření na virus herpes simplex vedlo k vývoji subjednotkové vakcíny. Nejdůležitějším výstupem této etapy jeho vědecké činnosti

---

²²⁰ Příruční registratura Společnosti, spis. znak 7, Medaile.

²²¹ Tamtéž.

bylo vyloučení HSV2 jako etiologického činitele vzniku karcinomu děložního hrdla na základě výsledků rozsáhlé prospektivní studie, provedené v 70. a 80. letech minulého století. Tato studie je jedinečnou ve světovém písemnictví jak svým rozsahem, tak kvalitou a vedla k celosvětovému soustředění na papillomaviry, jejichž kauzální role ve vývoji genitálních malignit je nyní obecně přijímána. Inicioval rovněž vznik Národní referenční laboratoře pro papillomaviry, na jejíž činnosti se nemalou měrou podílí. Vladimír Vonka dále studoval výskyt protilátek k různým virovým antigenům, což vyústilo do vývoje subjednotkové vakcíny proti chřipce. Spolupracoval na výzkumu viru vakcínie a jeho rekombinant. V poslední době se Vladimír Vonka zabývá problémy genové terapie a vývoje protinádorových vakcín. Většina studií je publikována v mezinárodních virologických a onkologických časopisech s vysokým impakt faktorem.

Vladimír Vonka se po celou svou profesionální dráhu věnoval a věnuje výchově mladých začínajících vědců. Jeho oddělením pod jeho laskavým vedením prošly desítky lidí, z nichž velká část pokračuje ve své úspěšné vědecké kariéře na řadě významných universit a vědeckých ústavech, především ve Spojených státech amerických.

Vladimír Vonka bezesporu patří k nejvýraznějším osobnostem české vědy v oboru virologie a je chloubou české medicíny.²²²

Rudolf Zahradník je zakládající člen Společnosti, který spolu s profesorem Otto Wichterlem roku 1994 inicioval její obnovení a byl jejím prvním předsedou v letech 1994 – 1997.

---

²²² Tamtéž.

Byl také předsedou Akademie věd ČR v letech 1993 – 2001 a i po uplynutí dvou čtyřletých funkčních období zůstal v jejím čele jako čestný předseda. Je jedním z předních odborníků v oblasti fyzikální chemie. Vystudoval na Vysoké škole chemicko – technologické v Praze.

Mezi lety 1952 – 1961 zkoumal v Ústavu hygieny práce a nemocí z povolání souvislosti mezi molekulovou strukturou a biologickou účinností látek. V této době se začal věnovat také kvantové chemii. V roce 1961 se stal vedoucím oddělení kvantové chemie v Ústavu fyzikální chemie ČSAV, později zde vedl oddělení teorie chemické relativity.

Zároveň působil i na vysokých školách nejen doma, ale i v zahraničí. Od roku 1959 přednášel na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kde byl později roku 1991 jmenován profesorem, současně od roku 1975 působil na VŠCHT v Praze, kde byl ale pro své politické názory v době normalizace vyloučen z pedagogického sboru. V letech 1965 – 1997 přednášel jako hostující profesor na mnoha univerzitách nejen v Evropě, ale i v Japonsku a USA a absolvoval zde též řadu přednáškových turné. Za své působení získal přes dvacet různých univerzitních ocenění včetně čestných doktorátů na řadě univerzit.²²³

Roku 1990 se stal ředitelem Ústavu fyzikální chemie a elektrochemie J. Heyrovského ČSAV, v jehož čele stál až do svého zvolení předsedou AV ČR roku 1993.

Za jeho vynikající výsledky se mu dostalo mnoha ocenění a medailí, včetně bronzového Junáckého kříže 1939 - 1945. Je čestným členem Švýcarské chemické společnosti, Německé chemické společnosti, členem Academia Europaeae, Evropské

---

²²³ Rudolf ZÁHRADNÍK, *Za vládu rozumu*. Praha 2002.

akademie environmentálních záležitostí, dále například Evropské akademie věd, umění a literatury v Paříži a Evropské akademie věd a umění v Salcburku. Je členem Mezinárodní akademie kvantové-molekulárních věd, člen Světové asociace teoretických organických chemiků, dopisující člen Chorvatské akademie věd, zakládající člen Inženýrské akademie České republiky, čestný člen Carolinum. Je čestný doktor Technické univerzity v Drážďanech, Univerzity ve Fribourgu, Technické univerzity v Pardubicích a Georgetownské univerzity ve Washingtonu D.C. Obdržel také Medaili Slovenské vysoké školy technické v Bratislavě, Zlatou oborovou plaketu J. Heyrovského za zásluhy v chemických vědách, Votočkovu medaili, Zlatou medaili SAV za chemii, Zlatou medaili Univerzity Karlovy, Zlatou medaili Slovenské chemické společnosti.²²⁴

Účastnil se také řady mezinárodních kongresů, pronesl speciální přednášky v Holandsku, Švédsku, Norsku a USA. Působil v devíti redakčních radách chemických a kvantově chemických časopisů. Spolu se svými spolupracovníky publikoval více než 350 vědeckých prací, vysokoškolská skripta a devět monografií. Rozsah jeho práce se neomezuje jen na chemii, ale věnuje se i otázkám molekulové biologie a fyziky.²²⁵

Rudolf Zahradník patří mezi největší osobnosti a zakladatele české teoretické chemie, zasloužil se i o světovou prestiž a uznání českých vědců v tomto oboru. Je učitelem mnoha mezinárodně uznávaných vědců. Jeho zájem se ale neomezuje jen na vědecký výzkum, velmi aktivně se věnuje i společenským a politickým otázkám.

---

²²⁴ Tamtéž.

²²⁵ Tamtéž.

In memoriam

Bohuslav Jan Horáček byl mecenáš a zakladatel ceny Praemium Bohemiae.²²⁶ Narodil se roku 1924 v Radvánovicích. Život rodiny Horáčkových neoplýval idylou.²²⁷ Bohuslav byl nejmladší z osmi dětí, otec zemřel, když mu bylo pět let. Již odmalička musel pomáhat v malém hospodářství, zažil chudobu i hlad. Obecnou školu navštěvoval v Práslavicích a následně až do kvarty chodil na turnovské gymnázium. Pak přestoupil na exportní obchodní akademii, která se při okupaci pohraničí německými nacisty musela přestěhovat do Turnova. Na obou školách se výborně učil, vždy jako primus. Nejvíce ho zajímalo podnikání a hlavně cizí jazyky, tehdy samozřejmě němčina, latina, pak angličtina a francouzština. Po válce na Vysoké škole obchodní v Praze přibyla ještě ruština a v emigraci později i italština a španělština.

Maturoval v roce 1943. Záhy po té byl totálně nasazen na práci v Německu, jako vlastenec byl pronásledován a před nacisty se musel skrývat až do konce války. Za komunistického puče v únoru 1948 byl jako vysokoškolák zatčen a odsouzen, mimo jiné také nesměl po dobu šesti měsíců skládat zkoušky na vysoké škole. Již tehdy dobře viděl, že pro své demokratické smýšlení by nikdy neměl v Československu žádné šance. V květnu roku 1949 opustil svou vlast, nejdříve do válkou rozbitého Německa. Zde začal po velkých poválečných

---

²²⁶ Cenu PRAEMIUM BOHEMIAE uděluje Nadace B. Jana Horáčka Českému ráji českým osobnostem, které se významným způsobem podílejí na rozvoji vědy v České republice. Udělují se studentům – účastníkům mezinárodních olympiád v oborech fyzika, chemie, biologie, matematika a informatika a osobnostem, které se významně zasloužili o rozvoj vědních oborů.

²²⁷ Bohumil VYBÍRAL, *Praemium Bohemiae 2002*. Hrubá Skála 2002, nestránkováno.

strastech a bolestech podnikat v původním "turnovském" oboru - bižuterie, granátové šperky atd. Pan Horáček začal obchodovat. Exportoval bižuterii hlavně do latinské Ameriky, kde spolupracoval s několika svými spolužáky, kteří již byli usazeni v USA, Brazílii a Argentině. Podnikání v dalších letech rozšířil v Německu i na velkoobchod a zlatnický a šperkařský závod, který se stal jedním z největších ve Stuttgartu.

Od útlého věku sportoval, hrál fotbal, tenis, lyžoval a skákal na lyžích. Jednou si při dovolenkovém lyžování přivodil zranění achilovek. Pro rehabilitaci hledal teplé kraje, tak se dostal na tehdy ještě panenské Kanárské ostrovy. A právě tady začal s výstavbou prvního hotelu. Nakonec jich vybudoval šest.

Od počátku devadesátých let se po dlouhých desetiletích pravidelně, na kratší či delší návštěvy vracel domů. Z peněz z prodeje hotelů postupně financoval prospěšné projekty, které jsou a budou chloubou Českého ráje.

Byl velký úkol, a proto v roce 2000 založil pan Horáček Nadaci Bohuslava Jana Horáčka Českému ráji. Tato nadace si vepsala do vínku realizaci obecně prospěšných projektů pro region Českého ráje: školství a vzdělávání, ochranu přírodního prostředí, památek a tradic, podporu sociálních a zdravotních programů, tělovýchovy a sportu atd. A aby toho nebylo málo, navíc se rozhodla udělovat nadační ceny PRAEMIUM BOHEMIAE laureátům z celé České republiky. Nadace byla založena panem Bohuslavem Janem Horáčkem dne 31. 7. 2000. Díky finančním prostředkům, které obci Nadace poskytla, byl v Radvánovicích v letech 2000 až 2002 vybudován moderní areál,

jemuž vévodí dům pro seniory a v březnu roku 2002 otevřený další bytový dům, vše v celkové hodnotě 65 milionů korun.²²⁸

Pan Bohuslav Jan Horáček zemřel v roce 2002. Dne 28.října 2002 mu udělil in memoriam prezident České republiky Václav Havel vysoké státní vyznamenání - medaili Za zásluhy. Medaile mu byla udělena za podporu rodného kraje - regionu Českého ráje, po návratu z exilu po roce 1989.²²⁹

Otto Wichterle dal podnět k založení Společnosti a byl jejím zakládajícím členem. Byl předsedou Československé akademie věd v letech 1990 – 1992, po vzniku Akademie věd ČR počátkem roku 2003 se stal jejím čestným předsedou. Jeho oborem byla makromolekulární chemie. Pan prof. Wichterle zemřel v roce 1998.²³⁰

3.7.6.2 Rok 2005

V roce 2005 byla udělena jediná medaile, a to Ctiradu Johnovi.

Ctirad John patří k zakladatelům české imunologie a mikrobiologie a je v těchto oborech významnou a světově uznávanou osobností. Je také zakládajícím členem Společnosti. Během své výzkumné a vědecké práce se zabýval hlavně patogenezí a imunogenezí brucelózy, supresí imunitních reakcí při podávání antibiotik, patogenezí a imunogenezí stafylokokových infekcí, principy depotní imunizace a

---

²²⁸ Tamtéž.

²²⁹ Tamtéž.

²³⁰ Nekrolog Otto Wichterleho je uveden v kapitole 3.4.1.2.

imunomodulace. Od roku 1967 do roku 1975 byl na návrh Světové zdravotnické organizace členem sboru expertů WHO pro potírání brucelózy. V časopisech a v domácích i zahraničních monografiích publikoval více než sto původních vědeckých prací experimentálního charakteru, přes padesát prací souborných a přehledových a přednesl stovky odborných přednášek doma i v zahraničí. Je také autorem několika knih a učebnic imunologie. Jako stipendista francouzské vlády pracoval v letech 1961-1962 v Pasteurově ústavu v Paříži. Po celou dobu přednášel studentům Lékařské fakulty mikrobiologii a imunologii a koordinoval blok „integrované výuky“, kterou vytvářely obory: mikrobiologie – patologická anatomie – infekční lékařství. V roce 1966 byl povolán do panelu expertů WHO v Ženevě pro otázky výuky imunologie.

Od své promoce na Lékařské fakultě UK v roce 1949 pracoval v Ústavu pro lékařskou mikrobiologii a imunologii, jehož je dnes emeritním přednostou. Titul kandidáta věd získal v roce 1956, tři roky nato se habilitoval a docentem byl jmenován s účinností od srpna 1960. V letech 1960-1963 byl proděkanem LF UK pro pedagogickou činnost. Po odchodu prof. Patočky do důchodu byl od října 1970 pověřen prozatímním vedením katedry mikrobiologie, jejím vedoucím se stal v září 1981 a od září 1987 pracoval ve funkci samostatného vědeckého pracovníka v Laboratoři pro speciální lékařskou mikrobiologii a imunologii 1. LF UK. V tomto roce obhájil i svou doktorskou disertační práci a v r. 1990 byl jmenován profesorem mikrobiologie a imunologie.

Profesor Ctirad John na všech fórech propaguje a pomáhá rozvíjet vzájemnou spolupráci Akademie věd a vysokých škol. Aktivně pracoval ve vědeckých radách univerzitních a

akademických institucí, v grantových agenturách i redakčních radách odborných časopisů a nakladatelství. Jeho vědecké kvality dokumentuje i to, že mu byla udělena řada vyznamenání a je čestným členem několika odborných společností.

Ctirad John patří k uznávaným výrazným osobnostem české imunologie a mikrobiologie. A nejen to. Profesor John je mimořádná osobnost i jako člověk a filozof života.²³¹

3.7.6.3 Rok 2006

V roce 2006 byly uděleny čtyři medaile – Heleně Illnerové, Jiřímu Kejřovi, Jaroslavu Kurzweilovi a Jaroslavu Krejčímu.

Helena Illnerová je zakládající členkou Společnosti. Má mimořádnou zásluhu na tom, že je uzákoněn nový vztah Učené společnosti k Akademii věd České republiky.²³² Paní Helena Illnerová patří k předním světovým odborníkům v oblasti chronobiologie. V průběhu své celé dosavadní vědecké kariéry se věnovala studiu mechanismů synchronizace biologických hodin s vnějším prostředím a vytvořila model, jakým světlo tyto hodiny synchronizuje. Velkou část své vědecké práce věnovala Helena Illnerová studiu vlivu délky dne na mechanismy, které probíhají v biologických hodinách potkana.

---

²³¹ Příruční registratura Společnosti, spis. znak 7, Medaile.

²³² Postavení Společnosti ve vědeckém životě bylo právně zakotveno s účinností ode dne 13. září 2005 v ustanovení § 3 odst. 4 *zákona č. 283/1992 Sb., o Akademii věd České republiky, ve znění zákona č. 342/2005 Sb.*, dle něhož Akademie věd podporuje Společnost, která přispívá ke svobodnému pěstování a rozvoji vědy v České republice a reprezentuje ji vůči obdobným zahraničním vědeckým institucím. Na tomto základě byla dne 12. ledna 2006 uzavřena mezi Akademií věd České republiky a Společností Rámcová smlouva o spolupráci a materiální podpoře aktivit Společnosti.

Brzy zjistila, že syntéza epifyzámího hormonu melatoninu je přesně řízena centrálními hodinami v suprachiasmatických jádrech v mozku a že tyto hodiny slouží nejen k určování denního času, ale i jako kalendář.

Další výzkum v posledním desetiletí zaměřila na regulační mechanismy, které probíhají přímo v těchto centrálních hodinách. Přispěla i k poznání, že biologické hodiny mohou být, kromě světlem, synchronizovány také nesvětelnými vlivy. Její snahou vždy bylo aplikovat poznatky získané v laboratoři do humánní medicíny. Zjistila, že i chod lidských biologických hodin je ovlivněn délkou venkovního osvětlení podobně jako u jiných savců a sledovala, jak se lidské biologické hodiny přizpůsobují změně času apod. Tyto poznatky jsou důležité pro využití melatoninu jako doprovodného léčebného přípravku u osob, které mají problémy při cestování na velké vzdálenosti a při léčbě zimních depresí osvětlením.

Helena Illnerová není jenom vynikající vědeckou pracovnící, ale během své dlouholeté pedagogické kariéry se podílela na výchově řady pre- i postgraduálních studentů.

Po roce 1989 se velmi výrazně podílela na popularizaci vědy ve společnosti. Jako předsedkyně Akademie věd České republiky se zasloužila o to, že věda je ve společnosti a v politických kruzích chápána jako důležitá součást každodenního života společnosti.

Za přínos pro vědu získala několik tuzemských i mezinárodních ocenění, jako například v roce 1987 Cenu České lékařské společnosti J. E. Purkyně, v roce 1991 Senior Fellowship v oblasti neurověd, Fogarty Centrum při NIH v USA, v roce 2001 Pamětní medaili Jihočeské univerzity, v roce

2003 francouzský řád Akademických palm, v roce 2004 Pamětní medaili University Palackého, v roce 2005 státní vyznamenání Medaili za zásluhy II. stupně, Zlatou pamětní medaili Univerzity Karlovy, Medaili za zásluhy Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy, Medaili Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy I. stupně.²³³

Jiří Kejř je členem Učené společnosti od roku 1998 a patří k jejím nejaktivnějším členům. Jeho vědecká aktivita v oborech, které ve Společnosti reprezentuje, je zcela mimořádné povahy, a to nejenom na českém vědeckém, ale i na mezinárodním fóru. Rovněž výčet jeho členství v zahraničních společnostech je impozantní, stejně tak jeho aktivity sympoziální a publikační, které vesměs přinášejí významné vědecké výsledky.

Výše naznačené aktivity lze - i když s notnou dávkou zjednodušení - shrnout do čtyř základních badatelských okruhů. Z hlediska obecné historie to je kanonické právo, kde je v současnosti vlastně jediným významným českým reprezentantem oboru, a to zejména v oblasti kodikologických studií, kdy především zpřístupňuje český materiál obecnému bádání. V oblasti českých dějin to pak jsou následující oblasti: studium starších českých právních dějin, v tom zejména dějin měst, dále studium husitství a dějin pražské univerzity. Ve všech těchto oblastech jde vedle dlouhé řady vědeckých rozprav v domácích i cizích časopisech a sbornících i o celou řadu knižních publikací. Všechny výše jen naznačené práce se vyznačují vysokou profesionální úrovní a vybírají si zejména problémy a otázky, které buď nebyly dosud řešeny, nebo u

---

²³³ Příruční registratura Společnosti, spis. znak 7, Medaile.

nichž se názory literatury rozcházel. A tu všude přináší Jiří Kejř kvalifikovaná řešení.²³⁴

Jaroslav Krejčí patří šíří svých badatelských zájmů k výjimečným osobnostem české i evropské vědy. Ve svém studijním záběru přešel postupně od ekonomie k širším společenským problémům: zabýval se sociologií, politologií a sociální antropologií a pokusil se postihnout společnost v jejích dějinných i zeměpisných dimenzích.²³⁵

Narodil se 13. února 1916 v Polešovicích u Uherského Hradiště. Vystudoval práva na Univerzitě Karlově a specializoval se na makroekonomiku. Po doktorátu v roce 1945 pracoval ve Státním úřadě plánovacím, od roku 1950 ve Státní bance v Praze. V roce 1954 byl zatčen a pro svůj odpor ke komunistickému režimu odsouzen k desetiletému žaláři. Po amnestii v květnu 1960 se živil zpočátku jako pomocný dělník, potom jako mzdový účetní, a to až do konce roku 1967. V té době soukromě studoval dějiny a náboženství asijských národů. V roce 1968 se mohl na krátkou dobu vrátit k odborné práci v kabinetu architektury a tvorby životního prostředí ČSAV. Po srpnové okupaci odešel do exilu a zakotvil na univerzitě v Lancasteru, kde pak působil jako profesor evropských studií a religionistiky. V r. 1983 byl emeritován. Od roku 1990 je činný též v Praze; v roce 1994 se stal ředitelem Střediska pro výzkum sociálně kulturní plurality FÚ AV ČR.

Na přelomu 50. let se seznámil s pracemi Arnolda J. Toynbeeho, Pitirima Sorokina a Maxe Webera, které byly

---

²³⁴ Tamtéž.

²³⁵ <http://www.archiv.cas.cz/publikace/krejci.htm>.

podnětem jeho pozdějšího příklonu k sociologii. Filozoficky mu byl blízký pozitivismus Vídeňského kruhu, ale ve všech jeho pracích – ekonomických, sociologických a kulturně historických – převládlo holistické pojetí, které vidí všechny složky společenského života ve vzájemné souvislosti v rámci velkých společenských celků. Osou je zpravidla idiografický (dějinný) výklad, na nějž těsně navazuje nomotetická (teoretizující) analýza. Přestože začal jako ekonom, v jeho integrovaném přístupu zaujal stěžejní místo sociálně kulturní faktor myšlení a hodnocení. První léta ve Velké Británii se věnoval ještě studiu a kritické analýze systémů, které v té době určovaly život střední a východní Evropy. Analyzuje strukturální změny v Československu, Polsku a Jugoslávii. Osobní zkušenost s radikálními změnami po roce 1948 i pečlivé studium husitské revoluce mu umožnily první vhled do příčin a morfologie revolucí. V roce 1983 vydává pak v exilu studii „Great Revolutions Compared“, v níž srovnává vznik a průběh šesti revolucí (husitské, anglické, francouzské, ruské, turecké a čínské); druhé anglické vydání z roku 1994 je rozšířeno o revoluce v Iránu a Mexiku a vrcholí nástinem teorie, která vedle nové typologie revolucí shrnuje poznatky o jejich příčinách, průběhu a vyústění. Česká verze prvního vydání vyšla v roce 1992 s titulem „Dějiny a revoluce“. Z jeho lancasterských přednášek o roli náboženství ve vývoji sociálních struktur vznikla srovnávací studie (vydaná v Anglii r. 1990), jejíž český překlad s názvem „Civilizace Asie a Blízkého východu. Náboženství a politika v souhře a střetání“ vyšel v roce 1993. Závěry svých srovnávacích civilizačních studií zpracoval za spolupráce své ženy, psychologičky Anny Krejčové, v knize „The Human Predicament. Its Changing

Image“ (1993). Hlavní teze této knihy vychází ze dvou poznatků: Za prvé, že jedinou jistotou života je smrt; za druhé, že subjektivní vnímání vlastního života je měřítkem jeho hodnoty. Obojí je ovlivněno společenským prostředím, do něhož jsme byli zrozeni a které je pro různé historické epochy a zeměpisné oblasti zpravidla standardizováno. Jádrem této standardizace je běžný přístup k vypořádání se se smrtí a obecně sdílené pojetí životních norem. Empiricky zjištěné standardní odpovědi na tyto otázky K. nazývá paradigmaty lidského údělu. Vycházejí z náboženství nebo životní filozofie, jejichž základní principy byly po dobu trvání více generací přejímány celou společností jako samozřejmost. Vznik, členění, mísení, proměny (mutace) a znovuoživení (renesance) paradigmat lidského údělu jsou ukazateli dynamiky a vývojových stadií jednotlivých civilizací. V jejich parametrech se odvíjí drama světových dějin lidského myšlení a hodnocení; to pokládá K. za hybnou páku všeho ostatního v životě jednotlivců i společností. Zamýšlí se tu i nad situací evropské civilizace, založené na symbióze antropocentrického paradigmatu a křesťanské tradice. Civilizační soudržnost evropské společnosti je dnes narušena náboženskou a mravní lhostejností, nedořešenými sociálně-ekonomickými problémy, destruktivním chováním a lhostejností k přírodě. V tomto ovzduší skepse k metafyzice transcendentna se zrodila sekulární koncepce mravnosti a lidských povinností navazující na kantovský kategorický imperativ a zobecněná v kodexu lidských práv; vedle ní působí dále teocentrická tradice křesťanské morálky. V této situaci je zapotřebí vzájemného porozumění těch, kteří sice vycházejí z nestejných ontologických pozic, dospívají však ke shodným názorům na

praktický obsah mravních postulátů. „The Human Predicament“ je nejen historickým a sociologickým obrazem civilizační plurality lidstva, ale i filozoficko-morálním apelem k odpovědnosti dnešních generací za další osud světa.²³⁶

Jaroslav Kurzweil, světově uznávaný matematik, je zakládajícím členem Společnosti.

Stručný výčet témat, jimiž se Jaroslav Kurzweil zabýval, obsahuje metrickou teorii diofantických aproximací, geometrii Banachových prostorů, obrácené Ljapunovovy věty, zobecněné diferenciální rovnice, diferenciální inkluze, invariantní variety toků a globální řešení funkcionálních rovnic. Jeho jemné výsledky jsou dodnes aktuální a inspirativní. Od roku 1957, kdy se v souvislosti se zobecněnými diferenciálními rovnicemi zabýval Perronovým integrálem, se věnuje teorii integrálu, dnes nazývaného Henstock-Kurzweilovým. Jde o zobecněný integrál definovaný pomocí součtů Riemannova typu. Je tématem i (zatím) posledních dvou monografií J. Kurzweila, vydaných v letech 2000 a 2002 ve vydavatelství World Scientific.

Pro Jaroslava Kurzweila je charakteristický vedle matematiky široký zájem o věci veřejné. Po roce 1989 sedm let vykonával funkci ředitele Matematického ústavu AV ČR, deset let funkci předsedy Akreditační komise vlády ČR. Dlouhodobě se angažuje v otázkách výuky na všech stupních škol.

Jeho zásluhy o vědu a společnost byly oceněny desítkami různých vyznamenání. Je například čestným členem dvou zahraničních vědeckých společností, také pětinasobným

---

²³⁶ <http://www.phil.muni.cz/fil/scf/krejcz.html>.

doktorem honoris causa. V roce 1996 mu prezident Václav Havel předal medaili Za zásluhy.

Je nesporné, že Jaroslav Kurzweil výrazně přispěl k vysokému mezinárodnímu uznání, kterému se těší česká matematická vědecká škola. Významně se také zasloužil o pozitivní změny, ke kterým u nás došlo po roce 1989 v oblasti vědy a vysokoškolského vzdělávání.²³⁷

Udělování medailí patří i přes svou krátkou tradici k nejprestižnějším aktivitám Společnosti. Výše uvedené výčty osobností, které medaili získali, jsou toho důkazem.

3.7.7 Medailony vědců

Medailony, které jsou přednášeny na zasedáních Společnosti, představují významné, především české vědce z široké škály vědních oborů. Oživenou paměť si zaslouží nejen ctihodné instituce, ale i ti, kteří je tvořili. To si záhy uvědomili zakladatelé Společnosti v čele s nezapomenutelným panem profesorem Otto Wichterlem. Bylo proto šťastným předznamenáním, když právě on zahájil na zasedáních Společnosti pravidelný cyklus medailonků významných vědců vzpomínkou na svého učitele Emila Votočka.²³⁸ Od té doby zaznělo na půdě Společnosti několik desítek těchto medailonků, jejich tradice se vžila.

---

²³⁷ Příruční registratura Společnosti, spis. znak 7, Medaile.

²³⁸ F. ŠMAHEL, *Učenci očima kolegů a žáků*. Praha 2004, s. 6.

Jsou to tyto medailonky (podle vědních oblastí, které korespondují s ustavením vědních sekcí, a termínu přednesení):

1. Vědy matematicko-fyzikální

Alexander Ženíšek	Miloš Zlámal	duben 1998
Jiří Grygar	Zdeněk Kopal	listopad 1998
Jiří Bičák	Albert Einstein	duben 1999
Svatopluk Krupička	Zdeněk Matyáš	listopad 1999
Luboš Perek	Jan Hendrik Oort	duben 2000
Petr Hájek	Kurt Gödel a Gerhard Gentzen	únor 2001
Luboš Perek	Antonín Bečvář a Josef Mikuláš Mohr	září 2001
Jaroslav Smítal	Otto Borůvka	duben 2002
Michal Křížek	Karel Petr	červen 2002
Pavel Drábek	Svatopluk Fučík	březen 2004
Jan Peřina	Bedřich Havelka	červen 2004
Miroslav Feistauer	Jindřich Nečas	prosinec 2004
Jiří Wiedermann	Alan Matison Turing	leden 2005
Jaroslav Humlíček	Antonín Vašíček	leden 2006

2. Vědy chemické

Otto Wichterle	Emil Votoček	září 1996
Rudolf Zahradník	Jaroslav Teisinger	listopad 1996
Pavel Kratochvíl	Otto Wichterle	prosinec 1997
Jaroslav Churáček	Miroslav Jureček	únor 1998
Vladimír Hanuš	Jaroslav Heyrovský	leden 2000
Jaromír Plešek	Rudolf Lukeš	říjen 2000

Antonín Holý	František Šorm	listopad 2000
Rudolf Zahradník	Rudolf Brdička	červen 2001
Karel Štulík	Rudolf Přibil	únor 2005

3. Vědy biologicko-medicínské

Josef Koutecký	Bohumil Němec	říjen 1996
Vratislav Schreiber	Josef Charvát	prosinec 1996
Ctirad John	František Patočka	únor 1997
Jiří Velemínský	Karel Hrubý	březen 1997
Jiří Lom	Otto Jírovec	červen 1997
Josef Koutecký	Václav Kafka	leden 1998
Ivan Šetlík	Silvestr Prát	červen 1998
Luboslav Stárka	Karel Šilink	říjen 1998
Helena Illnerová	Colin Pittendrych	leden 1999
Ctirad John	Jan Bělehrádek	únor 1999
František Vyskočil	Arnošt Gutmann	říjen 1999
Oldřich Nečas	Ferdinand Herčík	únor 2000
Ctirad John	Niels Kaj Jerne	březen 2000
Václav Pačes	Jiří Doskočil	září 2000
Cyril Höschl	Lubomír Hanzlíček	březen 2001
Oldřich Nečas	Vladimír Úlehla	prosinec 2001
Vratislav Schreiber	Vilém Laufberger	leden 2002
Ctirad John, Eva Aldová	Karel Raška	září 2003
Jiří Lom	Stanislaus Prowazek von Lanow	únor 2004
Blanka Říhová	Milan Hašek	březen 2005

4. Vědy společenské a humanitní

František Šmahel	Josef Pekař	leden 1997
Ivan Hlaváček	Josef Emler	duben 1997
Pavel Spunar	Amadeo Molnár	říjen 1997
Martin Hampl	Jaromír Korčák	listopad 1997
Jiří Musil	Arnošt Gellner	březen 1998
Alexander Stich	Bohuslav Havránek	prosinec 1998
Miroslav Petrušek	Eduard Beneš jako sociolog	září 1999
Slavomil Vencl	Jan Eisner	prosinec 1999
Zdeněk Matějček	Osobnosti Sociodiagnostického ústavu	červen 2000
Zdeněk Smetánka	Ivan Borkovský	listopad 2001
František Vencovský	Karel Engliš	únor 2002
Alexander Stich	František Václav Mareš	březen 2002
Jiří Kejř	Miroslav Boháček	listopad 2002
František Čermák	Vladimír Skalička	listopad 2003
Jiří Musil	Arnošt Gellner: Velký Pražan	září 2004
Miroslav Petrušek	Josef Ludvík Fischer	listopad 2004
Ivan Hlaváček	Jindřich Šebánek	červen 2005
Robert Kvaček	Jaroslav Werstatt	prosinec 2005

Na zasedáních tedy zaznělo celkem 61 medailonků, z toho 14 medailonků z oblasti věd matematicko-fyzikálních, 9 medailonků z oblasti věd chemických, 20 z oblasti věd

biologicko-medicínských a 18 z oblasti věd společenských a humanitních.

Některé, bohužel, nebyly písemně zachyceny a zůstaly jen ve vzpomínkách účastníků. A jelikož se časem ukázalo, že tyto osobité portréty učenců očima jejich žáků, kolegů a přátel, eventuelně i ve vztahu zprostředkovaném (v těch případech, kdy je autor pokračovatelem v oboru, někdy i přes vzdálenost několika generací či zemí), by mohly být poutavou četbou pro širší okruh zájemců o historii vědeckého poznávání.

Proto historik František Šmahel uspořádal ty medailonky, které se podařilo získat v písemné podobě, do knihy „Učenci očima kolegů a žáků“, jež vyšla v nakladatelství Academia v roce 2004 a je v ní publikováno 22 medailonů významných vědců.

Řada medailonů, které byly předneseny na zasedáních Společnosti, se časem rozrostla a dala vzniknout další knize, kterou uspořádali historik Ivan Hlaváček a Jiřina Jedináková. Kniha s názvem „Učenci očima kolegů, žáků a následovníků“ vyšla v nakladatelství Academia v roce 2007, obsahuje 25 medailonů špičkových představitelů vědy.

Osobně pojaté vzpomínky si nekladou za cíl být jen odborným výkladem o díle významných představitelů vědeckého pokroku. Dávají nahlédnout do společenství průkopníků vědy, kde se cení vlastnosti vysoce lidské – píle, pracovitost a vytrvalost, osobní statečnost, schopnost neustále se učit a přijímat nové podněty i pomáhat druhým, vést a učit je. V neposlední řadě jsou to i laskavost a smysl pro humor, které skutečně nezapomenutelné osobnosti dotvářejí.

3.7.8 Přednášky pro členy

Odborné přednášky jsou od roku 1994 pravidelně pronášeny na zasedáních Společnosti a na valných shromážděních. Bývají jedním z hlavních bodů programu, obvykle jsou spjaté s odbornou činností člena. Jsou zaměřeny na prezentaci nových poznatků a směrů výzkumu, na hodnocení obecnějšího smyslu a souvislosti těchto poznatků s celkovým vývojem moderní vědy²³⁹. Diskuse, které po přednášce následují, bývají velmi zdařilé a jsou současně prostředkem k prohloubení mezioborové komunikace a k formulování obecných principů vědeckého poznání. V některých případech bývají o přednášku požádáni i nečlenové Společnosti. Kromě odborných přednášek probíhají také diskusní setkání o obecných tématech vědy.

Přednášky na zasedáních (podle vědních oblastí, které korespondují s ustavením vědních sekcí, a termínu přednesení):

1. Vědy matematicko-fyzikální

jméno	název	termín
Jiří Bičák	Otázky a názory kosmologie	únor 1995
Zdeněk Šroubek	Emise atomárních částic z povrchu pevných látek	duben 1995
Jiří Hořejš	Biologické motivace a využití matematických modelů	červen 1995
Mírek Plavec	Od vesmíru hvězd k vesmíru galaxií	září 1995
Jiří Grygar	Kosmické katastrofy v dějinách Země	leden 1996
Vladimír Dvořák	Jak se uspořádávají atomy	únor 1996

²³⁹ Martin HAMPL, *Aktivita Učené společnosti*. in: J. Grygar: Učená společnost České republiky. Praha, 2002.

Svatopluk Krupička	Magnetizmus: od magnetitu a kompasu ke spinovému tranzistoru	únor 1997
Zdeněk Sekanina	Fyzika kometárních jader	červen 1997
Jiří Borovička	Záření meteoroidů	říjen 1997
Vladimír Hanuš	Hmotnostní spektrometrie	listopad 1997
Beket Bukovinská	Kunstkamera Rudolfa II.	prosinec 1997
Jaroslav Smítal	Chaos jako matematický jev	únor 1998
Ladislav Kováč	Biologie racionality	červen 1998
Miroslav Fiedler	Některé netradiční aplikace matematiky	říjen 1998
Petr Hájek	Logika a neurčitost	leden 1999
Alexander Ženíšek	Samozřejmosti nebo paradoxy?	leden 2000
Zdeněk Sekanina	Země jako kosmický terč	duben 2000
Michal Křížek	Má ryze teoretická matematika uplatnění v technické praxi?	září 2000
Alexander Ženíšek	O nultém Einsteinově axiomu	duben 2001
Oldřich Kowalski	O některých paradoxech množin, aneb lze poskládat Měsíc do kufru?	září 2001
Zdeněk Ceplecha, Pavel Spurný	Bolidy a meteority. Příbram a jeho mladší dvojče	leden 2003
Bedřich Velický	Mořeplavci, hvězdáři a hodináři	listopad 2003
Jiří Wiedermann	Budoucnost počítačů a hranice jejich možností	prosinec 2003
Petr Hájek	Goedelův důkaz Boží existence	březen 2004
Jana Jurečková	Co matematický statistik dokáže, a co nedokáže	leden 2005
Jiří Grygar	Kosmické záření o extrémních energiích	září 2005
Aleš Pultr	Problém čtyř barev	leden 2006
Alexander Ženíšek	Volný a vázaný český verš v boji za světový mír z pohledu matematika	červen 2004

2. Vědy chemické

jméno	název	termín
Václav Pačes	Novější názory na původ života na Zemi	říjen 1994
Jaromír Plešek, Cyril Höschl	Země, lidé, energie (Výhledy - fakta, iluze)	říjen 1995
Zdeněk Švestka	Slunce v rentgenovém záření	červen 1996
Jaroslav Churáček	Kam směřuje a na co může dát odpověď současná analytická chemie?	září 1996
Petr Čarský	Ab initio výpočty v chemii	duben 1998
Antonín Holý	Racionální vývoj virostatik	červen 2000
Zdeněk Johan	Metalogenetické procesy bazických a ultrabazických hornin: chrom a platinové kovy	říjen 2000
Zdeněk Havlas	Kvantová chemie na začátku třetího tisíciletí	únor 2001
Zdeněk Johan	Krystalochemie silikátů, klíč k poznání procesů koncentrace kovů v zemské kůře	červen 2001
Karel Štulík	Identifikace a kvatifikace stavebních kamenů živého a neživého světa - co umíme lépe a co hůře	duben 2002
Alexander Stich	Rosův Thesaurus Linguae Bohemicae Opus Admirandum	červen 2002
Karel Ulbrich	Možnosti syntetických polymerů při vývoji léčiv pro cílenou terapii	září 2002
Josef Michl	Molekulová stavebnice	září 2003
Vladimír Špirko	Molekuly v mezihvězdném prostoru	leden 2004
Josef Humlíček	Pod červenou barvou spektra	duben 2004
Jaroslav Holeček	Organokovy - minulost, přítomnost, budoucnost	listopad 2004
Karel Procházka	Samoorganizující polymerní systémy	prosinec 2004
Vladimír Mareček	Od polarografie k elektrochemii na rozhraní dvou kapalin	únor 2005
Josef Humlíček	Nanometrové rozměry a hranice zmenšování	prosinec 2006

3. Vědy biologicko-medicínské

jméno	název	termín
Oldřich Nečas	Molekulové motory	leden 1995
Vladimír Vonka	K problému kauzality v medicíně	listopad 1995
Jan Štěpán	Osteoporóza - kostní onemocnění průmyslově rozvinuté společnosti	duben 1996
Václav Hořejší	Receptorové molekuly buněk imunitního systému	listopad 1996
Cyril Höschl	Chování jako fenotyp	leden 1997
Jan Závada	Nádorová virologie	březen 1997
Luboslav Stárka	Estrogeny v nás a mimo nás	leden 1998
Jiří Lom	Oportunističtí paraziti člověka	listopad 1998
Blanka Říhová	Nové směry v imunologii	únor 1999
Václav Pačes	Genomika - krok do 21. století	březen 1999
Ivan Šetlík	Zrození a vývoj fotosyntézy	duben 1999
Pavel Hobza	Interakce molekul v přírodních vědách	listopad 1999
Cyril Höschl	Trojdimenzionální model osobnosti a libostní struktury mozku	únor 2000
Helena Tlaskalová	Imunita na sliznicích	listopad 2000
Josef Koutecký	Jazyk českých lékařů	prosinec 2000
Pavel Čech	Manželé Coriovi, laureáti Nobelovy ceny, rodáci z Prahy	leden 2001
Oldřich Nečas	Biologie buněčného stresu	březen 2001
Ivan Raška	Buněčné jádro - pořádek v nepořádku	listopad 2001
Vladimír Sklenář	Nepředvídatelné dědictví Fouriera, aneb mag(net)ické čáry (problémy magnetické nukleární rezonance)	prosinec 2001
Jiří Horáček	Vizualizace duše	únor 2003
Milan Elleder	Sysozomální systém buňky. Pohled diagnostický a biologický	březen 2003

Jan Květ	k čemu potřebujeme mokřady?	duben 2003
Cyril Höschl	Neurobiologie úzkosti	únor 2004
Václav Hořejší	O jedné (ne)slavné imunologické historii	září 2004
Jan Konvalinka	Rezistence vůči virostatikům u HIV pozitivních pacientů: od viru k léku a zase zpátky	říjen 2004
Helena Tlaskalová	Naše soužití s mikroby	březen 2005
Jiří Patočka	Jed jako nástroj vědeckého poznání	březen 2006

4. Vědy společenské a humanitní

jméno	název	termín
Tomáš Halík	Náboženství postmoderní společnosti	březen 1995
František Šmahel	Modi videndi et legendi: četba a vnímání výtvarných děl ve středověku	prosinec 1995
Jaroslav Krejčí	Duchovní základy civilizační plurality	březen 1996
Zdeněk Smetánka	Kognitivní archeologie	prosinec 1996
Vladimír Šlapeta	Prvorepubliková nostalgie (architektura)	duben 1997
Jiří Musil	Otázky současné sociologie	září 1997
Jiří Fajt	Návraty k mistru Theodorikovi a k jeho Karlštejnu	prosinec 1998
Alexander Stich	Stav a výhledy české lingvoliterární barokistiky	říjen 1999
Ivan Hlaváček	Bludné cesty českých rukopisů	prosinec 1999
František Čermák, Alexander Stich	Český jazyk - tradice a výhledy v éře globalizace	květen 2000
Magdalena Pokorná	Dějiny učených společností na území ČR	listopad 2002
Miroslav Červenka	Rytmičtý princip volného verše	červen 2003
Otakar Funda	Vznik křesťanské víry (v konsekventně kritickém pohledu religionistiky)	říjen 2003

Jan Bouzek	Umění starého světa, kořeny evropského myšlení a naše země	červen 2005
František Šmahel	Poslední Vánoce Karla IV. ve Francii	prosinec 2005
Jaroslav Krejčí	Antropologická mutace a civilizační protiklady	únor 2006

Diskusní témata:

jméno	název	termín
Milan Uhde	Úloha vědce ve společnosti	září 1994
Pavel Mertlík	Podpora badatelského - základního výzkumu a nespecifikovaného výzkumu na vysokých školách	červen 1999
Rudolf Zahradník	Stav českého školství především vysokého	leden 2002
Rudolf Zahradník	Stav českého školství především vysokého	únor 2002
Miloš Kužvart	Ochrana životního prostředí v 21. století	březen 2002
Karel Štulík, Zdeněk Havlas, Emil Paleček, Vladimír Vonka	Chemie, biologie, medicína: Cesty a překážky ve spolupráci	říjen 2005
Václav Hořejší	Učená společnost by se měla veřejně více angažovat	listopad 2005
Milan Elleder, Emil Paleček	Směřování Učené společnosti	červen 2006
Karel Štulík, Pavel Kratochvíl	Vysokoškolské vzdělávání a výzkum	září 2006
Jiří Lukeš	Historie, současnost a perspektivy krajiny a ochrany přírody na Šumavě	říjen 2006
Pavel Hollander	Konstruktivní metafyzika aneb imperativ nezměnitelnosti materiálního ohniska ústavy, čili přirozené vs. pozitivní právo	listopad 2006

Na zasedáních zaznělo celkem 90 přednášek. Z toho bylo 28 přednášek z oblasti věd matematicko-fyzikálních, 19 přednášek z oblasti věd chemických, 27 z oblasti věd biologicko-medicínských a 16 z oblasti věd společenských a

humanitních. Dále bylo proneseno 11 diskusních témat.²⁴⁰. Diskusní témata se stala nejvíce oblíbenými v posledních letech, nejvíce v roce 2006.

Přednášky na valných shromážděních byly v některých případech podřízeny jednotícímu tématu, jindy byly z různých oblastí. Například v roce 2002 se přednášky nesly v duchu problematiky násilí v současné společnosti, v roce 2003 proběhly v odpoledním bloku přednášky na téma „K organizaci vzdělávání a výzkumu, kde hlavní příspěvky přednesli čestní členové Společnosti. V roce 2005 se jednalo o téma „Jak hodnotit a financovat vědu?“ a v roce 2006 se všechny příspěvky věnovaly tématu „Integrace a směřování Evropy“.

Seznam přednášek a příspěvků pronesených na valných shromážděních (seřazeno chronologicky a dále podle vědních oblastí a diskusních témat):

valné shr.	jméno	název	termín	vědy, téma
1. valné shromáždění	Josef Petráň	Historie českých učených společností	květen 1995	společenské a humanitní
2. valné shromáždění	Anthony Epstein	200 let po Jennerovi: Očkování a zhoubné nádory virového původu	květen 1996	biologicko-medické
2. valné shromáždění	Josef Koutecký	Medicina na přelomu tisíciletí	květen 1996	biologicko-medické
2. valné shromáždění	Miroslav Holub	Moudrost ve vědě a umění	květen 1996	diskusní téma
2. valné shromáždění	Rudolf Zahradník	Věda a společnost na konci 20. století	květen 1996	diskusní téma
2. valné shromáždění	Jaromír Plešek	Země, lidé, energie	květen 1996	chemické

²⁴⁰ V tabulkách jsou uvedeny přednášky a diskusní témata, které zazněly od 1. zasedání Společnosti konaného 20. září 1994 do 124. zasedání Společnosti konaného dne 19. prosince 2006.

2. valné shromáždění	Jiří Musil	Stav a perspektivy sociálních věd	květen 1996	společenské a humanitní
3. valné shromáždění	Helena Illnerová, Jiří Musil, Josef Koutecký	Úloha vědy v naší soudobé společnosti	květen 1997	diskusní téma
3. valné shromáždění	Martin Hampl, Jaromír Plešek, Cyril Höschl, František Šmahel	Vztah přírodních a společenských věd, obecné tendence bádání a problém integrity vědy	květen 1997	diskusní téma
3. valné shromáždění	Vratislav Schreiber	Věda v české společnosti a v kultuře	květen 1997	diskusní téma
4. valné shromáždění	Vladimír Vonka	Naděje a rizika molekulární medicíny	květen 1998	biologicko-medicínské
4. valné shromáždění	Václav Pačes	Současnost a budoucnost genomových projektů	květen 1998	chemické
4. valné shromáždění	Jiří Bičák	Poznání a údiv včera, dnes a zítra očima fyziky	květen 1998	matematicko-fyzikální
4. valné shromáždění	Jaroslav Krejčí	Dějinné trajektorie na přelomu tisíciletí	květen 1998	společenské a humanitní
4. valné shromáždění	Martin Hampl, Jiří Musil	Jsou populační růst a organizace problémy lidstva?	květen 1998	společenské a humanitní
5. valné shromáždění	Oldřich Nečas	Kognitivita živých systémů	květen 1999	biologicko-medicínské
5. valné shromáždění	Jan Svoboda	Biologie a její vztah k hraničním oborům	květen 1999	biologicko-medicínské
5. valné shromáždění	Jaroslav Churáček	Vzdělání, aplikační a etická funkce vědy a problémy financování	květen 1999	diskusní téma
5. valné shromáždění	Jiří Niederle	Význam mezinárodní spolupráce pro vědu 21. století	květen 1999	diskusní téma
5. valné shromáždění	Luboš Perek	Astronomie a astronautika na modré planetě	květen 1999	matematicko-fyzikální

5. valné shromáždění	Miroslav Petrussek	Reflexe globalizačních procesů v sociálních vědách	květen 1999	společenské a humanitní
6. valné shromáždění	Jiří Forejt	Genetika a genomika v biomedicínském výzkumu: Co se děje a co nás čeká?	květen 2000	biologicko-medické
6. valné shromáždění	Cyril Höschl	Molekulární psychiatrie: sci-fi nebo realita?	květen 2000	biologicko-medické
6. valné shromáždění	Bedřich Velický	Věda, vědci, globalizace	květen 2000	diskusní téma
6. valné shromáždění	Alexander Stich, František Čermák	Český jazyk - tradice a výhledy v éře globalizace	květen 2000	společenské a humanitní
6. valné shromáždění	Jaroslav Krejčí	Globalizace v dějinné perspektivě	květen 2000	společenské a humanitní
7. valné shromáždění	Rudolf Zahradník	Česká chemie: úspěchy	květen 2001	chemické
7. valné shromáždění	Svatopluk Krupička	Poválečný vývoj fyziky pevných látek v Československu a technická revoluce	květen 2001	matematicko-fyzikální
7. valné shromáždění	Jaroslav Kurzweil	Čím jsme přispěli světové matematice	květen 2001	matematicko-fyzikální
7. valné shromáždění	Josef Petráň, Josef Válka	Fenomen baroka a barokní Čechy	květen 2001	společenské a humanitní
7. valné shromáždění	Jan Klápště	Proměna českých zemí ve 13. století a její evropské souvislosti	květen 2001	společenské a humanitní
7. valné shromáždění	Vladimír Šlapeta	Co dala česká architektura světu	květen 2001	společenské a humanitní
7. valné shromáždění	Miroslav Verner	Nejnovější objevy českých egyptologů v Abúsíru	květen 2001	společenské a humanitní
8. valné shromáždění	Jan Volavka	Neurobiologie agrese	květen 2002	biologicko-medické
8. valné shromáždění	Stanislav Komárek	Usama bin Ladin a Orwelův Goldstein	květen 2002	společenské a humanitní
8. valné shromáždění	František Koukolík	Lidská agrese	květen 2002	společenské a humanitní

8. valné shromáždění	Pavel Říčan	Krutost jako náboženský fenomén	květen 2002	společenské a humanitní
8. valné shromáždění	František Šmahel	Moc a násilí v nenapravitelném světě Petra Chelčického	květen 2002	společenské a humanitní
9. valné shromáždění	Jiří Forejt	Klonování: Genetika, etika a politika	květen 2003	biologicko-medicínské
9. valné shromáždění	Vratislav Schreiber	Příběh neuroendokrinologie	květen 2003	biologicko-medicínské
9. valné shromáždění	Bedřich Lowenstein	Osvícenství a revoluce	květen 2003	společenské a humanitní
9. valné shromáždění	Mikuláš Popovič	Dopad existence Československa na kulturní a vědecký vývoj stř. Evropy	květen 2003	společenské a humanitní
9. valné shromáždění	Robert Kvaček, Petr Čornej	Konec historie aneb ztráta dějinné paměti	květen 2003	společenské a humanitní
9. valné shromáždění	František Šmahel	Organizace a struktura vědeckých institucí v ČR	květen 2003	společenské a humanitní
10. valné shromáždění	Vladimír Vonka	Základy genové terapie	květen 2004	biologicko-medicínské
10. valné shromáždění	Jaroslav Koutecký, Bedřich Velický	Srovnání vysokých škol v západní Evropě a USA s vysokými školami v České republice	květen 2004	diskusní téma
10. valné shromáždění	Zdeněk Johan	Francouzská věda a školsví - silné a slabé stránky	květen 2004	diskusní téma
10. valné shromáždění	Ivan Lefkovits	Špičková věda a solidní fundament vysokých škol ve Švýcarsku a jinde	květen 2004	diskusní téma
10. valné shromáždění	Karel Raška	Americké lékařské fakulty ve třetím tisíciletí	květen 2004	diskusní téma
10. valné shromáždění	Antonín Holý	Výhry a prohry v boji proti virům	květen 2004	chemické
10. valné shromáždění	Jiří Bičák	Albert Einstein a jeho odkaz	květen 2004	matematicko-fyzikální
10. valné shromáždění	Ivo Možný	Populační vývoj a společenská změna	květen 2004	společenské a humanitní

11. valné shromáždění	Jiří Městecký	AIDS - proč ještě nemáme vakcínu	květen 2005	biologicko-medicínské
11. valné shromáždění	Emil Skamene	Tuberkulóza a astma - setkání na křižovatce genetiky a civilizace	květen 2005	biologicko-medicínské
11. valné shromáždění	Pavel Drábek	Financování vědy a hodnocení jejích výsledků	květen 2005	diskusní téma
11. valné shromáždění	Jiří Wiedermann	Proč nám nefunguje věda tak, jak bychom si přáli	květen 2005	diskusní téma
12. valné shromáždění	Eva Hajičová	Jazyky a počítač: Obtíže a možnosti	květen 2006	společenské a humanitní
12. valné shromáždění	Václav Klaus	Evropa: od integrace k unifikaci	květen 2006	společenské a humanitní
12. valné shromáždění	Jaroslav Krejčí	Kulturní a sociální kontrasty na cestě evropské integrace	květen 2006	společenské a humanitní
12. valné shromáždění	Jiří Musil	Kam směřuje Evropa	květen 2006	společenské a humanitní
12. valné shromáždění	Petr Wittlich	České umění a evropská integrace	květen 2006	společenské a humanitní

Z uvedené tabulky vyplývá, že na valných shromážděních bylo proneseno 13 přednášek z oblasti věd biologicko-medicínských, 4 z oblasti věd chemických, 5 z oblasti věd matematicko-fyzikálních, 25 z oblasti věd společenských a humanitních a zaznělo 14 diskusních témat. Je velmi zajímavé, že na valných shromážděních jsou nejoblíbenější přednášky z oblasti věd společenských a humanitních, které mají zcela zásadní převahu.

3.7.9 Veřejné přednášky

Veřejné přednášky pořádá Společnost od roku 1998. Tyto přednášky se těší velké pozornosti veřejnosti.

Veřejné přednášky seřazené podle vědních oblastí a dále chronologicky:

jméno	název	termín	vědy
Ctirad John	Evoluce života	duben 1999	biologicko- medicínské
Oldřich Nečas	Víme už, co je podstatou toho, čemu říkáme život?	listopad 1999	biologicko- medicínské
Václav Pačes	Přínosy, rizika a etické aspekty molekulární genetiky	listopad 2000	biologicko- medicínské
Václav Pačes	Co nového vypovídají geny o původu a vývoji života na Zemi	listopad 2001	biologicko- medicínské
Blanka Říhová	Nová naděje pro pacienty s nádorovým onemocněním - směrovaná polymerní léčiva	listopad 2002	biologicko- medicínské
Helena Illnerová	Zkracování dnů, podzimní blues a biologické hodiny	listopad 2004	biologicko- medicínské
Cyril Höschl	Neurobiologie úzkosti	duben 2006	biologicko- medicínské
Jaromír Plešek	Geneze prvků	duben 2005	chemické
Jiří Grygar	Okna vesmíru dokořán po dvaceti letech	duben 2003	matematicko- fyzikální
Oldřich Kowalski	O pojmu hladkosti v geometrii a jeho překvapujících vlastnostech	listopad 2005	matematicko- fyzikální
Josef Humlíček	Mikroelektronický nanosvět	duben 2007	matematicko- fyzikální
Jan Křen	Češi a Němci: Dějinná paměť	únor 1998	společenské a humanitní
Jiří Kejř	Husův proces	duben 2000	společenské a humanitní
Alexander Stich	Dnešní český jazyk prizmatem tisíciletého vývoje	duben 2001	společenské a humanitní
Zdeněk Matějček	Co nás chrání před zlým osudem. O příznivém vývoji dětí za nepříznivých podmínek	duben 2002	společenské a humanitní

Jiří Musil	Přemýšlení o budoucnosti měst	listopad 2003	společenské a humanitní
Miroslav Petrusek	Cesty sociologie od mýtu k logu a zase zpátky	duben 2004	společenské a humanitní
Petr Pokorný	Nejstarší evangelia: struktura, vznik, teologie	listopad 2006	společenské a humanitní

Od začátku pořádání veřejných přednášek v roce 1998 až do konce roku 2006 bylo proneseno 7 veřejných přednášek z oblasti věd biologicko-medicínských, 1 z oblasti věd chemických, 3 z oblasti věd matematicko-fyzikálních a 7 z oblasti věd společenských a humanitních. Jedním z důležitých úkolů, který patří nejen Učené společnosti, ale obecně vědeckým pracovníkům, je snaha přiblížit moderní vědu veřejnosti. Veřejné přednášky jsou jednou z těchto cest.

Ze všech výše uvedených skutečností lze vyvodit závěr, že jednotlivé vědní oblasti nebyly při aktivitách Společnosti zastoupeny rovnoměrně. Proto se jeví jako velmi rozumný postup předsedy Společnosti Jiřího Grygara, jenž zavedl už v roce 2004, nedlouho po svém zvolení do funkce. Jednalo se o doporučení, aby se sekce počínaje lednem 2005 v přípravě aktivit pravidelně střídaly.²⁴¹ Tím, že Společnost sdružuje nejen přírodovědné, ale i humanitní obory, má dostatečný odborný potenciál vyslovovat se k nejrůznějším otázkám života.

---

²⁴¹ Příruční registratura Společnosti, spis. znak 2, Zápisy ze zasedání, Zápis z 121. zasedání Společnosti konaného 21. září 2004.

4. ZÁVĚR

Učená společnost České republiky, o. s., tradice, modernita, směřování

Ve své rigorózní práci jsem se pokusila nastínit vznik, vývoj a poslání Učené společnosti České republiky, o. s., s ohledem na historii jejích předchůdců, existujících v českých zemích od druhé poloviny 18. století. Soubor použitých pramenů a odborné literatury poskytl dostatečné podklady pro přehledné zpracování tohoto vývoje.

Učená společnost představuje ve většině případů shromáždění mužů a žen vědy, jejichž dílo se dočkalo ocenění zpravidla nejen doma, ale i ve světě. Sdružování lidí podobných zájmů má v lidské společnosti dlouhou tradici.

Pokud jde o vznik a ustavení takové společnosti, je možných několik cest. Mezi přirozené a tradiční patří jmenování nevelké skupiny významných badatelů hlavou státu, panovníkem či prezidentem. Takový základ se zpravidla zvolna rozšiřuje, až je dosaženo počtu členů, který bývá předepsán stanovami. Vždy jde o společnost přísně výběrovou, což je nutné zdůraznit, neboť někdy není zcela správně chápán zásadní rozdíl mezi učenou společností a společností odbornou. Do učené společnosti se uchazeč nemůže přihlásit o členství, jak je obvyklé u rozmanitých odborných společností. Učená společnost přitom většinou není spojena s laboratořemi či ústavami, kde se provozuje aktivní badatelství.²⁴²

Vědci jsou součástí elity společnosti. „Elitu tvoří ti, kdo jsou schopni se do ní dostat a poté se v ní udržet.“²⁴³ Podle

---

²⁴² R. ZAHRADNÍK, *Za vládu rozumu*, Praha 2002, s. 54-61.

²⁴³ Eliška NOVOTNÁ, *Sociologie. Průvodce klasickou sociologií*, Praha 2001, s. 61.

Vilfreda Pareta²⁴⁴ existují dvě vrstvy obyvatelstva – nižší vrstva – neelita a vyšší vrstva – elita. Ta se dělí na elitu vládnoucí a nevládnoucí.²⁴⁵ Elity, které v každé společnosti existují, jsou tvořeny těmi nejschopnějšími a jejich koloběhem je umožněno fungování společnosti. Ti, kteří mají moc v té či oné sféře sociálního života, jsou v ní elitou. Učené společnosti vznikaly většinou v zemích, kde nejen fungovaly, ale často měly i tradici a prestiž univerzity, přesto vznikla v podstatě celosvětová potřeba zřizování nových center pro vědeckou diskusi a na podporu vědecké práce. Jejich členové tvoří skupinu „duchovní elity“. Vědecká komunikace pak probíhá jako trh informací. „Vědci ovládají množství strategií, jimiž lze více či méně spolehlivě přilákat pozornost druhých. Vědecká kariéra spočívá ve schopnosti vědce přilákat co nejvíce pozornosti k tomu, čím se právě zabývá. „Dostat se do středu konverzací svých kolegů, být jimi co nejčastěji citován, vybízet k polemikám...“²⁴⁶

Učené společnosti v Evropě mají více než dvousetletou historii, nejslavnější dokonce oslavily třísté výročí svého založení. V českých zemích lze hovořit o „evropské tradici“ – vždyť Soukromá společnost nauk v Praze se formovala v 70. letech 18. století, roku 1784 přijala své první stanovy, název Česká společnost nauk a od roku 1790 označení Královská česká společnost nauk.

Na sklonku 19. století u nás byla založena díky mimořádné finanční podpoře českého architekta a stavitele Josefa Hlávky Česká akademie věd a umění, jejímž úkolem byla podpora vědy a literatury pěstované v českém jazyce

---

²⁴⁴ Vilfredo Federico Damaso Pareto (1848 – 1923), italský sociolog a ekonom.

²⁴⁵ Emanuel PECKA, *Sociologické teorie elity*, in: Politické elity v Československu 1918-1948, Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994, s. 16.

²⁴⁶ Jan KELLER, *Úvod do sociologie*, Praha 1999, s. 165-166.

a českého umění. Nejvýznačnějším polem její působnosti byla činnost publikační.

Po nastolení totalitního režimu v roce 1948 byly zrušeny všechny dosavadní hlavní československé vědecké instituce a namísto nich byla v roce 1952 založena Československá akademie věd, která zahrnovala jak soubor vědeckých ústavů, tak učenou společnost – sbor akademiků a členů korespondentů.

V roce 1992 byla zákonem č. 59/1992 Sb. Československá akademie věd zrušena a sbor akademiků a členů korespondentů ČSAV rozpuštěn. Zatímco sbor akademiků byl v roce 1952 reprezentován výkvětem domácí vědy – základem ČSAV byly přední vědecké osobnosti zanikajících vědeckých společností – situace v roce 1989 byla odlišná.

Již během roku 1992 se začala scházet skupina přírodovědců, lékařů a humanitně zaměřených odborníků, která se zabývala otázkou obnovení učené společnosti, protože Akademie věd ČR neměla sbor individuálních členů z řad vynikajících vědců a nevykonávala tak funkci celostátní vrcholné učené společnosti. Šťastný krok představovalo ustavení Nadace pro obnovení Učené společnosti v České republice. Dalším krokem bylo v roce 1994 slavnostní ustavení Učené společnosti České republiky přijetím „Deklarace Učené společnosti České republiky“ a registrací prvních stanov.²⁴⁷ Prvních 36 významných vědců, kteří podepsali tuto „Deklaraci“, se stalo zakládajícími členy Společnosti. Mezi nimi bylo pouze devět bývalých řádných členů, akademiků a členů korespondentů zrušené Československé akademie věd, a

---

²⁴⁷ R. ZAHRADNÍK, *Za vládu rozumu*, Praha 2002, s. 54-61.

to z oblasti věd chemických a biologicko-medicínských. Ze sféry společenských věd mezi nimi nebyl ani jeden.

Společnost dokázala zdárně navázat na Královskou českou společnost nauk a na Českou akademii věd a umění. Obě tyto korporace byly veřejné a členská základna přísně výběrová. Jejich nejdůležitějším posláním byla reprezentace vědy, zatímco ČSAV byla zřízena zákonem, budována jako soustava vědeckých pracovišť a měla sbor akademiků a členů korespondentů. Vznikla jako vrcholná československá instituce mimovysokoškolského výzkumu, vycházející ze sovětského vzoru, avšak přihlížející i k objektivním potřebám rozvoje moderní vědy. Se vznikem ČSAV tradiční vědecké společnosti zanikly, tím byla jednoznačně akceptována linie daná ÚV KSČ. Na druhou stranu se ČSAV snažila uchovat co nejvíce z dobrých tradic české vědy. Byla konstituována jako nejvyšší vědecká instituce Československé republiky, měla sdružovat nejvýznamnější vědecké pracovníky státu a zabývat se na nejvyšší úrovni plánovitou a organizovanu prací v teoretických a užitých vědách. Z těchto výše uvedených důvodů nelze KSČN a ČAVU postavit institucionálně do stejné roviny s ČSAV.

Jak Královská česká společnost nauk, tak Česká akademie věd a umění se tvářily konzervativně a loálně vůči monarchii i pozdější republice. V prvním případě to bylo dáno tím, že zprvu byli členy Češi i Němci, ve druhém případě silně působil vliv zakladatele Josefa Hlávky. Jejich posláním bylo pěstování a podpora učenosti, vědy, a proto se také jejich vnitřní život odehrával v odborných třídách. Naprosto obdobně je tomu i u Rakouské a Bavorské Akademie věd. Zde také těžiště leží ve třídách, ty volí své členy, navrhuji ceny apod. Společné

výroční zasedání má společenský ráz za účasti nejvyšších státních činitelů.

Učená společnost České republiky, o. s., se dokázala v průběhu několika málo let výrazně profilovat, vytvořit definovanou i funkční strukturu a program odpovídající 21. století. Jedním z původních záměrů bylo vytvořit sbor adekvátní dřívějšímu sboru akademiků, který měla ČSAV. Vývoj se však ubíral jinak, zákonná forma dnešní Učené společnosti je „občanské sdružení“. Po dlouhou dobu to znamenalo, že Společnost měla ke své činnosti pouze prostředky z příspěvků svých členů a z občasných sponzorských darů. Stěžejní pro rozvoj Společnosti byl rok 2005, kdy její postavení bylo právně zakotveno s účinností ode dne 13. září 2005 v ustanovení § 3 zákona č. 283 Sb., o Akademii věd České republiky, ve znění zákona č. 342/2005 Sb., dle něhož „Akademie podporuje Učenou společnost České republiky, občanské sdružení, která přispívá ke svobodnému pěstování a rozvoji vědy v České republice a reprezentuje ji vůči obdobným zahraničním institucím“.

Po náročné přípravě byly v roce 2006 přijaty rozsáhlejší úpravy stanov, cílem bylo reflektovat na téměř čtyřnásobný růst členské základny od jejího založení i na zkušenosti z činnosti Společnosti v uplynulých letech. Byly zřízeny sekce podle vědních oblastí, což nepochybně zlepšilo vazby mezi plénem a Radou Společnosti a zvýšilo aktivitu členů. Byl změněn princip volby členů Rady a počet řádných členů stanoven na číslo jedno sto jedenáct.

Za relativně krátkou dobu své existence podporovala Společnost vědu udělováním svých cen, určených nejprve vědeckým pracovníkům, mladým vědeckým pracovníkům a

posléze také středoškolským studentům. Aby soutěž o ceny byla vyrovnanější, přijala Rada v roce 2006 novou proceduru jejich udělování, kde jsou zohledněny vědní sekce. Z činnosti Společnosti rovněž poutají pozornost například veřejné prezentace činnosti, jež jsou zaměřeny jednak na širší odbornou obec a též na širší veřejnost. Novinkou je také udělování medailí za zásluhy o rozvoj vědy a pořádání výjezdních zasedání. Přínosem je i vydání dvou knih medailónků významných vědců. Jedním z dalších rysů vývoje Společnosti je větší práce v sekcích a střídání sekcí v zajišťování různých aktivit. Učená společnost je interdisciplinární, s velkým spektrem specializací, a může se uplatnit i v rozhodovacích procesech, např. posuzovat výzkumné projekty. K některým tématům projednávaných na zasedáních mohou být zváni např. oborově příslušní ministři a odborníci, kteří nejsou členy Společnosti. Je možné střídání přednášek a diskusí na odborné téma, které by se nejprve projednalo v příslušné sekci a na plenárním zasedání pak shrnulo. Učená společnost může být jak exkluzivním klubem, tak se vyjadřovat k současným tématům. Příkladem může být výjezdní zasedání do jižních Čech, jehož náplní byla panelová diskuse na téma „Historie, současnost a perspektivy rozvoje a ochrany přírody a krajiny na Šumavě“ a proběhla za účasti přizvaných hostů, jihočeské akademické obce a novinářů. Společnost je multidisciplinární a pro plenární shromáždění jsou volena témata, která Učenou společnost spojují.

Proti zmiňovaným korporacím je Učená společnost České republiky, o. s., velmi mladá, vždyť působí pouhých 12 let.²⁴⁸ Přínos Společnosti lze spatřovat v její interdisciplinaritě,

---

²⁴⁸ Míněno od založení Společnosti do roku 2006 (včetně).

v možnosti vyjadřovat se k současným vědeckým problémům ve všech spektrech vědy a rovněž propagovat vědu spoluprací s médii. Rozvíjejí se kontakty se zahraničními učenými společnostmi a akademiemi. Pro další rozvoj Společnosti kromě aktivit jejích členů a dobré práce Rady velmi záleží na podpoře, které se nyní Společnosti dostává od Akademie věd ČR.

Směřování a poslání Učené společnosti je možné shrnout do tří hlavních rozměrů. Nejprve dolů, směrem k rozvoji vlastnímu - zde může Společnost pomoci rozvojem „malé“ interdisciplinarity, podporovat rozvoj vědy na pracovištích, z nichž členové Společnosti vzešli, například veřejnými disputacemi o aktuálních problémech, které se objevují na hranicích jednotlivých oborů. Jde o přednášky a malá symposia iniciovaná Společností, na které příslušné sekce zvou účastníky podle vlastního rozhodnutí, od nadějných doktorandů výše. Výsledky by mohly být zpracovány v řadě „Přednášky a rozpravy Učené společnosti“, po čase by se možná některá pracoviště o záštitu Společnosti a přítomnost jejích členů na takových setkáních sama ucházela. Za druhé jde o „velkou“ interdisciplinarity, jejíž problémy jsou významnou náplní plenárních zasedání - filozofie vědy, financování a organizace vědy, problémy středoškolské výuky, zejména matematiky, ale i jiných oborů, problémy vysokoškolské výuky a vědy na univerzitách a další. Třetí oblastí je popularizace, jejíž páteří musí být popularizace skutečnými odborníky. Není možné pominout osobní kontakty mezi vědci a reprezentace vědy prostřednictvím osobností.

Výstižně vyjádřil nástin budoucnosti Učené společnosti pan předseda Jiří Grygar v připravovaném dokumentu: „A

možná, že potom dál už přijde mladší generace, která postupně nabývá vrchu v Učené společnosti, která přijde se svými vlastními nápady tak, aby Učená společnost reagovala na velké vize a velké výzvy 21. století, protože marná sláva, věda se dostává do politiky, věda se dostává do společnosti nejrůznějšími prostředky. A myslím si, že jedině ten národ, který dokáže integrovat právě tyto podněty ve své obecné veřejné činnosti, tak ten má nárok na to, aby patřil do světové elity řekněme v polovině 21. století.“²⁴⁹

---

²⁴⁹ *Lev s korunou*. Dokumentární film o Učené společnosti České republiky, o. s., je ve fázi příprav. Dokument natáčí firma HERAFILM, režie: Vladimír Kunz. Předpokládaný termín dokončení: duben 2008.

5. SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

ARCHIVNÍ PRAMENY:

MSÚ - A AV ČR, fond ČAVU, karton 168, inv. č. 192 - 194, 1950.

MSÚ - A AV ČR, fond ČAVU, karton 169, inv. č. 201, 1951 - 1952.

MSÚ - A AV ČR, fond ČAVU, katron 170, inv. č. 210, 1890 - 1948.

MSÚ - A AV ČR, fond KČSN, karton 1, inv. č. 5, 1784 - 1787.

MSÚ - A AV ČR, fond KČSN, katron 43, inv. č. 121, 1849 - 1900.

MSÚ - A AV ČR, fond KČSN, karton 51, inv. č. 228, 1901 - 1948.

MSÚ - A AV ČR, fond KČSN, katron 7, inv. č. 19, 1934 - 1952.

Příruční registratura Učené společnosti České republiky, o. s.:

0 – Základní dokumenty

00 – Založení Učené společnosti – deklarace 1994

01 – Stanovy

02 - IČO, registrace

03 – Smlouvy nájemní a jiné

04 – Statut cen, medailí

05 – Seznam členů – adresář

06 – Členské otázky, diplomy

1 – Valná shromáždění

10 - Výroční zpráva

2 – Záписy ze zasedání

21 – Materiály ze zasedání

3 – Rada

4 – Finanční a ekonomické záležitosti

- 40 – Přehledy příjmů a vydání, rozpočty
- 41 – Nadační fond při Učené společnosti České republiky, sponzorské záležitosti
- 42 – Dary, finanční příspěvky, dotace
- 43 – Faktury, výpisy
- 44 – Finanční záležitosti – různé doklady, potvrzení, sdělení
- 45 – Ceny – potvrzení o převzetí šeku
- 46 – Platby členských příspěvků
- 5 – Nadace
- 50 – Registrace, IČO a jiné
- 51 – Statuty
- 52 – Správní rada
- 53 – Schůze nadace
- 54 – Členství
- 55 – Finanční záležitosti
- 56 – Korespondence s US
- 6 – Spolupráce s tiskem, rozhlasem, televizí
- 60 – Prezentace na veřejnosti
- 7 – Medaile
- 8 – Praemium Bohemiae

PRAMENY VYDANÉ TISKEM:

Lenka JAKLOVÁ, Myšlení jako vášeň. Rozhovor Lenky Jaklové s profesorem Rudolfem Zahradníkem, Praha 1998.

Kádrový a personální útvar ČSAV, Přehled o členech Československé akademie věd. Adresář, Praha 1989.

Jaroslav PEŠKA, Československá akademie věd 1986. Informativní příručka, Praha 1986.

Jaroslav PEŠKA, Československá akademie věd 1988 (dodatek). Informativní příručka, Praha 1989.

Statut nadační ceny Nadace B. Jana Horáčka Českému ráji Praemium Bohemiae ze 7. 11. 2001 .

Otto WICHTERLE, Vzpomínky, Praha 1996.

Rudolf ZAHRADNÍK, Za vládu rozumu, Praha 2002.

INTERNETOVÉ STRÁNKY:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Brdi%C4%8Dka

<http://marilyn.uochb.cas.cz/Bulletin/bulletin254/wiesner.html>

<http://www.learned.cz/main.php?id=01.02.02.00>

[http://pes.cojeco.cz/index.php?detail=1&id_desc=31261&s_lang=2
&title=Guillemin](http://pes.cojeco.cz/index.php?detail=1&id_desc=31261&s_lang=2&title=Guillemin)

<http://www.learned.cz>

<http://www.learned.cz/main.php?id=01.01.01.00>

<http://zivotopisyonline.cz/miroslav-holub.php>

<http://www.ics.muni.cz/zpravodaj/articles/283.html>

<http://www.archiv.cas.cz/publikace/krejci.htm>

<http://www.phil.muni.cz/fil/scf/krejcj.html>

DOKUMENTÁRNÍ FILM

Lev s korunou. Dokumentární film připravuje firma HERAFILM, režie Vladimír Kunz. Termín dokončení dokumentu je plánován na duben 2008.

LITERATURA:

Hana BARVÍKOVÁ, Reflexe počátků vědecké instituce. První všední dny ČSAV a jejích ústavů v paměti současníků, in: AB 1, 2003, s. 7.

Hana BARVÍKOVÁ - Helena JANDEROVÁ - Václav PODANÝ, Fondy a sbírky Archivu Akademie věd České republiky, Praha 1999.

Hana Barvíková - Marek Ďurčanský - Pavel Kodera, Věda v Československu v letech 1953 - 1963, Praha 2000.

Jiří BERAN, Inventář archivního fondu Královské české společnosti nauk, Praha 1981.

Jiří BERAN, Královská česká společnost nauk v letech 1945 - 1952, in: DVT 3, 1982, s. 162 - 177.

Jiří BERAN, Malé zamyšlení nad Učenou společností ČR, in: DVT 3, 2006, s. 195 - 202.

Jiří BERAN, Vznik České akademie věd a umění v dokumentech, in: Práce z dějin Akademie věd, seria B, fasciculus 2, Praha 1989, s. 1 - 385.

Jiří BERAN, Vytváření členské základny ČSAV v roce 1952, in: Soudobé dějiny 12, 2005, č. 1, s. 102–139.

Jiří BERAN, Zdeněk Nejedlý v institucionálním vývoji české vědy v letech 1945–1952, in: Dějiny věd a techniky, 33, 2000, s. 121–145.

Adolf FILÁČEK, Věda, poznání, komunikace, Praha 2004.

Jiří BERAN - Josef LEVORA, Věda v Československu v letech 1918 - 1952, Praha 1979.

Jiří GRYGAR, Učená společnost České republiky, Praha 2002.

Ivan HLAVÁČEK, Zasedání Učené společnosti ČR dne 20. září 2005, in: AB 11, 2005, s. 17.

Ivan HLAVÁČEK – Jiřina JEDINÁKOVÁ, Učenci očima kolegů, žáků a následovníků, Praha 2007.

Pavel CHAROUSEK, *Praemium Bohemiae 2007. Dnes naposledy?*, in: Turnovsko v akci, 5. 2. 2007.

Ulrich IM HOF, Evropa a osvícenství, Praha 2001.

Miroslav JODL, Teorie elity a problém elity, Praha 1968.

Josef KALOUSEK, Děje Král. české společnosti nauk spolu s kritickým přehledem publikací jejích z oboru filosofie, historie a jazykovědy, Praha 1885.

Jan KELLER, Úvod do sociologie, Praha 1997.

František KOLÁŘ a kol., Politická elita meziválečného Československa 1918 – 1938, Praha 1998.

Kolektiv autorů, 200 let pomocných věd historických, Praha 1988.

Kolektiv autorů, 200 let České společnosti nauk 1784 – 1984. Praha 1985.

Kolektiv autorů, Slavné pražské vily, Praha 2004.

Petr KRATOCHVÍL, Akademie věd České republiky, Praha 1997.

Alois LODR, Josef Hlávka, Praha 1988.

Ch. Wright MILLS, Mocenská elita, Praha 1966.

Alena MÍŠKOVÁ, Prvky kontinuity a diskontinuity při zakládání a v prvních letech existence ČSAV, in: Práce z dějin Akademie věd, řada C, svazek 4, Praha 2003, s. 27 - 36.

Alena MÍŠKOVÁ - Hana BARVÍKOVÁ - Miroslav ŠMIDÁK, Československá akademie věd - 1969 - 1972. Restaurace komunistické moci ve vědě, Praha 1998.

Miroslav NĚNIČKA, Prameny k dějinám ČSAV v Ústředním archivu ČSAV, in: DVT 3, 1983, s. 163 - 169.

Eliška NOVOTNÁ, Sociologie. Průvodce klasickou sociologií, Praha 2001.

Luboš NOVÝ, Československá akademie věd - 1952 - 1982, Praha 1982.

Obecný rejstřík spisů Královské české společnosti nauk 1905 - 1935, Praha 1938.

Karel PACNER – František HOUDEK – Libuše KOUBSKÁ, Čeští vědci v exilu, Praha 2007.

Emanuel PECKA, Sociologické teorie elity. in: Politické elity v Československu 1918-1948. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, svazek 20, Praha 1994.

Josef PETRÁŇ, Královská česká společnost nauk. Místo české učené společnosti v dějinách a v proudu vědy, in: Vesmír 11, 1995, s. 632 - 635.

Jiří POKORNÝ, Odkaz Josefa Hlávky. Praha 2005.

Jiří POKORNÝ - Jan NOVOTNÝ, Česká akademie věd a umění 1881 - 1991, Praha 1993.

ŠAMANOVÁ Gabriela – ŠKODOVÁ Markéta – VINOPAL Jiří, Obraz vědy v českém veřejném mínění, Praha 2006.

Alena ŠLECHTOVÁ - Josef LEVORA, Členové České akademie věd a umění 1890 - 1952, Praha 2004.

František ŠMAHEL, The Learned Society of the Czech Republic 1994 - 2004, Praha 2005.

František ŠMAHEL, Učenci očima kolegů a žáků, Praha 2004.

František ŠMAHEL, Učená společnost České republiky 1994 - 2004, Praha 2004.

Miroslav ŠMIDÁK, Legislativní úprava vědecké a výzkumné činnosti v České republice po listopadu 1989, in: Práce z dějin Akademie věd, seria A, fasciculus 5, Praha 1997, s. 77 - 93.

Miroslav ŠMIDÁK, Valné shromáždění Československé akademie věd 1952 - 1972. Poznámky k právnímu a organizačnímu vývoji, in: Práce z dějin Akademie věd seria A fasciculus 3, 1988, s. 5 - 40.

František ŠORM, Věda a naše současnost, Praha 1969.

František ŠORM - Václav VOJTÍŠEK, Členové Československé akademie věd a členové českých národních vědeckých institucí, Praha 1968.

Ladislav TONDL, Věda a technika a společnost. Soudobé tendence a transformace vzájemných vazeb, Praha 1994.

TŘEŠTÍK Dušan, Směřování české vědy, Praha 1994.

VACEK Jiří – SKALICKÝ Jiří – VOSTRACKÝ Zdeněk – POTMĚŠIL Jaroslav, Společnost, věda a technologie, Plzeň 1998.

Václav VOJTÍŠEK, 180 let Král. české společnosti nauk. Přednáška, kterou proslovil v jubilejním cyklu 25. 10. 1951, in: Věstník Královské české společnosti nauk. Třída filozoficko - historicko - filologická, 1953, s. 1 - 23.

Úřad prezidia ČSAV, Výběr informací o vývoji Československé akademie věd a Slovenské akademie věd do roku 1980, Praha 1981.

Ústřední archiv ČSAV, Prameny ke vzniku Československé akademie věd, in: Archivní zprávy ČSAV 4, 1972, s. 5 - 27.

Bohumil VYBÍRAL, Praemium Bohemiae 2002, Hrubá Skála 2002.

Bohumil VYBÍRAL, Praemium Bohemiae 2007, Hrubá Skála 2007.

Jiří WEGNER, Obecný rejstřík spisů Královské české společnosti nauk 1884 - 1904, Praha 1905.

Jiří WEGNER, Královská česká společnost nauk 1784 - 1884. Seznam členů, Praha 1884.

Jiří WEGNER, Generalregister zu den Schriften der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften 1784 - 1884. Obecný rejstřík ke spisům král. České společnosti nauk 1784 - 1884, Praha 1884.

Jiří WEGNER, Die Königl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaft, Praha 1884.

Rudolf ZAHRADNÍK, Učená společnost České republiky, in: Věstník Akademie věd České republiky 1-2, Praha 1994, s. 85 - 89.

6. SEZNAM ZKRATEK

AB	Akademický bulletin
AV ČR	Akademie věd České republiky
c. k.	císařsko - královský
ČAVU	Česká akademie věd a umění
ČLSJEP	Česká lékařská společnost Jana Evangelisty Purkyně
ČSAV	Československá akademie věd
ČSFR	Česká a Slovenská Federativní republika
DVT	Dějiny vědy a techniky
FÚ AV ČR	Filozofický ústav Akademie věd České republiky
HLA	Human leukocyte antigen
CHKO	chráněná krajinná oblast
IFSHC	Intenacional Federation of Societies for Histochemistry and Cytochemistry
JU ČB	Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
KČSN	Královská česká společnost nauk
KSČ	Komunistická strana Československa
KÚNZ	Krajský ústav národního zdraví
LF UK	Lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze
MAP	Masarykova akademie práce
MFF UK	Matematicko - fyzikální fakulta Univerzity Karlovy v Praze

MFF UK v Bratislavě	Matematicko - fyzikální fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě
MOP	Moderní metody programování
MSÚ - A AV ČR, v.v. i.	Masarykův ústav Akademie věd České republiky, vědecko - výzkumná instituce
MU	Masarykova univerzita v Brně
NIH	National Institutes of Health
NP	národní park
o. s.	občanské sdružení
PřF UK	Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy
SAV	Slovenská akadémia vied
SPOLEČNOST	Učená společnost České republiky, o.s.
UJEP	Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem
UP	Univerzita Palackého v Olomouci
ÚVT UJEP	Ústav výpočetní techniky Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem
VFN	Vinohradská fakultní nemocnice
VŠCHT	Vysoká škola chemicko - technologická v Pardubicích
VUT	Vysoké učení technické v Brně
WHO	World Health Organization

8. PŘÍLOHY

I. Institucionální a jiné záležitosti:

1. Einrichtung und Gesetze der böhm. Gesellschaft der Wissenschaften (1784)
2. Stanovy Královské české společnosti nauk (1868, z němčiny přeložil Karel Jaromír Erben)
3. Zakládací listina České akademie věd a umění (1892)
4. Deklarace Učené společnosti České republiky
5. Medaile Učené společnosti České republiky udělovaná za zásluhy o rozvoj vědy (2004)
6. Seznam nositelů cen Učené společnosti v kategorii „vědecký pracovník“ a „mladý vědecký pracovník“ 1996 – 2006
7. Seznam nositelů cen Učené společnosti v kategorii „středoškolský student“ 1998 – 2006
8. Seznam publikovaných medailonků v knize „Učenci očima kolegů a žáků“ a „Učenci očima kolegů, žáků a následovníků“
9. Laudatio Zdeňka Ceplechy pronesené při převzetí ceny Praemium Bohemiae 4. 12. 2006 na Státním zámku Sychrov

II. Fotografie:

Otto Wichterle

Rudolf Zahradník

Josef Koutecký

František Šmahel

Jiří Grygar

Ustavující zasedání Učené společnosti České republiky (1994)

Výjezdní zasedání Učené společnosti České republiky, o. s.,

v Brně (2005)

12. valné shromáždění Učené společnosti České republiky, o. s.
(2006)

Návštěva čestného člena Učené společnosti České republiky,
nositele Nobelovy ceny za fyziku Jamese W. Cronina v sekretariátu
Učené společnosti (2007)

Body 1., 2., 3. z přílohy I. jsou v uloženy v Masarykově
ústavu – Archivu AV ČR, v. v. i. Body 4., 5., 6., 7., 8. a 9.
z přílohy I. jsou uloženy v příruční registratuře Učené společnosti
České republiky, o. s. Fotografie z přílohy II. jsou taktéž uloženy
v příruční registratuře Učené společnosti České republiky, o. s.
(Autorem fotografií předsedů Učené společnosti R. Zahradníka, J.
Kouteckého, F. Šmahela a J. Grygara je významný fotograf
Vladimir Brunton).

